

B. 903/1946. 83979

LIVIU REBREANU

AMÂNDOI

ROMAN

EDIȚIA IV-a

CUGETAREA - GEORGESCU DELAFRAS S. A.

Liviu Rebreanu — Amândoi

2475

1

AMÂNDOL

1956

Biblioteca Universitară
BUCUREȘTI
Cot. 83.979
Inventar 76.045

TOATE DREPTURILE REZERVATE

B.C.U. Bucuresti

C76045

Innr. 85395. -

Bd 22128

LIVIU REBREANU

83979

AMÂNDOI

ROMAN

EDIȚIA IV-a

76045

14

CUGETAREA - GEORGESCU DELAFRAS - S. A.
BUCUREȘTI IV - STR. POPA NAN, 21

14 - 946

CONTRICE 1953

DE ACELAȘI AUTOR :

- FRĂMANTĂRI (1912) nuvele și schițe
„L. Națională - Orăștie“
- GOLANII (1916) nuvele și schițe, ed. VI
„Cartea Românească“
- RAFUIALA (1919) nuvele și schițe
„Alcalay“
- CALVARUL (1919) povestire
„Viața Românească“
- CADRILUL (1919) comedie în trei acte
„Alcalay“
- ION (1920) roman, ed. XIII —
„Cugetarea“
- ITIC ȘTRUL
DEZERTOR (1921) trei nuvele, ed. IV
„Cartea Românească“
- PĂDUREA
SPĂNZURAȚILOR (1922) roman, ed. XII —
„Cugetarea“
- PLICUL (1923) comedie în trei acte
„Cartea Românească“
- ADAM ȘI EVA (1925) roman, ed. VII
„Cugetarea“
- APOSTOLII (1926) comedie în trei acte, ed. II
„Cartea Românească“
- CUIBUL VISURILOR (1927) nuvele și schițe, ed. III
„Casa Școalelor“
- CIULEANDRA (1927) roman, ed. VI
„Cugetarea“
- CRAIȘORUL HORIA (1929) roman, ed. V
„Cugetarea“
- RĂSCOALA (1932) roman, ed. VI. —
„Cugetarea“
- JAR (1934) roman, ed. VI
„Cugetarea“
- AMANDOI (1940) roman, ed. IV
„Cugetarea“
- AMALGAM (1943) conferințe, articole, note
„Socec & Co.“

TRADUCERI APĂRUTE :

PĂDUREA SPĂNZURĂȚILOR :	Editura	
	Sole a Simacek	<i>Praga</i>
	Editura	
	La Nuova Italia	<i>Venezia</i>
	Editura	
	Duffield & Co.	<i>New-York</i>
	Editura George Allen	<i>Londra</i>
	Vereeniging ter Be- vordering Van de Belangen des Boek- handels	<i>Rotterdam</i>
	Editura Wydawnictwa Naukowego	<i>Kracovia</i>
	Editura Perrin	<i>Paris</i>
Insel Kitabevi	<i>Istanbul</i>	
Editura Stylos	<i>Madrid</i>	
I O N .	Vydavatelstvo	
	Druzstevni Prage	<i>Praga</i>
	Editura Carabba	<i>Lanciano-Roma</i>
	Editura Gebethner	<i>Kracovia</i>
	Wiener Verlag	<i>Wiena</i>
	Vydala Matica	<i>Bratislava</i>
Editura Velzek	<i>Zagreb</i>	
CIULEANDRA :	Editura Baudiniere	<i>Paris</i>
	Editura	
	La Nuova Italia	<i>Venezia</i>
	Narodna Knyjnita	<i>Belgrad</i>
Editura Gleba	<i>Lisabona</i>	
ADAM ȘI EVA : (Servilia)	Editura Maia	<i>Milano</i>
RĂSCOALA :	Wiener Verlag	<i>Wiena</i>
NUVELE :	Wiener Verlag	<i>Wiena</i>
AMĂNDOI :	Wiener Verlag	<i>Wiena</i>

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando ?

QUINTILIANUS

(Cine, ce, unde, cu ce ajutoare, de ce, în ce mod, când ?)

QUINTILIANUS

CAPITOLELE

- I CIUFU
  - II STĂPANA CU SERVITOAREA
  - III CINCI MINUTE
  - IV CASA CRIMELOR
  - V MOȘTENITORII INDIGNAȚI
  - VI BĂNUELILE ARETIEI
  - VII SOLOMIA VREA SĂ PLÈCE
  - VIII JUDECĂTORUL ȘI POLIȚAIUL
  - IX INFORMATORUL OFENSAT
  - X „CÂND AI MINȚIT ?“
  - XI DOUĂ BIETE FEMEI
  - XII TOIAGUL BĂTRÂNEȚELOR
  - XIII CORTEGIUL FUNERAR
  - XIV O CELEBRITATE PITEȘTEANĂ
  - XV LIXANDRU
  - XVI ALIBI
  - XVII INELUL CU BRILIANȚ
  - XVIII TESTAMENTUL
  - XIX PĂRERILE LUI SPIRU
  - XX INTOARCEREA JUDECĂTORULUI
  - XXI UN AC DE PĂR
-

CAPITOLUL I

CIUFU

— Oare ce-o fi pătit procopsitul de frate-meu? zise Spiru Dăniloiu, utându-se la nevastă-sa numai cu ochii, fără a întoarce capul. Că m'a întrebat popa Ilie dela biserica Sf. Nicolae... Zice că a trimis de trei ori la dânsul și casa parcă ar fi pustie... ?

Era luni seara, pe la mijlocul lui Decemvre, Stăteau la masă, singuri, soții Dăniloiu, în sufrageria vastă, plină de mobile felurite, bufete și servante încărcate de văsării, tacâmuri, bibelouri.. Policandrul de cristal cu zeci de lumini ardea, ca totdeauna, cu un singur bec, pentru economie. Printre cești și pahare, pe bufet, trona statueta de bronz a lui Napoleon, cumpărată de ocazie la București. Deși Dăniloiu era numai negustor și nici nu făcuse armata, avea profundă venerație pentru marele împărat, ca de altfel mai toți negustorii și alți burghezi înstăriți din Pitești.

Cu coatele pe masă, ținând în mâini un zdravăn picior de găscă, bărbatul se opri se din molfăit, așteptând parcă o explicație. Chipeș, înalt, avea fața bloncoasă, aspră și mustăți stufoase bulgărești mânjite de grăsime. Soția lui, Vasilica, numai cu vreo opt ani mai mică, părea mai bătrână ca dânsul, cu părul ei împuținat și cărunt, cu obrajii plini de sbârcituri, mai ales în colțurile buzelor, încât gura semăna cu o pungă lipită subț nasul îngust și ascuțit. Ea isprăvise de mâncat, și pe gânduri, cu un gest mecanic, strângea fărâməturile de pâine dimprejurul tacămului.

— Aoleu ! făcu drept răspuns, tresărind. Tocmai adineaori vorbirăm și noi, cu Solomia, despre dânsii, că n'au mai dat niciun semn de viață !

— Da, adevărat — dădu din cap Spiru. Sâmbătă dimineața m'am întâlnit cu Ilarie la prăvălie și de-atunci... Iar azi e Luni !

Intră servitoarea cu un sifon pe care îl așeză pe masă, la îndemâna stăpânului, alături de o sticlă de vin pe jumătate goală.

— Ce vorbeam noi, Solomie, despre țața Mița ? întrebă doamna cu o mică satisfacție. Vezi, și dumnealui zice că nu-i lucru curat !

Servitoarea tresări ca și d-na Dăniloiu adineaori și se uită îngrozită la Spiru care o măsura cu o privire nehotărîtă. Ochiul ei mari, albaștri, cu luciri aproape violete, păstrau o

expresie blândă, catifelată, învăluitoare. De altminteri întreaga-i făptură era plăpândă și fină, încât nimeni n'ar fi spus că e țărancă. Potrivit de înaltă, mlădioasă și cu mers de porumbiță, brațele și mâinile delicate, obrații puțin palizi, buzele pline mereu umede, avea totuși o infățișare melancolică, parcă în suflet ar fi purtat numai tristețe. Când zâmbea se lumina ca o madonă, dar în vremea din urmă zâmbea tot mai rar.

— De câte ori nu mă cruceam și eu cu Solomia : cum, Doamne, pot sta atâta de singuri și de părășiți ? reluă Vasilica pe gânduri. La bătrânețe omul are mai multe nevoi. Și dumnealor sunt destul de bătrâni...

— Apoi dacă eu am șazeci și cinci, Ilarie trebuie să se apropie de șaptezeci și patru-cinci — mormăi bărbatul cu gura plină. Iar Mița cred că a bătut și ea șaptezeci...

Se întrerupse, își pregăti tacticos un șpritz, îl dădu de dușcă, își șterse gura și mustățile, apoi își dresе glasul să continue...

Atunci însă se auzi sbârnâitul soneriei în coridor, atât de strident că toți trei se cutremurară.

— Cine-o fi ? șopti d-na Dăniloiu după o tăcere. Ia vezi, Solomie !

Peste câteva clipe servitoarea anunță pe un om din partea părintelui Ilie, care vrea negreșit să vorbească cu domnul.

— Ce-i, Mihai? întrebă Dăniloiu lăţindu-se pe scaun, ca să-şi dea mai multă greutate. Ce s'a întâmplat?... Te-a trimis părintele?

— M'a trimis, domnule Spirică — răspunse omul rămas lângă uşă. M'a trimis să vă spun că iar am fost la domnul Ilarie, a treia oară, şi tot de geaba. Poate nici n'or fi acasă.

— Ei, Doamne, n'or fi — interveni Vasilica supărată. Cum să nu fie acasă? Unde să fie?

— De, cucoană, ştiu eu? făcu omul dând din umeri.

Se numea Mihai Ciufu şi era servitorul bisericii de mai mulţi ani. Țăran îmbrăcat orăşeneşte, îndesat, cu capul colţuros şi mic, cu ochii căprui vicleni în fundul capului, gura mare cu dinţi puternici tătăreşti, falca de jos eşită înainte parcă mereu ar fi întins gâtul — făcea o impresie neplăcută, mai ales că avea şi un glas mieros, nepotrivit cu înfăţişarea lui. Preotul Tănăsescu îl lăuda însă că e harnic şi credincios.

— La urma urmelor s'ar putea să fi plecat la Bucureşti după vreo afacere — observă Dăniloiu. Au mai plecat ei şi altădată așa, fără să suflă nimănui o vorbă.

Ciufu reluă cu glas blajin şi cu o uşoară nemulţumire pe faţă :

— De Sâmbătă până acum eu am fost de trei ori, cum zic, dar n'aş putea jura nici într'un fel nici într'altul...

— Nici Sâmbătă n'ai găsit pe nimeni? se miră Dăniloiu. Pe la ce oră zici că ai fost Sâmbătă? Că Sâmbătă dimineața m'am întâlnit cu Ilarie și am vorbit împreună cum vorbesc cu tine...

Servitorul aruncă o privire circulară oprindu-se pe rând la toți trei cu o compătimire obosită, continuând apoi totuș dulceag:

— Văd că d-voastră nu vreți să mă credeți parcă v'aș spune minciuni ori basme...

Lui Dăniloiu purtarea și vorba servitorului i se păreau necuviincioase, iar plecăciunea prefăcută îl scoase din țâțâni. Izbucni:

— Prost ești, măi omule, ori ești al dracului? Ce umbli să mă îmbeți pe mine cu apă rece?... Eu te întreb: când ai fost Sâmbătă la frate-meu, la ce oră, ziua ori seara? Asta te întreb, idiotule, și la asta să răspunzi!

Se sculase de pe scaun și se îndrepta spre Ciufu, roșindu-se și umflându-se, parcă ar fi pornit să-l pleznească. Știindu-l iute la lovit și cu mâna grea, d-na Dăniloiu sări să-l potolească:

— Astâmpără-te, Spirică, și nu te necăji că-ți face rău!... Lasă-l să povestească pe îndelete!...

Dăniloiu se liniști ca prin farmec. Se așeză pe alt scaun, mai bufnind puțin și măsurând cu ură pe servitorul care plecase ochii în pământ ca un călugăr șiret. Medicii l-au sfătuit mai de mult să nu se enerveze pentrucă, gras

și sângeros, e amenințat să-l lovească odată damblaua.

— Eu aș vrea să spun, cucoană, că d'aia m'a trimis sfințitul pe vremea asta de nici câinele să nu-l lași pe-afară! zise Ciufu supus către Vasilica, trăgând cu coada ochiului spre Dăniloiu. Că a început un viscol și un ger cum nici la Bobotează nu se pomenește...

— Bine, bine, cred — întrerupse Doamna — dar nu mai lungi vorba prea mult, că știi ce ne doare pe noi!

— Cum să nu știu, cucoană, păcatele mele! făcu servitorul cu importanță. Că, Doamne ferește, de s'ar fi întâmplat ceva, apoi d-voastră trebuie să aflați mai întâi și să... Dumnezeu însă e bun și mare și poate să aibă milă de noi toți...

Oftă adânc parcă să sublinieze o durere tainică ori numai să stârnească mai multă curiozitate. Gazdele nici nu luară seama, doar Solomia, mereu la spatele stăpânei, murmură cu glas pierdut:

— Doamne, iartă-ne și ne apără de toate păcatele!

D-na Dăniloiu cunoștea jalea și durerea Solomiei. O dojeni ocrotitor:

— Ia taci, fată, nu mai supăra pe Dumnezeu cu tânguiri fără rost!

— Să vedeți cum s'a întâmplat — porni Ciufu repede ca și când i-ar fi fost frică să

nu piardă șirul. Alaltăeri, Sâmbătă, poate să fi fost pe la nouă dimineața, cum ieșeam cu sfințitul să mergem în oraș, nici n'apucăm să facem cinci pași, chiar în fața bisericii, ne întâlnim nas în nas cu domnul Ilarie Dăniloiu, fratele d-voastră, coane Spirică... Dumnealor s'au oprit, iar eu, după obraz, m'am dat nițel mai la o parte, dar auzeam ce vorbeau cum mă auziți d-voastră... Domnul Ilarie e efor la biserica noastră, că doar știți prea bine, și fără iscălitura dumnealui nu-s bune socotelile sfințitului. Acu nu știu despre ce fel de socoteli o fi vorba, destul că părintele Ilie de vreo săptămână se tot roagă de domnul Ilarie să poftească la iscălit și dumnealui tot făgăduiește că are să vie negreșit, dar de venit nu vine. Dintr'una dintr'alta, sfințitul aduse iar vorba de socoteli și domnul Ilarie își dă cuvântul că după prânz nici n'are să se mai odihnească, după cum îi e obiceiul de cincizeci de ani, ci va veni la datorie... Parcă-l aud și acuma : „Să încheiem, părinte, să nu dea moartea peste mine și să rămâi d-ta încurcat din pricina mea!“ Sfințitul a răs : „Ehe, cucoane, de bătrâni ca d-ta moartea fuge mâncând pământul!“ Așa ne-am despărțit râzând. Dumnealui a trecut de vale, spre casă, că suntem aproape vecini, iar noi am luat-o înainte, spre piață. Domnul Ilarie aducea un pește subsuoară, ca în toate Sâmbetele, că e mai ieftin Sâmbăta decât Vinerea...

Sfințitul l-a așteptat toată după-amiaza în zadar. Domnul Ilarie iar n'a venit. După ce am tras clopotele, părintele Ilie, cam supărat, m'a mânat să-i aduc aminte că e așteptat... Pe la amiazi, poate țineți minte, a început dintr'odată o lapoviță cu vânt aspru de-ți îngheța sufletul. Greu îmi venea să ies pe o vreme ca aceea, dar porunca-i poruncă, m'am dus... Tocmai se îngâna ziua cu noaptea, că acuma se întunecă tare de timpuriu. Ajunsei la dumnealor, deschisei binișor portița și o luai spre fundul curții. Nicio pâlpâire de lumină în casă, ori de sgomot și niciun semn de vieță... Mă cuprinse un urît de moarte, poate și unde plecasem numai în haină de m'a pătruns până la os frigul și umezeala. Incepui să strig: „Domnule Ilarie!.. Coană Mișo!“... Nimic. Mă opriam tocmai în dreptul marchizei pe unde umblă boierii, dar nu cu gândul să intru pe-acolo, că-mi cunosc lungul nasului, fără numai să văd dacă e cineva în casă. Strigând așa în neștire, băgai de seamă că ușa marchizei e doar trasă și se mișcă ușor în bătaia vântului. Atunci ce-mi dete prin gând: ia să bat eu la ușă! Intrai în marchiză și bătui întâi mai ușurel, pe urmă mai cu putere, și iar strigai: „Coane Ilarie!... Domnule Dăniloiu!“ Am stat așa acolo, bătând și strigând, poate câteva minute... Apoi dacă am văzut că nu răspunde nimeni, am gândit că n'or fi acasă și-mi pierd timpul

de geaba. Am închis frumos ușa marchizei, să n'o trântescă vântul și să spargă geamurile, și am ieșit din curte... Părintele Ilie nu s'a mai necăjit sau n'a vrut să se arate față de mine. „Ei, zice, cine știe ce-o fi avut și dumnealor de nu-s acasă... Nu face nimica. Mâine să te duci, Mihai, îndată după sfânta slujbă, și nici să nu te întorci fără dumnealui!“ „Bine, zic, să mă duc, de ce să nu mă duc dacă trebuie?“... Sâmbătă noaptea a nins întâia oară ăst-an. După sloata și vifornița de peste zi chiar trebuia să ningă. Când m'am sculat zăpada era de jumătate de metru. Am muncit toată dimineața să fac pârție în curte și să curăț în fața bisericii...

Povestirea servitorului, prolixă și sfătoasă, mulțumi și pe Spiru Dăniloiu care, la fel istorisea când avea ceva mai de seamă. Baremi d-na Dăniloiu sorbea vorbele și schimba, în răstimpuri, priviri de uimire sau de aprobare cu Solomia, adevărata ei confidentă, deși Solomia acuma participa mai puțin ca alteori la evenimentele familiare.

— De abia pe la amiază m'am putut repezi iar până la domnul Ilarie — continuă Ciufu cu aceeași sfătoșie. Intrați în curte, strigai, bătui la ușă, mă dusei și prin dos să bat — de geaba. Liniște și tăcere, ca și ieri. Ce-o mai fi și asta, Maică Precistă? Ia, zic, să mă uit nițel pe geam dacă nu sunt înăuntru? C'or fi oamenii bolnavi ori... Dar ți-ai găsit! Geamurile înghe-

gate tun și cu niște flori groase și frumoase parcă ar fi fost zugrăvite pe sticlă. Asta înseamnă ori că nici n'au dormit acasă, ori că au plecat dis-de-dimineată cine știe unde... Ce să mai stau și ce să mai încerc? Când a aflat sfințitul că iar n'am dat de dumnealui, s'a făcut borș și m'a ocărit în toate felurile, parcă ar fi vina mea dacă domnul Ilarie nu-i acasă. „Nu, striga sfințitul, că nici n'ai fost, ticălosule, unde te-am trimis, că nu se poate să nu-l găsești în Pitești pe Ilarie Dăniloiu!“... Azi-dimineată, după ce s'a potolit, o fi chibzuit ca și d-voastră, că poate să fie la mijloc vreo boală ori altceva și, după prânz, m'a trimis iar, a treia oară să mai văd ce mai e pe-acolo... Ce să fie? Ca și ieri ca și alaltăieri. Pustiu și tăcere. De geaba strigi și de geaba bați... Și așa mi-a poruncit pe urmă să vin să vă povestesc și d-voastră ce și cum s'au întâmplat lucrurile, că d-voastră ca rude de-aproape...

Tăcu brusc, încurcat, cu un surâs prostesc, ca și când n'ar mai fi avut ce spune și s'ar strădui zadarnic să mai găsească alte cuvinte.

După un răstimp, parcă s'ar fi trezit din piroteală, Dăniloiu îngăimă ostenit:

— Spune părintelui Ilie că-i mulțumim de interes și să fie liniștit că Ilarie cunoaște obligațiile și n'are să-l lase încurcat...

— Poate s'o îndura Dumnezeu și n'o fi nimic rău — adăugă Vasilica puțin plângător, deși

voia să pară calmă. Așa, băiete! Acuma du-te acasă, nu cumva să te aștepte părintele și să se supere!

Femeia ar fi dorit să desbată pe îndelete întâmplarea aceasta ciudată despre Ilarie și Mița, dar Spiru părea buimăcit de tot. Într'adevăr bărbatul nu ascultase în realitate pe Ciufu cu interesul ce l-ar fi arătat altfel. După izbucnirea nervoasă, în vreme ce servitorul vorbea, s'a gândit mereu că a mâncat iar prea mult și se simțea balonat, cu o somnolență bolnavă în tot corpul, părându-i-se că și respirația s'a îngreuiat. Pe urmă îl prinse teama că are să i se facă rău, îi fu rușine să se plângă și mai ales să cheme un medic ca să-i dea ceva să previe ce ar putea să i se întâmple. Nicănu-i mai păsa de frate-său. Când e în joc sănătatea lui, ce să-l doară necazurile altuia, fie chiar ale fratelui.

D-na Dăniloiu încercă să infiripeze o convorbire, tocmai crezându-l abătut din pricina îngrijorării pentru Ilarie. Ba îi și zise, ca să-l liniștească :

— Lasă-l încolo pe frate-tău, nu-ți mai face inimă rea, că n'o fi nimic... N'ai văzut ce mutră de bandit avea servitorul popii?... Măine până'n ziuă mergem cu Solomia să vedem ce e... Dar mi se pare că nu ți-e prea bine, Spirică? urmă deodată speriată. Aoleu, iar ai mâncat prea mult și... Of, Doamne, că și tu... Aide, stai cu-

minte unde ești, să te trag nițel cu oțet aromatic, să te mai răcorești și să te sprintenești...

Dăniloiu începu să geamă. Întrebarea soției i se părea o confirmare a boalei. Se jură în gând că nu va mai mânca seara nimic. Cel mult un iaurt gol. (Jurământul se repeta de câte ori se simțea rău.) Răspunse blând, supus :

— Da, da... Fă cum crezi... Numai să nu mă doară...

— De ce să ne închipuim îndată crime și răutăți ? zise Vasilica, obsedată de vorbele servitorului. Poate să nu fie nimic, poate să fie numai...

154 CAPITOLUL II
STĂPÂNĂ CU SERVITOAREA

Până s'a întors Solomia dela piață, până au așezat mâncările la foc, s'a făcut aproape nouă. D-na Dăniloiu stătea pe spini. A dormit mai prost ca de obicei și s'a perpelit în așternut cu gândurile din ce în ce mai negre despre Ilarie și Mița. Presimțirile ei n'o înșelau nici-odată. S'a sculat cu noaptea 'n cap și a cicălit mai vârtos pe Solomia, care însă nu lua în seamă nimic parcă ar fi trăit pe altă lume. La plecare i-a găsit o nouă pricină să-i ajungă toată calea :

— Aoleu, Solomie fată ori femeie ori ce ești, ai început să porți salba de aur și 'n zilele de lucru ? Te-am văzut și ieri, și nu te-am dojenit, credeam că o să te simți... Ai ajuns ca Păcală : un an de zile n'o pui deloc, pe urmă deodată nici n'o mai scoți dela gât... Erai fată cuminte și potolită și harnică de-ți era mai mare dragul. De când însă ți-a scos soarta pe Lixandru de

și-a sucit capul, nu mai e chip de înțeles cu tine. Te-a nenorocit Lixandru, fetiço, tu nu vezi și nu simți? Poate că d'aia l-a și bătut Dumnezeu de s'a îmbolnăvit și zace de atâta vreme și se topește...

— Lasă-l, cucoană, pe bietul Lixandru că n'are nicio vină! răspunse Solomia cu glasul înăbușit, și fără să se uite la d-na Dăniloiu.

Zăpada de Sâmbătă îmbrăcase tot orașul într-o blană albă, rămasă încă aproape intactă și curată. Doar pe străzile principale și pe trotoare o mai murdăriseră săniile și pietonii... D-na Dăniloiu mergea greu și aluneca, încât Solomia trebuia s'o sprijine. Noroc că nu era departe până la Ilarie, dela ei, din Strada Rosetti. Cotiră în Strada Luceafărul, scurtă și cu o pantă severă și, pe lângă fântâna din fața casei primarului, traversară Piața Izvor drept spre Strada Speranței. N'au întâlnit țipenie de om, ca și când gerul ar fi zăvorit în casele lor pe toți oamenii.

Casele lui Ilarie Dăniloiu se cunoșteau de departe din pricina gardului înalt de scânduri, vopsit negru cu păcura cea mai ieftină. De pe trotoar se vedeau numai coroanele arborilor din curte, puși parcă înadins să împiedece orice privire indiscretă a pătrunde înlăuntru. De vale, în spre casa familiei Secuianu, se ridica un zid de cărămidă, făcut odinioară de răposatul avocat care fusese bun prieten cu Ilarie. În partea cea-

laltă calcanul din spatele caselor măcelarului Mitică Ionescu alcătuia o adevărată pavază și se întindea dela stradă până în fundul curții.

În fața porțiței, cele două femei se opriră să răsufle.

— M'am obosit și m'am încălzit de toată-s o apă — zise d-na Dăniloiu îngrijorată. Numai de n'aș răci, să mă mai aleg și cu vreo boală după toate celelalte..

Solomia nu spuse nimic. După câteva clipe cucoana puse mâna pe clanța porțiței. Clanța cedă, dar porțița nu se deschise parcă ar fi fost prionită pe dinlăuntru. Înainte de-a se mira, își dădu seama și împinse mai cu putere.

— De când a nins n'a intrat nimeni în curte — observă d-na Dăniloiu, adăugând muștrător : Aide, fată, pune umărul nițel că ești tânără, nu mă lăsa pe mine să mă chinuesc singură ! Trebuie să fi înghețat și zăpada și..

Porțița se răsuci în balamale cu un scrijălit peste zăpada geruită. În curte, pe subt pomii cu crengile înălbite și până în fund printre cele două corpuri de case, se întindea sclipitor și neprihănit covorul alb în care piciorul se scufunda până la genunchi.

— Cum poate minți un om cu atâta nerușinare ? vorbi d-na Dăniloiu indignată și lunecându-și privirea peste albeața dureroasă. Închide porțița, Solomie, și haidem să vedem noi

cu adevărat ce s'a întâmplat, că minciunile lui Ciufu vezi și tu cât prețuesc !

D-na Dăniloiu mergea înainte. Scoarța înghețată a zăpezii troznea sub pașii care o sfărâmau. Solomia se silea să calce în urmele stăpânii sale ca să nu-i mai intre și fărâmăturile de zăpadă peste ghete, fiindu-i și altfel picioarele aproape înghețate. Amândouă casele păreau într'adevăr pustii și nelocuite. Vasilica se uita în toate părțile cu multă atenție, pășind din ce în ce mai rar, parcă s'ar fi pregătit pentru orice surpriză. Lângă ușa marchizei se întoarse spre servitoare și-i zise cu glas șoptit :

— Ia apropie-te, Solomie, și intră tu în casă că ești tânără și...

Solomia rămase câțiva pași în urmă. De acolo răspunse, dar atât de nătâng, că glasul ei împrăștiă brusc liniștea ce stăruia ca o apăsare înăbușitoare :

— Eu nu intru în casa asta, cucoană !.. Poți să mă omori, dar nu intru !.. Că mi-e frică și mi-e urît și nu pot intra, cucoană !..

— Taci, fată, taci, nu mai striga să ne audă vecinii ! zise tot șoptit și blând stăpâna, înfricoșată de izbucnirea ei. Te laudai că ești curajoasă, dar dacă nu ești, lasă că mie nu mi-e frică !

Servitoarea, rămasă pe loc, continuă din ce în ce mai moale, cu o încăpățănare speriată ce se stingea :

— Nu pot, cucoană, nu pot... nu pot...

D-na Dăniloiu, încurajată parcă de spaima servitoarei, deschise îndată ușa marchizei și apoi începu să bată în ușa antreului. Din același loc, încremenită, Solomia o văzu intrând înăuntru. Ar fi vrut să se apropie și ea, dar picioarele îi erau înțepenite. Iși urmări însă stăpâna cu gândul și cu urechea. Ii auzi pașii în antreu, apoi mai slabi în dormitor. Peste câteva momente sgomotul pieri complet, semn că d-na Dăniloiu s'a oprit în fața unui spectacol care a îngrozit-o. În clipa următoare auzul încordat la paroxism al Solomiei prinse foarte deslușit un murmur: „Aoleu, nene Ilarie!... Acolo ești?.. Pe urmă pașii, mai șovăitori, trecură mai departe, în sufragerie, în bucătărie, și iar se poticniră. După câteva secunde vocea d-nei Dăniloiu se auzi mai clar, deși sugrumată de spaimă: „Vai de mine și de mine!... Amândoi!...“

Groaza din casă parcă ar fi năvălit afară pe ușile rămase deschise, cuprinse pe Solomia și-i sgâlțâi sufletul. Cu ochii mari țintă asupra marchizei, i se părea că a trecut un veac de când a intrat stăpână-sa și nu mai iese. Voia s'o cheme și nu mai avea glas, ca și când frica i s'ar fi încleștat, ca un căluș, în beregată. Dar lacrimile începură a-i curge deodată atât de multe, că-i inundară obrajii. Așa se pomeni apoi cu doamna iarăși în ușa marchizei, pe fața

ca varul cu groaza încrustată ca o mască. Vru să alerge spre dânsa, fericită că nu i s'a întâmplat nimic. Instinctiv își curmă avântul. De altfel d-na Dăniloiu închise ușor ușa antreului, apoi marchiza, și veni clătînându-se puțin, la Solomia.

— Aici s'a întâmplat o tâlhărie ne mai pomenită... I-au omorât și i-au jefuit... Trebuie să dăm de veste, Solomie!

Respiră de câteva ori din străfund parcă ar fi vrut să alunge din nări și din plămâni aerul coclit. Pe urmă continuă mai ferm, cu o energie pe care o câștiga totdeauna în clipele hotărîtoare :

— Tu să mergi la prăvălie să chemi de grabă pe domnul ! Auzi, Solomie ? Până atunci eu am să mă duc la poliție și la tribunal, să dau de veste ce s'a întâmplat...

Ii văzu fața spălată de lacrimi și întrebă nedumerită :

— Tu de ce plângi?... Ce te-a găsit?...

— Nu știu, cucoană — mormăi servitoarea. Mi-a fost tare frică din pricina d-tale cât ai fost înlăuntru, să nu pățești ceva și d-ta...

— Proastă ești, fată — răspunse Vasilica înduioșată de îngrijorarea ei naivă. Ce, tu crezi că tâlharii au făcut culcuș în casă, împreună cu victimele?... Au dat lovitura și s'au dus pe-aici încolo... Numai poliția mai poate să-i dibuiască și să-i dea pe mâna justiției...

Când ajunseră la porțiță, d-na Dăniloiu se răsândi : nu se poate să plece amândouă și să lase iar pustie curtea și casa cu morții... Totuși ieșiră din curte, afară. Ea însă rămase pe trotoar și pe Solomia o trimise să cheme pe sergentul care făcea de serviciu câteva case mai departe, la încrucișarea cu Strada Kogălniceanu.

— Să nu te miști de-aici, băiete ! îl dăscăli d-na Dăniloiu. Nici să nu lași pe nimeni în curte și cu atât mai puțin în casă până ce nu vine poliția și procurorul, cum știi și tu că e legea... Ia seama că în casă sunt doi oameni omoriți...

— Aoleu, cucoană ! se îngrozi sergentul. Amândoi ?

— Amândoi ! repetă Vasilica, dând din cap. Să fii cu ochii în patru !

Cele două femei se depărtară împreună, apoi după câțiva pași d-na Dăniloiu traversă iar piața, pe unde a venit, în vreme ce Solomia urca grăbită pe Strada Griviței, pe lângă biserică Sf. Nicolae, spre strada mare care ducea la piață. Sergentul se uită după ele o clipă. Cunoștea pe Vasilica, precum cunoștea pe Ilarie Dăniloiu și pe Mița. Curiozitatea îi dădea ghes să intre în curte, să vadă. Crăpă ușor porțița, dar o închise repede la loc, cu un mic cutremur în șira spinării. Ii era urit și îi era frică. Era țigan din Vieroși. Incepu să se plimbe de ici colo prin fața porții, bătând talpa ca să se în-

călzească și să-și alunge neliniștea, ca o santinelă zeloasă.

Peste câteva minute veterinarul județului, Haralambie Săvescu, un om înalt și vânjos, trecând spre centru, întrebă mirat pe sergent: ce păzește? Sergentul răspunse mândru:

— Domnul Ilarie cu cucoana dumisale au fost omorâți de niște criminali... Pe dumnealor îi păzesc până vine poliția...

Veterinarul ezită puțin: să creadă, să nu creadă? Iși continuă calea mormăind:

— Numai crime d'astea mai lipseau la Pițești... Că altfel eram procopsiți!... Mare rușine!...

CAPITOLUL III

CINCI MINUTE

Spiru Dăniloiu avea un mare magazin de coloniale în gura pieții din vale, într'o poziție minunată, lângă podul drumului de fier, încât concentra clientela și din piața de legume, și din piața de cereale și de chiristigie până la oborul de vite. Magazinul de fierărie de alături, cel mai mare din Pitești și împrejurimi, a fost al lui Ilarie, frate-său, care l-a ținut peste treizeci de ani și, când s'a retras din afaceri, l-a vândut unor ardeleni, actualii proprietari.

Când văzu pe Solomia intrând în prăvălie, Spiru înțelese că s'a împlinit ceea ce a bănuit dânsul aseară după ce l-a tras nevastă-sa și i s'au risipit gândurile de boală. A stat de vorbă până adineaori cu unii vecini și clienți despre Ilarie și cu toții erau de acord că trebuie să i se fi întâmplat ceva, nimeni însă neîndrăznind a preciza nenorocirea din delicatete pentru dânsul.

— Nu mai spune nimica ! întâmpină pe servitoare din dosul tejghelei. Am văzut după mutra ta, tot !... Doar atâta : amândoi ?

— D'apoi eu n'am fost înăuntru — zise Solomia simplu — și n'am văzut, dar cucoana i-a văzut pe amândoi...

— Săracii, săracii de ei ! oftă Spiru Dăniloiu, sculându-se ca și când ar fi vrut să se ferească de o încercare de amețeală.

În magazin nu se aflau decât vânzătorii și un preot dela țară cu preoteasa care alegeau și se tocmeau mereu de un ceas fără a fi cumpărat încă nimica. În vreme ce Solomia totuși îi povestea ce-a descoperit doamna și cum a trimis-o să-l cheme, Spiru își aduse iar aminte de soră-sa Aretia la care se gândise și azi-noapte că ar fi trebuit s'o înștiințeze. Aretia era cu vreo zece ani mai tânără și certată cu amândoi frații, socotindu-se nedreptățită și înșelată de ei încă dela împărțirea moștenirii părintești. Măritată cu un cărturar, cu ajutorul de grefier Pascal Delulescu, azi pensionar, se credea superioară fraților rămași negustori, deși partea ei de avere risipindu-și-o de mult, a suferit și suferea multă și amară mizerie. Băiatul ei Romulus, cu care au cheltuit și ce n'au avut, după ce și-a luat o vagă licență în drept, ducea prin București, ca publicist și avocat fără clienți, un traiu cam la fel cu părinții lui, sărăcie lucie. Fiindcă unchiul Ilarie n'avea copii,

ultima speranță a publicistului devenise moștenirea ce-i va reveni cândva și care-i va consolida situația...

— Bine, Solomie, am să mă duc îndată! spuse Spiru cu un glas încărcat de o tristețe pe care nici n'o ascundea și nici n'o exagera. Tu însă să te repezi până la domnul Pascal, la cumnatul meu — știi unde șade? pe bulevard, tocmai spre gară — și să le povestești și lor ce s'a întâmplat ca să meargă și dumnealor, dacă vor, să fie de față când va sosi parchetul... Ai înțeles, fetițe?... Pe urmă tu pleci acasă, înțelegi?... Vezi, să ai grijă de toate și, dacă cucoana întârzie, să fie gata mâncarea și masa pusă!

După ce Solomia porni mai departe, Spiru se crezu obligat să povestească și băieților, măcar în trei cuvinte, ce nenorocire a dat peste dânsul, mai ales că Gogu, loțiitorul, trăsese cu urechea și auzise câte ceva. Mirarea și indignarea personalului îi făcură bine încât plecă mai potolit, cu toate că tristețea îi aburea încă sufletul.

Trecu prin piața de legume, goală de când a dat zăpada, și ajunse la halele de carne. Măcelarul Mitică Ionescu, vecinul lui Ilarie, îl zări și-i aținu calea:

— Va să zică e adevărat, Spirică?... I-a omorît?... Imi spuse adineaori veterinarul Haralambie... Parcă nici să nu crezi!... Hala fierbe

de mânie... O tâlhărie ca asta în plin centru al oraşului! Măine poimăine o să dea şi peste noi tâlharii!... Lumea zice că trebuie să fie oameni care cunosc bine locurile şi împrejurările. Aşa cred şi eu, dar ca să fie tocmai feciorul lui Pascal, cum spune lumea, nu cred!...

— Cine spune, Mitică? se minună Dăniloiu. Noi nici nu i-am văzut, nici poliţia n'a sosit, şi lumea ştie cine i-a omorât?... Şi tocmai nepotul!... Doamne, tare-i rea şi necruţătoare lumea asta, zău, Mitică!

— Ce-i drept, interes numai nepotul avea să fie omoriţi — zise măcelarul puțin jenat căci de fapt el a avut întâi părerea aceasta. Dar, la urma urmelor, cine poate să ştie, Spirică? Poate să fie alţii, dar tot dintre cunoscuţi sau dintre neamuri...

Pe strada mare îl mai opriră vreo doi prieteni negustori care voiau amănunte, iar în colţul băcăniei Steriade avocatul Trandafirescu, mic, gras, rotund, jovial:

— Ce-i asta, nene Spirache?... Văzui la tribunal pe coana Vasilica şi m'am îngrozit ce mi-a povestit!... Aşa am ajuns, domnule, să ne omoare tâlharii ziua 'n amiaza mare?

Voia să pară îndurerat şi revoltat, şi nu izbutea din pricina glasului care păstra o nuanţă jovială. Şi Trandafirescu se interesa cine să fie ucigaşii? La tribunal au şi început să circule fel de fel de presupuneri: ba c'o fi Romulus

Delulescu, care numai Sâmbătă (tocmai Sâmbătă!) a plecat din Pitești, ba cine știe ce slugă care cunoștea locurile unde își ascundeau bătrânii aurul (se povestea că, pentru mai mare siguranță, nu strângeau decât galbeni), ba vreun spărgător de meserie dela București în colaborare cu vreun găinar local care să-i fi servit de călăuză, ba unii acuzau direct chiar pe Dică Secuianu care se hărțuia de multă vreme cu bătrânul Ilarie și-l amenința...

Acuma Spiru socoti că trebuie să grăbească pașii. Peste tristețea care-i stăruia în inimă, începea să se infiltreze teama că Aretia va sosi mai curând ca dânsul și va dosi toate obiectele de valoare, bani și bijuterii, înainte de venirea autorităților, păgubindu-l astfel și pe el, dar mai ales pe unica-i odraslă, Filofteia, măritată cu căpitanul Vasilescu, în garnizoană tocmai la Sighetul Maramureșului...

În jurul sergentului se adunase un grup de curioși, mai cu seamă servitori, așteptând sosirea poliției, în speranța că atunci vor putea vedea ceva ce nu s'a mai văzut de când lumea.

— A fost cineva pe-aici, Lache? întrebă Spiru repede. Nu?... Foarte bine. Trebuie să pice din moment în moment cineva dela parchet, că tot orașul a început să urle despre crima asta ne mai pomenită...

Sergentul deschise servil portița, iar lumea se dădu respectuos la o parte ca să treacă fra-

tele victimei. Dăniloiu avu totuși o tresărire când deschise marchiza și în deosebi ușa antreului. Aerul greu îl sufoca. Descoperi cele două cadavre, clătină din cap în semn de durere, pe urmă se duse la scrinul dintre ferestre, scoase dintr'un sertar o cutiuță albastră și o strecură în buzunar. N'apucă însă bine să închidă sertarul, când niște bocete în curte vestiră apropierea Aretiei, însoțită de Pascal.

— Cinci minute dacă mai întârziam, rămâneam cu buza umflată! se gândi dânsul netezindu-și buzunarele.

Aretia năvăli în casă plângând cu hohote. Era o femeie voinică, energică, bărbătoasă, cu prea puține urme din frumusețea despre care se povestea că ar fi avut-o în tinerețe. Soțul ei, Pascal, slab, înalt și supt la corp și la față, cu mustați îngrijite sure și o privire umilă, părea o slugă credincioasă și supusă întru toate. Plânsetele fără lacrimi voiau să dovedească lumii străine jalea Aretiei. De fapt nu mai vorbea de câțiva ani cu Ilarie, iar în casa asta a lor n'a intrat și mai de mult. Doar Romulus, în urma unui consiliu de familie, s'a împăcat acum doi ani și venea pe la dânsii totdeauna și mai în fiecă zi când era prin Pitești. Certată era de altfel și cu celălalt frate, cu Spiru, dar de vorbit vorbeau când se întâlneau, mai ales în case străine.

În clipa când Aretia dădu cu ochii de Spiru, în antru, plânsul i se sugrumă în gât.

— Aoleu, aici erai? zise pe urmă batjocoritor. Ai alergat să culegi înaintea noastră ce-oi mai bun?... Nu vă mai satură Dumnezeu, Spirică nene, nici când vedeți cum vă bate!...

— Lasă, Aretio — interveni Pascal rușinat și înfricoșat ca nu cumva să se aprindă cearta tocmai în casa morților.

— Tu să nu te amesteci, Pascale, că mă enervezi mai rău — se înfuriă deodată Aretia. Eu îi cunosc mai bine și știu până unde merge lăcomia lor. Au și bani și bogății și de toate, dar nu s'ar da în lături să ne fure partea noastră și aici, cum mi-au furat odinioară moștenirea dela părinți...

Spiru, cu căciula în mână, stătea liniștit, uitându-se la Aretia aproape cu compătimire. Abia într'un târziu ripostă, fără supărare:

— Nici nu te-ai uitat încă să vezi dacă au murit cu adevărat și te cerți pe moștenire, surioară dragă...

Liniștea lui o liniști și pe ea pentru o clipă. Spiru, profitând de reculegerea Aretiei, se închină ceremonios și ieși demn afară...

— Văzuși? El pleacă cu buzunarele doldora, iar d-ta mă potolești să nu-l ocărăsc! izbucni Aretia mânioasă către soțul ei. Când îți spun eu că ești un bleg...

În clipa aceasta zări, vârit aproape subțire,

cadavrul fratelui ei Ilarie și avu o sguđuire fără voie, încât numai decăt își făcu cruce, murmurând speriată :

— Doamne, iartă-mă și iartă-ne pe toți, Doamne !... Săracul nenea Ilarie, cum s'o fi chinuit el, săracul !... Dar țața Mița unde-o fi.

Peste vreun sfert de oră primul-procuror Constantin Negel pătrundea în antreu, însoțit de noul judecător de instrucție Aurel Dolga, de medicul Vasile Popescu, de un comisar de poliție și de Spiru Dăniloiu. Ușa marchizei o lăsară mare deschisă, de-asemena și pe a antreului ca să se aerisească odăile, deși din pricina frigului cadavrele nu intraseră în descompunere cum bănuise șeful parchetului.

— Ce faci acolo, madam Delulescu ? strigă primul-procuror sever, gășind-o tocmai cu mâinile în dulapul cu rufărie din care o bună parte o îngrămădise într'un coș de nuiele gășit undeva. Nu știi că nu e voie să te atingi de nimic și nici să înstrăinezi vreun obiect până ce nu se stabilesc drepturile ?... Imi pare rău !... Delulescu ar fi putut să-ți atragă atenția, că doar în tribunal și-a cheltuit vieața... Te rog !... nu încep ancheta până ce nu așezi toate cum au fost !... Da ce, asta e glumă ? O crimă atâta de odioasă ?...

Glasul și mai cu seamă înfățișarea gravă a primului-procuror — altfel un cunoscut și iubit om blajin și chiar rudă de departe cu Deluleștii

prin soția sa — impresionară atât de mult pe Aretia că nu îndrăzni să riposteze, cum îi era obiceiul, decât prin niște mormăieli nearticulate, ci începu să întocmească la loc rufăria pe care o alesese...

Trecură câteva minute într'o tăcere întreruptă doar de mișcările d-nei Delulescu. Apoi se auziră niște pași grăbiți și în sfârșit apăru, gâfâind, asudat, polițaiul orașului, un bătrânel simpatic, cu o bărbuță tunsă îngrijit, cu o înfățișare generală jovială.

— Salut, domnule prim-procuror! făcu dânsul puțin jenat. Am întârziat pentrucă iar n'a venit idiotul de sergent să mă scoale... Rog să fiu scuzat, domnule prim-procuror!

— Nu face nimic, nene Tudorică! surâse Negel întinzându-i mâna în semn de adevărată absolvire.

Primul-procuror ca și ceilalți știau foarte bine că polițaiul Tudor Ploscaru, burlac și cam cheflui, petrece toate nopțile prin diferitele locuri de noapte, pasă-mi-te inspectând, și că de aceea se scoală totdeauna târziu, fără a păgubi însă serviciul, fiindcă serviciul merge mai bine fără dânsul, care mai mult încurcă lumea. Era de neam bun și tolerat de toate guvernele din motive de caritate publică.

— Ce crimă oribilă, domnilor! zise polițaiul cu poftă de vorbă. Am început să ne civilizăm

și să luăm alură de oraș mare, dacă ne-am pornit pe astfel de crime !

După o mică pauză și pentru că toată lumea tăcea, polițaiul continuă cu glas împletit din ironie și compătimire :

— Dică Secuianu de câte ori vorbea de bietul Ilarie Dăniloiu, se mira cum de nu se găsește cineva să-i sucească gâtul, să scape lumea de un sgârșit odios !... Dică glumea, firește, dar uite că s'a găsit cine să-i îplinească dorința !...

CAPITOLUL IV

CASA CRIMELOR

În urma sugestiei judecătorului de instrucție, primul-procuror îndepărtă atât pe Spiru Dăniloiu cât și pe soții Delulescu din casă, declarând în glumă, ca să nu-i ofenseze :

— Până vom descoperi pe ucigași toată lumea e suspectă, începând cu noi înșine, anchetatorii !

— Foarte just ! aprobă judecătorul Dolga cu o privire gravă, simțindu-se parcă eroul principal în piesa care începea.

Când rămaseră singuri, primul-procuror rugă pe judecătorul de instrucție să inițieze cercetările în forma și în direcția ce crede, având în vedere că el are să continue anchetarea cazului până la descoperirea ucigașilor.

Aurel Dolga, ardelean, fusese mutat de curând la Pitești dela Făgăraș. Avea abia vreo treizeci și doi de ani și o figură severă, compusă înadins pentru meseria de judecător de

instrucție, care-i plăcea și-l pasiona. Încă din liceu fusese clandestin și fervent cetitor de romane polițiste și admirator al faimoșilor detectivi născuți din fantezia nu mai puțin faimoșilor romancieri. Spre deosebire însă de detectivii care îmbină totdeauna perspicacitatea și energia cu umorul special al marilor naivi și care toți posedă negreșit anume ticuri sau obiceiuri caracteristice, plus o pipă care se stinge și se aprinde în momentele palpitate, el voia să păstreze în primul rând demnitatea gravă cuvenită magistratului instructor, aceasta urmând să fie originalitatea lui când va fi cucerit celebritatea. Până acuma n'a avut nici o ocazie de-a se distinge adeva. Cazurile ce i s'au încredințat la Făgăraș, ca și aici, erau simple și ordinare, încât zadarnic se silea să le complice cu reminiscențe din cărți...

De data aceasta i se părea că poate să fie vorba de ceva mai interesant, mai ales din pricină că crima s'a descoperit așa de târziu.

— Dacă-mi permiteți, domnule prim-procuror, — zise dânsul cu importanța cuvenită — aș propune două faze în privința constatărilor ce vom face în procesul-verbal: întâi precizarea locului unde s'au produs crimele, în toate amănuntele, și al doilea descrierea exactă a stării victimelor, întru cât aceasta ar putea contribui la stabilirea datei când s'au săvârșit

omorurile și eventual la descoperirea omorftorilor...

Comisarul se așază cu coalele de hârtie la masa din sufragerie și, așteptând ca Dolga să-i dicteze, întocmi obișnuita introducere.

În vreme ce ceilalți începură să examineze cele două cadavre, judecătorul cercetă cu luare aminte mai întâi antreul. Ușa din spre marchiză părea să nu fi fost unsă demult; când încercă să o închidă, balamalele scârțâiră ușor ca un suspin. Dar și broasca avea probabil arcu rupt sau foarte slăbit, căci limba nu se prinse în scoabă, încât ușa rămase doar lipită. Altă ușă dădea din antreu în dreapta într'un fel de salonaș cu aspectul de cameră în care se păstrau toate lucrurile fără utilitate curentă. Ușa era închisă, iar cheia învârtită odată în broască. Dolga vârî doar capul; părea evident că în salon se umbla foarte rar și că mai ales cu ocazia crimei n'a trecut nimeni pragul. Cealaltă ușă, în stânga, deschisă larg, ducea întâi în dormitor, de acolo în sufragerie și mai departe în bucătărie... Pe cuierul de perete, la stânga, între ușa marchizei și cea din spre dormitor, atârna în același cuiu un crap de vreo două kilograme, înghețat tun, și un baston cu mânerul în formă de cârjă. Pe mescioara din fundul antreului cam întunecos era aruncată o căciulă mare neagră de miel, iar pe unul din cele două scaune un palton foarte uzat, cu

căptușeala ici-colo roasă, rămăsese agățat numai cu o mânecă, restul fiind alunecat și mototolit după picioarele mesei ca și când ar fi fost desbrăcat și asvârlit acolo în mare grabă...

— Domnule comisar, scrie! strigă judecătorul Dolga începând să dicteze rar și apăsător.

În dormitor două paturi, cu căpătâile la pereți, despărțite printr'no noptieră. Între cele două ferestre spre curte, bine zăbrelite, un scrin vechiu plin de rufărie de damă nouă, nepurtată, era surmontat de o oglindă de cristal cu ramă foarte grea, aurită. Altele două dulapuri se aflau în colțurile ferestrelor, dulapuri simple din bătrâni, încărcate unul cu rufe de pat, iar cellalt cu haine. În cel cu rufe de pat opera Aretia, când au apărut reprezentanții justiției. Ușa antreului se deschidea în dormitor în stânga, încât se lovea aproape de garderobul cu haine.

Între cele două paturi, cu fața în jos, cu capul vârit puțin sub patul din spre ușă, cu picioarele, încălțate cu șoșoni rupți peste niște ghete vechi, rămase dela genunchi afară dintre paturi, zăcea cadavrul lui Ilarie Dăniloiu. Pe patul cellalt, spre antreu, învelitoarea de catifea cenușie era mototolită și cu pete mari de noroi uscat, pe când cuvertura patului din spre ușă era întinsă și trasă puțin într'parte, deoarece degetele mâinii stângi a mortului se încurcaseră în ciucurii împlețiți... Soba de teracotă portocalie, înaltă până aproape de tavan,

cu bibelouri pe lespede de marmură, avea ușița deschisă larg parcă ar fi vrut să facă foc cineva sau doar să arunce ceva înlăuntru...

— Să continuăm, domnule, procesul-verbal !
reluă Dolga din prag, către comisarul de poliție înainte de-a trece în sufragerie, fără să se lase tulburat de întrebările sau observațiile celorlalți, recomandându-le din când în când să binevoiască a nu se atinge de nimic.

Sufrageria era mare, cu o masă ovală și șase scaune de piele, cu două bufeturi înalte de modă veche pline cu tot felul de vase și pahare. Judecătorul se uită cu atenție împrejur prin bufeturi, pipăi masa și deodată zise către comisarul care continua să scrie :

— Un moment, domnule..

Comisarul se dădu la o parte, iar Dolga ridică puțin tăblia mesei. Subt tăblie descoperi mai multe piese de aur așezate în scobituri și crăpături așa fel încât să nu se observe. Invărti puțin capacul și, într'un fel de sertar ascuns, dădu iar peste o grămăjoară de galbeni și mai mulți bani de argint dinainte de războiu. Comisarul încremeni o clipă de mirare, apoi strigă :

— Asta-i o comoară, domnule judecător !

Dolga rugă pe primul-procuror să inventarieze banii, iar el însuși se întoarse înapoi în dormitor să cerceteze în dulapuri, deși aceasta voise să o lase pentru încheiere. Dar după

descoperirea din sufragerie chibzui că e mai practic să lichideze cercetările și în dormitor. Intr'adevăr, în dulapul cu haine găsi o față de pernă murdară, suspectă. Pipăind-o și apoi desfăcând-o constată că era plină cu bancnote românești, puse înadins să rămâe nebăgate în seamă și totuși ascunse.

— Ei, dragă Dolga, văd că aduni bani, nu glumă! zise primul-procuror uimit. O să ne apuce prânzul numărând!

Ușa bucătăriei era deschisă ca și celelalte. Bucătăria mare servea și ca spălătorie și chiar ca baie în cazurile rare când bătrânii se îndemneau să împrumute dela d-na Secuianu vana de tablă ca să se spele mai temeinic. În dreapta ușii se afla soba de gătit, mare cât un cuptor, cu câteva oale pe roate, în care apa înghețase. În dreptul ușii, în peretele din față, o fereastră dădea spre fundul curții, unde se vedeau năclăite în zăpadă niște lemne tăiate și o grămadă de crăci cumpărate de curând. În stânga ferestrei pe o masă lungă de brad, se afla o pâine lungă neîncepută și o ulcică de lut, înflorită, răsturnată, goală, iar sub masă câteva șomoioage de jurnale vechi. Lângă peretele din spre sufragerie, într'un dulap rudimentar, erau aranjate oale, cratițe, tigăi, capace de toate felurile. Intre acest dulap și ușa sufrageriei, pe o laviță solidă, o albie de spălat rufe părea răsturnată pe jumătate; câteva bucăți de pân-

zeturi erau căzute pe jos, mai mult muruite decât spălate, iar cele rămase în albie înghețaseră cu rămășițele de apă murdară. Ușa din peretele spre curte era încuiată pe dinăuntru.

Cadavrul doamnei Dăniloiu zăcea într'o rână, pe stânga, între masa de bucătărie și lavița cu albia de rufe. Figura ei era înfășurată cu o rufă udă peste gură, dar ochii sticloși aproape ieșiți din orbite priveau spre sufragerie cu atâta groază de parc'ar fi fost vii.

— Dacă permiteți, domnule prim-procuror, mai întâi să terminăm înregistrarea minuțioasă a locului! zise Dolga cu mândrie, revenind în sufragerie. Pe urmă vom nota obiectele de preț și la sfârșit, cu ajutorul doctorului, poziția și starea fizică a cadavrelor!

Se simțea din ce în ce mai stăpân. Afacerea părea să aibă proporții deosebite și în orice caz anume necunoscute și mistere; în sfârșit ceva ce râvnea ambiția lui de detectiv în devenire.

După ce dictă cu emfază comisarului constatările din bucătărie, trecu împreună cu medicul și cu polițaiul în dormitor să examineze mai de-a-proape cadavrul lui Dăniloiu.

— Numai un moment! strigă Dolga către medicul care se pregătea să libereze cadavrul dintre paturi.

Cu mare băgare de seamă împinse puțin mai încolo patul din spre antreu, încât ceafa victimei ieși la iveală. Părul alb, foarte rar, părea lipit

pe tidva ca pergamentul vechiu. Gâtul, deasupra gulerului hainei cenușii, era strangulat cu o sârmă de alamă subțire, înnodată dinapoi și răsucită de mai multe ori, așa că pătrunsese adânc în pielea sbârcită. Cele două capete ale sârmei se terminau în ochiuri ca și când ar fi servit la atârnat în cuiu.

— Ciudat! murmură judecătorul.

Plecându-se peste mort, observă un fir de păr castaniu închis pe un umăr și altul aproape blond pe gulerul hainei mototolite, parcă ar fi fost apăsată cu genunchiul sau cu piciorul.

Doctorul Popescu, urmând exemplul lui Dolga, socoti mai practic să lase cadavrul unde se afla și să îndepărteze paturile ca să aibă spațiu suficient pentru o examinare corectă. Primul-procuror, curios, veni și dânsul să vadă mortul, neuitând să ia și pe comisarul scriitor ca nu cumva să fie ispitit a viola fața de pernă cu bancnote.

— Aici trebuie să fi lucrat asasini cu multă experiență! zise Negel foarte impresionat, văzând cum medicul se trudea să deslege din jurul gâtului sârma ucigașă.

— Sau începători fără experiență! observă Dolga gânditor.

Sârma abia era mai lungă de un metru...

Descurcând ciucurii cuverturii din degetele mortului, doctorul întoarse pe bătrânul Ilarie cu fața în sus. Părea viu, cu ochii deschiși și

privind aproape senin, fără groază, doar cu puțină mirare. Numai nasul era puțin turtit și murdărit de praful de pe parchet, ca și fruntea și bărbuța sură, tunsă, neîngrijită ca un pământ de păr moale.

— Nu vreau să mă pronunț oficial înainte de autopsie — zise medicul Popescu cu oarecare nedumerire în glas — dar aş putea să pariez că bietul bătrân a murit repede, fără suferință, mai puțin de strânsoarea sârmei, deși și ea l-ar fi ucis până la urmă, cât mai degrabă de un șoc de spaimă care i-a curmat funcționarea inimii...

Ilarie Dăniloiu se vedea a fi fost un omuleț slăbuț, subțirel, numai umbra celui care prin munca și energia lui a uimit Piteștii.

Când medicul isprăvi examinarea, Dolga întrebă :

— Ai putea să-mi faci vreo precizare, doctore, în privința datei morții?... O zi două, trei?...

— Cu oarecare aproximație cred că da — răspunse doctorul puțin sigur. Două, cel mult trei zile, mai curând însă trei!... Adică Sâmbătă... Dar să vedem și celălalt cadavru...

D-na Dăniloiu, în afară de rufa care-i astupa gura, avea și mâinile legate la spate tot cu o rufă udă, acum înghețată, iar la gât o sârmă de alamă aproape la fel cu cea care servise la omorîrea soțului ei. Sârma era la fel înnodată

și răsucită la spate, dar fără a fi pătruns în piele.

Coana Mița poate nici să nu fi murit strangulată — observă iar medicul, după ce deslegă sârma, apoi prosopul de peste gură și nas și cămașa de noapte care servise la imobilizarea mâinilor. Cred că a murit chiar mult mai târziu, poate peste câteva ore, asfixiată de călușul de pe gură și nas. E posibil că a trebuit să vadă cum a fost ucis soțul ei fără ca asasinii să-și dea seama că mai trăiește.

Astea se vor stabili mai târziu, în cursul anchetei — întrerupse Dolga cu puțin dispreț.

— Probabil, dacă asasinii vor fi avut curiozitatea să se ocupe cu astfel de observații! răspunse medicul de asemenea batjocoritor.

Judecătorul nu mai stăruie. Era sigur de sine. Ochii lui au înregistrat mult mai mult decât s'a consemnat în procesul-verbal, toate amănuntele de care mai târziu ar putea să aibă nevoie.

După o scurtă consfătuire, fiindcă nicio îndoială asupra cauzelor morții nu încăpea și spre a nu mai spori oroarea dublei crime prin ciospărțirea inutilă a cadavrelor unor oameni atât de respectați, hotărîră să se renunțe la autopsie și să se dea familiei autorizația de înmormântare.

Până ce medicul își va redacta referatul și până ce primul-procuror a inventariat cuprin-

sul feței de pernă, judecătorul Dolga ieși în curte, însoțit de polițaiul Ploscaru, să-și completeze observațiile. Corpul cellalt de case era gol și încuiat. În fundul curții o remiză cam dărăpănată cu câteva butoaie, o puțină cu varză, diferite sape, hârlețe ruginite și uzate... În spațele remizei gardul de zid din spre Secuianu continua până la cellalt vecin, măcelarul Ionescu.

— Ei, domnule jude, v'ați lămurit? întrebă polițaiul aprinzând o țigară și respirând profund. Dacă tâlharii și-ar fi lăsat cărțile de vizită, ar fi mai simplu...

— Poate că au lăsat, domnule! zise Dolga sever. Dar nu oricine poate să le citească!

— Dacă citiți d-voastră, ajunge! Noi vom fi fericiți să vă aplaudăm! făcu polițistul fără încredere și cu puțină ironie.

CAPITOLUL V

MOȘTENITORII

— Mobilul crimei nu pare să fie furtul ! spuse primul-procuror Negel când se isprăviră toate formalitățile și după ce trimise pe comisar să cheme pe Spiru Dăniloiu și pe Aretia Delulescu pentru a le da în primire cele două cadavre spre înmormântare.

— Mă tem că vă înșelați, coane Costică — observă polițaiul. Bătrânii erau putrezi de bogați și de o sgârcenie proverbială. Lumea prin oraș vorbea despre oale de galbeni și de lăzi cu bancnote... Nu știa nimeni unde și cum ascundeau comoara, dar...

— Noi nu ne putem lua după clevetirile din oraș — întrerupse Negel. Ce ne spui d-ta am auzit și eu, firește. Dar dacă și întru cât sunt adevărate vorbele oamenilor, e altă socoteală. Deocamdată noi am cercetat și n'am descoperit decât ceea ce s'a notat în procesul-verbal. De altfel nici nu suntem noi chemați să cercetăm ce fel și câtă avere posedau victimele...

Controversa asupra averii bătrânului Ilarie Dăniloiu se reluă și se înăspri îndată ce reintră Aretia, care de altfel fierbea că a fost ofensată și ținută pe-afară ca slugile.

Primul-procuror comunică Aretiei și lui Spiru că autoriză înmormântarea victimelor fără autopsie. Pentru că însă atât în vederea unei eventuale completări a cercetărilor cât și a deschiderii succesiunii, care urmează să fie sigilată, cele două cadavre trebuie să fie ridicate imediat și așezate, până la înmormântare, în biserica Sf. Nicolae, unde Ilarie a fost președintele Eforiei. Cheltuielile vor cădea, firește, în sarcina moștenitorilor.

— Apoi da — zise Aretia batjocoritor. Ne-ați dat afară când era să primim ceva, dar ne chemați înapoi când e vorba să cheltuim!

— Fii liniștită, madam Delulescu — făcu primul-procuror împăciuitor. Vei avea din ce să te despăgubești... Noi am inventariat peste jumătate milion de lei în bancnote și aur...

— Cât ați spus, domnule prim-procuror? se interesă Spiru.

— Cu precizie poate să vă spuie procesul verbal... Citește, comisărule! strigă Negel.

— În total șaptezeci și cinci piese de aur și patru sute treizeci și nouă mii cinci sute optzeci lei în bancnote de o mie, de cinci sute, de o sută și de cinci lei, și anume...

— Ajunge! îl opri primul-procuror. Deocam-

dată banii aceștia rămân la dispoziția instrucției...

— Aoleu, domnule Costică! izbucni Aretia. Adică numai atâta s'a găsit din tot bănetul ce l-a avut bietul nenea Ilarie?... Atunci ucigașii i-au prădat rău, dacă cumva nu l-or fi prădat mai rău pe urmă alții...

— Aveți vreo bănuială precisă? întrebă judecătorul de instrucție.

— Ce precisă, domnule! strigă din ce în ce mai indignată d-na Delulescu. Pe mine m'a bruftuluit domnul Costică adineaori pentru că am îndrăznit să încerc a salva măcar rufăria de pat, iar pe alții i-ați lăsat să cotrobăiască peste tot și n'ați întrebat unde au dispărut giuvaericelele țatei Mița... Că doar știți și d-voastră ce bijuterii i-au rămas din amanetele nerăscumpărate și altele cumpărate de ocazie...

— Cine a cotrobăit aici înaintea noastră? insistă Dolga.

— Sora mea e așa de bună încât nu se sfiște să mă insulte acuma și pe mine, om cu avere și negustor respectat de toată lumea — declară fierbând și totuși stăpânit, Spiru Dăniloiu. Cum a insultat ani de zile și pe bietul Ilarie pe care acum vrea să-l moștenească fără să se mulțumească cu ce s'a găsit... Ar vrea să puie mâna pe bijuterii, dar de doisprezece ani n'a vorbit cu Ilarie și nici pragul nu i l-a trecut, încât

habar n'are dacă Mița le-a mai păstrat ori le-a transformat în bani...

— Ei, mititelule, cum te-ai supărat? rânji Aretia cu dispreț. Nu cumva te-oi fi simțind cu musca pe căciulă?

— În loc să fii batjocoritoare și să bănuiești pe alții, mai bine ți-ai vedea de necazurile voastre și te-ai apăra de bănuielile orașului! răspunse Spiru scârbit, întorcându-i spatele.

Scena între frați și în fața cadavrelor era atât de uluitoare că ceilalți ascultară fără a interveni. Abia pe urmă polițaiul se desmetici și le zise muștrător :

— Vă rog, vă rog, oameni buni, dacă nu vă rușinați de domnii judecători, cel puțin de morții care încă nici lumânare n'au avut, ar trebui să vă sfiiți!

Judecătorul Dolga, având în vedere numai interesul instrucției, reveni către Aretia cu o nouă întrebare :

— D-ta ai cunoscut averea răposaților?... Ai putea să ne indici ce s'a furat?

— Eu n'am fost în relații de câțiva ani cu fratele meu Ilarie... Știe orașul întreg și pentru ce și din pricina cui... Dar lumea știe ce avere a adunat bietul Ilarie, muncind ca un hamal și trăgându-și bucațica dela gură. Țata Mița dădea împrumuturi pe amanet, numai pe giuvaericele. Și spunea că avea o oală plină de fel de fel de inele și pietre scumpe și broșe, cercei

și câte altele... Numai bijuteriile astea trebuie să fi prețuit mai mult decât ați găsit d-voastră în bani...

— Mă rog, se va face lumină! zise judecătorul cu siguranță.

— Să dea Dumnezeu să se facă! oftă Aretia, închinându-se. Că destule nedreptăți am suferit și destul am fost furată de când a închis ochii bietul tata, fie iertat! Tot cu credință în Dumnezeu și dreptate am trăit și ne-am chinuit, că nu se poate să învingă strâmbătatea până la urmă.

Primul-procuror se simțea pe de o parte atins în sentimentul său de pietate față de morți, apoi și în demnitatea sa de personaj oficial. În special tonul iritat și vulgar al d-nei Delulescu i se părea o insultă la adresa tuturor. Totuși, blajin din fire, se jenă să pună capăt scenei printr'un gest de energie oficială, mai cu seamă că a dojenit-o și adineaori. Când se hotări totuși să intervie, polițaiul întrerupse batjocoritor și glumeț:

— D-ta poate că nu știi, coană Aretie, dar băiatul d-voastră, Romică, a fost foarte prieten, în vremea din urmă, cu răposații...

— Da cum să nu fie, domnule? Nu e nepotul lor bun?

— De sigur!... Și acuma, cât a fost pe-acasă o lună de zile, până Sâmbăta trecută, n'a fost zi să nu fie împreună și să nu vie pe aici...

Poate că ai aflat dela dânsul ce comori avea bătrânul ?

O clipă Aretia îl privi nedumerită, pe urmă ripostă dârz :

— Și adică ce vrei să spui d-ta cu asta?... Că Romică s'a interesat de averea bătrânilor ? Și dacă s'ar fi interesat, nu era dreptul lui ? Adică pentrucă noi am rămas săraci și cinstiți nici nu mai avem dreptul să ne cerem drepturile noastre?... Nu știu, că băiatul a plecat la București, la afacerile lui, dar dacă i-o fi spus cumva răposații ceva, apoi să știți d-voastră că nu ne-om mai lăsa nici noi să fim ținuți pe-afară și să se aleagă praf din drepturile noastre !... Așa să știi, domnule polițaiu ! Că mie nu mi-e frică de nimeni, nici de poliție și nici de tribunale, dacă sunt femeie cinstită și fără greșală pe suflet !

În sfârșit, primul-procûror nu se mai putu stăpâni și izbucni :

— Destul, madam !... D-ta nu prea știi ce e cuviința după cum văd... N'am venit aci să ascultăm nedelicatețele d-tale, ai înțles ? Iar dacă nu știi să te porți față de justiție, am să te învăț imediat !... Atâta lipsă de respect n'am pomenit !

Urmă o clipă de jenă generală. Primul-procûror adresase ultimele cuvinte judecătorului, întorcând spatele d-nei Delulescu și adăugând întrebător :

— Acum ?

— Domnule prim-procuror, ați încuviințat să fie înmormântate cadavrele — zise Dolga liniștit. Urmează să fie ridicate și să sigilăm casa...

Polițaiul trimise să cheme pe preotul Tănăsescu, iar Spiru se offeri să îngrijească de cele necesare pentru înmormântare. Delulescu se arată de asemenea gata să dea o mână de ajutor. Numai Aretia, îmbufnată, sâsâi printre dinți :

— Asta ne mai lipsește... Să mai cheltuim și din sărăcia noastră.

CAPITOLUL VI

BĂNUIELILE ARETIEI

Preotul Tănăsescu sosi lăcrimând. Avea re-muşcări că s'a supărat și a ocărit în gând pe bătrânul Ilarie când Ciufu i-a raportat că nu l-a găsit acasă și când în realitate zăcea ucis de mult împreună cu „baba“ lui. Până s'au improvisat două brancarde cu care să fie transportați la biserică, preotul a avut timp să citească două-trei rugăciuni de sufletul lor. Pe Ciufu l-a lăsat să aranjeze un catafalc provizoriu pe care să fie așezați până se vor aduce cosciugele și cele necesare gătirii morților.

— Ce ciudate și neînchipuite sunt destinele omului ! zise apoi preotul către primul-procuror, în vreme ce cadavrele erau scoase afară. Sâmbătă dimineața m'am întâlnit cu sârmanul răposat în fața tutungeriei centrale. Venea din piață și a glumit cu moartea ca de obicei... O, Doamne ! Și în clipa când dânsul glumea, moartea poate că îl aștepta acasă cu coasa întinsă !

În urma celor două brancarde acoperite cu cearceafuri albe, merse numai preotul cu Aretia și cu Pascal Delulescu, căci Spiru plecase să cumpere cosciugele, dacă va găsi gata ori, dacă nu, să le comande. Anchetatorii mai rămăseră. Dolga se mai plimbă puțin prin toate camerele adulmecând parcă și în special privind cu mare atenție ca și când ar fi vrut să înregistreze încă odată tot în subconștient. (Asta era „metoda“ lui care nu dădea greș niciodată, fiindcă, zicea dânsul: „Memoria mea vizuală e mai fidelă decât fotografia“.) Înainte de a pleca, îi veni în gând să mai arunce o privire, pentru orice eventualitate, în odaia din față, cea care rămăsese închisă. Într'un colț, așezată anume astfel încât să fie văzută, era o casă de fier, modestă, mică, sistem învechit.

— A, în sfârșit! murmură judecătorul mulțumit. Mă miram să nu fie!

Cheile lipseau. Comisarul fu trimis să le caute în buzunarele morților.

— Va să zică avea dreptate sgriptoroaica! făcu polițaiul curios, în vreme ce Dolga deschidea casa de fier.

Era goală. Abia într'un sertar dădu peste o casetă cu două sute de galbeni.

— Sumă rotundă! zise primul-procuror. Parcă înadins a lăsat-o...

— Ca să distragă atenția eventualilor hoți.

dela sumele mai mari ascunse aiurea — observă polițaiul.

În alt sertar, printre câteva acte de familie și polițe vechi, descoperi un plic galben, lipit și sigilat, pe care scria cu litere mari: „Testamentul meu“.

— Asta da! strigă Dolga, oprind repede un gest care ar fi vrut să deschidă plicul. Aici s'ar putea, adică ar fi natural să se găsească indicii asupra averii... Totuși eu nu cred că... În sfârșit, domnule prim-procuror, deschiderea testamentului trebuie să se facă după stipulațiile legale... D-voastră nu credeți?

— Firește! Evident! Mai încape vorbă? făcu Negel simplu.

Se redactă un codicil la procesul-verbal, apoi se aplicară obișnuitele sigilii pe ușile casei, iar polițaiul fu rugat să lase și un sergent de pază în curte sau în stradă ca nu cumva vreun dobitoc sau vreun interesat să violeze opera justiției.

Magistrații și polițiștii urcară pe Strada Griviței, pe lângă biserica Sf. Nicolae unde cele două cadavre erau așezate și unde preotul le aprinsese lumânări și citise cuvenitele rugăciuni, față fiind mulți dintre cei curioși care se adunaseră la casa crimei...

Aretia cu soțul ei ieșiră din biserică numai câteva minute după ce trecură anchetatorii. Delulescu se înduioșase de tot în fața catafal-

cului, mai mult chiar decât în casă, și i se umeziseră ochii, dar Aretia, oricât ar fi vrut, n'a mai vărsat o lacrimă. Toate gândurile ei se învârteau vertiginos numai în jurul moștenirii și a fricii să nu fie iar păgubită de frate-său Spiru, sau poate și de justiție.

— Măi bărbate, tu nu ești în toate mințile — zise ea după ce se depărtară puțin pe o stradă mai dosnică. Văd că te îmbulzești mereu ba să faci asta, ba să aduci ceea... Astâmpără-te, Pascale! Mai lasă și pe Spirică să facă, lasă-l, Pascale, că el n'a stat ca noi să bocească și să se înduioșeze, fii tu sigur! El și-a umplut buzunarele încât nu-i mai pasă de s'o mai găsi ceva ori ba!

— Nu, Tică dragă, exagerezi! se supără Delulescu. Prea mă ofensezi mereu și în fața oamenilor! Parc'aș fi copil fără minte...

— Apoi chiar ești! răbufni femeia abia stăpânindu-și mânia. Dacă n'aș fi fost eu, câinii te mâncau!... Dar ce stau eu să te mai judec, că te-a judecat Dumnezeu destul!

Până acasă se mai certară și se împăcară de câteva ori, după obiceiul familiei. Aretia găsea prea molâu pe Delulescu și de data asta. Ea credea că bărbatul ar fi 'trebuit' să facă gură, chiar să se ia de piept cu Spiru când s'a văzut că a dispărut cea mai mare parte a bănetului împreună cu bijuteriile. A lăsat-o pe ea să se hărțuiască cu cogeamite lume și nici măcar o

vorbă de aprobare n'a scos, ci mai de grabă se arăta contra ei încercând s'o potolească, adică să dea dreptate dușmanilor. Pascal n'avea răgaz să se disculpe: soția îi tăia vorba îndată ce deschidea gura...

Se făcut amiazi aproape. Cu preotul Tănăsescu se învoiseră să se întoarcă îndată după masă, să facă toaleta morților cum se cuvine, să-i așeze în sicriu și apoi să slujească o slujbă completă. Aretia însă nu se grăbea deloc. Ii și spuse lui Pascal, care o zorea, că morții nu merită din partea ei nicio jale și nicio milă...

Părinții celor trei frați Ilarie, Spiru și Aretia au fost bulgari și se numeau Danilef. În casă și între ei au vorbit mai mult bulgărește. Mama lor, mai slabă la cap, nici n'a învățat bine românește până la moarte. Au venit în țară ca lucrători la alți bulgari care țineau cu arendă pământuri în lunca Argeșului și făceau bani cultivând intensiv zarzavaturi pe care le vindeau la Pitești, plecând iarna cu banii adunați înapoi spre Dunăre. Danilef a fost mai harnic și a ajuns repede, din pălmaș arendaș întâi de un pogon, apoi de mai multe, și în sfârșit proprietarul celor trei moșii ce le-a și lăsat moștenire copiilor. Când s'a mai înstărit, și-a cumpărat casă la Pitești (chiar corpul de casă în care s'a întâmplat crima), a început să se numească Dăniloiu, cum l-a învățat un avo-

cat, și s'a împământenit prin Cameră și Senat, cheltuind destule parale cu ocazia aceasta. Moșiile le-a păstrat până a murit și nici altă negustorie n'a făcut decât cu zarzavaturi și fructe de-ale lui. De altfel s'a prăpădit timpuriu, abia la cincizeci și cinci de ani, după ce cu câțiva ani în urmă îi murise și femeia. Oamenii spuneau c'au murit de prea multă muncă, pentru că într'adevăr vieța lor n'a cunoscut altceva decât munca, de dimineața până seara, iarna, vara, fără odihnă, fără sărbătoare... Când a murit bătrânul, Ilarie avea treizeci, Spiru douăzeci și Aretia doisprezece ani. Ilarie a devenit capul familiei, fiind de altminteri însurat la rândul lui de patru ani cu o româncă băștinașă care i-a adus o mică zestre, în bani, încât așa a putut începe prima întreprindere personală.

După moartea bătrânului, vieța a continuat la fel în familia Dăniloiu. Moșiile erau lucrate ca și înainte. Aveau logofeți și chiar unii zileri bulgari de încredere. Comerțul cu zarzavaturi rămase și mai departe baza afacerilor lor. Până când a venit vremea să se însoare și Spiru. Deoarece avusese câțiva ani răi, dar mai ales fiindcă Ilarie reușise să-și înzecească micul capital în negoțul de cherestea și cu magazinul de fierărie, cei doi băieți se înțeleseră, convinsând și pe Aretia, care avea numai șaptesprezece ani și nu voia să știe de afaceri, să vândă moșiile și cu banii realizați să înceapă tot în

comun niște întreprinderi mai rentabile. Au urmat însă ani de criză care le-au încurcat socotelile. Intr'un moment greu cei doi frați au vrut să mărite pe Aretia, care ajunsese la douăzeci de ani, cu un negustor armean, bătrâior, văduv, urît foc, având însă băcănie ce mergea minunat, în piață, și pe deasupra mari rezerve la bancă, încât nu pretindea nicio zestre, ba promitea să le dea și o mână de ajutor în greutățile ce-i chinuiau. Aretia a refuzat categoric. Era proaspăt îndrăgostită de tânărul Pascal Delulescu, practicant fără leafă la judecătorie, care pe-atunci era un băiat levent, draguț și desghețat de se scurgeau ochii fetelor după el. Era prima ei dragoste... Peste câțva timp Aretia le-a declarat că vrea să se mărite cu Pascal. Frații nici n'au vrut să audă, căci Pascal n'avea după ce să bea apă. În zadar plângea Aretia și le explica, frații ripostau aproape într'un glas că tânărul trebuie întâi să câștige măcar atâta ca să aibă cu ce să-și hrănească nevasta. După patru ani de târăgăneală și amenințări, Aretia, fiind deja majoră, se logodi cu Delulescu în taină. Ca să evite scandalul, frații consimțiră, dar cu condiția ca el să nu se amestece în afacerile lor, ci să-și vadă de judecătoria lui, unde ajunsese să aibă și o leafă de treizeci de lei pe lună. Pascal era modest, Aretia nepricepută și amândoi foarte îndrăgostiți. Frații le-au oferit casa de pe bu-

levar, pe care o cumpărase Ilarie de curând, o ocazie admirabilă, au mobilat-o parte din nou, parte cu de-ale lor, au făcut o nuntă frumoasă și i-au trimis chiar și în voiaj de nuntă, două săptămâni, la Constanța. Pe urmă, ici-colo, i-au ajutat cu bani, sume mai mici sau mai marișoare... Intre timp de altfel Ilarie s'a despărțit de Spiru cu afacerile, rămânând fiecare cu ale lui. Căsnicia Aretiei avea atunci o vechime de zece ani, binecuvântată cu un copil de opt ani. Delulescu câștiga abia cât să trăiască. Sora a început atunci să-și reclame partea de moștenire, dându-și seama că a fost frustrată. De-atunci, mai mult de douăzeci de ani, a trebuit să se mulțumească cu fărâmituri aruncate de frații bogați sub formă de pomană. Nu recunoșteau c'au păgubit-o, ci o acuzau că și-a mâncat partea de moștenire treptat, deoarece și-a luat bărbat incapabil să ție o casă ori să fructifice un capital...

La masă, Delulescu nu se putu abține să nu se înduioșeze iar :

— Multe am suferit noi dela dâșii, dar cumplit au mai ispășit !...

— Dumnezeu plătește la toți după faptele fiecăruia ! zise Aretia indiferentă.

— Cine să-i fi omorît, ce crezi, Tică ? întrebă bărbatul, curios.

— Tâlhari și ucigași se găsec destui — răs-

punse ea. Aș zice că numai Spirică i-a ucis ca să-i poată prăda pe urmă, dar îl știu cât e de laș și fricos... Cine l-a omorât trebuie să fi fost om voinic, puternic. Altfel cum să-i su-grume așa... Să nu te miri dacă frate-meu n'o fi tocmit niscaiva ticăloși, poate străini, că era tocmai Sâmbătă, zi de târg... Ucigașul o fi plecat și ia-l de unde nu-i, iar frate-meu s'a repezit să descopere crima și să strângă ce-a fost mai bun...

— Parcă ucigașii n'or fi furat și ei ce-au putut la repezeală?

În realitate Aretia era preocupată să descopere nu pe criminali, ci banii și valorile ce s'au furat. N'avea nicio încredere în magistrații anchetatori, cum de altfel nu mai avea în nimeni. Pe cât de încrezătoare a fost în tinerețe, pe atât de bănuitoare era azi. Pe primul-procuror Negel îl știa om cinstit, și de altminteri cu avere, dar când e vorba de atâta bănet cât trebuie să se fi găsit la Ilarie, nici pe el nu-l mai credea fără prihană.

— Tu, care zici că ești calculat și liniștit, după câte ai auzit mereu, an de an, dela cameni și acuma în urmă dela Romică — întrebă ea deodată, urmându-și firul gândurilor — cam ce avere crezi că a putut să aibă nenea Ilarie?

— De — făcu Pascal gânditor. De... Eu aș zice așa : cel puțin cinci și cel mult zece mi-

lioane în lei d'ăștia proști... Firește socotind toate, casele, acțiunile, banii, devizele, giuvaericelele, amanetele... în sfârșit toate !

Aretia se înfuriă iar, ca și când ar fi ofensat-o :

— Ei vezi?... Și dumnealor n'au găsit nici măcar un milion... Ei apoi să nu mă supăr?...

Peste o clipă se întrerupse, ca și când un gând i-ar fi fulgerat prin minte :

— Pascale ! Numai decît să dăm o telegramă băiatului să vie acasă !... Ai auzit?... Să vie chiar azi, chiar cu ultimul tren !... Să fie Romică lângă mine ! Cât e el de deștept, dragul mamei, nu se poate să nu scoatem banii, oriunde i-ar fi ascuns Spirică și cu ceilalți !

Delulescu aprobă cu admirație :

— Foarte bine, Tică !... Prea bine !...

CAPITOLUL VII

SOLOMIA VREA SĂ PLECE...

Spiru, tocmai fiindcă soră-sa s'a purtat atât de urît în fața judecătorilor, voia să dovedească oamenilor de treabă că familia Dăniloiu nu trebuie judecată după Aretia, ci după cei doi frați, fruntași ai negustoriei piteștene. În vreme ce el alergă să se ocupe de cosciuge și de locul la cimitir, pe Vasilica o trimise să cumpere zăbranicul, lumânările, florile și ce mai trebuiește, lucruri pe care femeile le aranjează mai bine.

Până la amiazi Spiru a isprăvit cu bine ce-și propusese : a găsit cosciuge gata de stejar, încât numai cifrele și literele urmau să fie bătute pe capac, a terminat cu locul, s'a dus chiar până în deal ca să vadă unde vine și cum încep groparii săpatul pământului, lucru destul de greu pentru dânsul pe înghețul și zăpada ce erau...

A sosit acasă ostenit și asudat, gâfâind și totuși mulțumit că și-a împlinit datoria.

— Indată după amiazi mergeam la biserică, dragă nevastă — zise dânsul mișcat, așezându-se la masa pusă mai de mult de Solomia pe care d-na Dăniloiu o lăsase acasă când a plecat după cumpărăturile morților. Parcă nici nu mă simt complet liniștit până nu-i voi vedea așezați cum se cuvine unor oameni ca dâșii... Aretia nu s'a arătat, firește?... Am știut eu prea bine. Numai la câștig vrea să se îmbulzească... Parcă nici n'ar fi sora noastră, așa e de haină!

De fapt nici el, nici Vasilica nu cheltuiseră nimic. Prudenți, cumpăraseră toate pe datorie, lăsând ca plata să se facă din moștenirea răposaților. Spiru chiar se gândise că toate cheltuețile cu înmormântarea și celelalte vor trebui să fie scăzute din globalul moștenirii înainte de împărțire, așa că, vrând-nevrând, va contribui și Aretia cu partea ei...

La sfârșitul mesei, pe când dânsul tocmai moțăia ca de obicei înainte de-a trece pe sofă în dormitor să-și facă siesta, iar d-na Dăniloiu aduna mecanic fărâmăturile de pâine în jurul tacâmului, Solomia se plecă la urechea ei și-i zise domol:

— Să nu uiți, cucoană, să-i spui și domnului că trebuie să plec...

Spiru auzi șoșăitul glasului ei și mormăi ca prin vis:

— Ce să plece?... Unde să plece?...

— Lasă, nu-ți strica tu somnul pentru ea — zise d-na Dăniloiu liniștit. Ia, prostii de-ale ei ! De geaba am crescut-o și am învățat-o, că din ale ei nu iese !

— Nu cumva tot despre Lixandru e vorba ?... Atunci eu vă și las, să mă odihnesc nițel... numai un sfert de ceas ! făcu bărbatul urnindu-se greoiu și trecând la sofaua pregătită cu o pernă albă la căpătâiu.

Sfertul de ceas dura totdeauna un ceas, altfel se scula morocănos și mai frânt de cum se culcase.

Vasilica rămase singură cu servitoarea care se încăpățâna să plece numaidecât.

— Vai, fată dragă, ai început să mă sperii cât ești de nebună ! se cruci cucoana. Tu nu vezi ce-a dat peste noi ?... Tu n'ai un pic de omenie în sufletul tău de te poți gândi să pleci acuma și să mă lași singură cu înmormântarea și cu necazurile ?

— Apoi nu, cucoană ! răspunse senin Solomia. Că, dacă e bine Lixandru, nu stau acasă ! Nu ți-am spus ?... Măine' dis de dimineață sunt înapoi !...

— Nici să nu-mi mai vorbești d'astea, Solomie, că mă superi rău de tot !... Așteaptă, să isprăvim mâine cu înmormântarea, pe urmă pleacă și stai cât poțtești, că de nebune ca tine geme târgul !

Servitoarea se mai învârti puțin prin odaie,

strângând masa mai îndelung și mai meticolos, iar când chibzui că doamna s'a liniștit, reveni :

— Cum nu crezi d-ta, cucoană, la durerea săracului !... Incaltea dacă n'ai cunoaște necazurile mele cu Lixandru mai bine ca mama mea, că nu ți-am ascuns nimic și nu m'am ferit... Și l-ai văzut Sâmbătă și d-ta cum era de prăpădit că de-abia l-am coborît din căruță să intre la doftor...

— Ei, și dacă ai să te duci tu acuma, crezi că ai să-l înzdrăvenești ? răspunse Vasilica înduioșată puțin de glasul întristat al Solomiei. Nu ți-a spus toată lumea și toți doctorii că boala lui se vindecă greu, dacă se vindecă ?... Sâmbătă, nu-s nici trei zile, l-ați târît iar la doctor și doctorul v'a spus să nu-l mai chinuiți cu drumurile...

— O, Doamne, ziua de Sâmbătă numai în mormânt am s'o uit ! zise Solomia cu ochii în gol, cu o durere mare pe față.

— Pentrucă nu ești în toate mințile, femeie ! se aprinse din nou d-na Dăniloiu. Ai pierdut mai toată ziua pe la doctor și prin farmacii, ca și când te-ar da banii afară din casă... Te-am lăsat, cum te las de atâta vreme, să-ți îngrijești bărbatul cum crezi tu mai bine. Dar văd că ai început să te împarți între Valea Ursului și casa mea ! De câteva luni n'a fost săptămână dela Dumnezeu să nu lipsești când ziua, când noaptea, ca să te repezi la Lixandru...

— Am să vă slujesc, cucoană, toată viața, numai să mă ajuți să-l punem pe Lixandru în picioare ! murmură servitoarea fără emfază, cu o sinceritate din adâncime.

D-na Dăniloiu, ea însăși fată de cârciumar bogat dela țară, avea o mare slăbiciune pentru Solomia și fiindcă era din satul ei, dar mai ales că a luat-o dela vârsta de cincisprezece ani, a crescut-o și a ținut-o în casă, nu ca pe o servitoare ce era, ci ca pe un copil al ei cu care se înțelegea de altfel mai bine decât cu propria ei fată care, învățând prea multă carte (absolvisese liceul de fete din Pitești) și dezvoltându-se sufletește în alt mediu, iar pe urmă măritându-se cu un ofițer și trăind în altă lume, i se părea înstrăinată. Adevăratele confidențe le avea cu Solomia. Cu ea se sfătuia despre toate ; față de ea n'avea taine. A dorit și multă vreme a fost convinsă că, la rândul ei, și Solomia își deschide complet sufletul, până ce a început să constate că ea păstra anume ascunzișuri în care nu lăsa pe nimeni să pătrundă, de sigur nici pe Lixandru la care totuși spunea că ține mai mult ca la orice pe lume. Solomia era o fire mai întortochiată. D-na Dăniloiu se enerva de multe ori că nu putea urmări șerpuirea sufletului ei. Fata totdeauna rezerva câte-o surpriză, dar nu rezultată din gânduri minci-

noase. A controlat-o de nenumărate ori și n'a prins-o niciodată cu minciună. Prefera și prima să fie certată, chiar ocărîtă, decât să încerce a-și ascunde greșeala prin tertipuri sau să se ferească a-o ispăși.

Mai cu seamă de când s'a încurcat cu Lixandru, Solomia a devenit năucă de tot. D-na Dăniloiu a socotit la început că fata, care abia avea atunci optsprezece ani, s'a îndrăgostit și de aceea i-a trecut cu vederea unele neglijențe explicabile. Lixandru se numea Alexandru Ionescu și era pe-atunci șofer la sucursala Băncii Marmorosch-Blank. Băiat curățel și parcă mai de treabă ca alții de teapa lui, nu și-a bătut joc de biata fată — zicea d-na Dăniloiu — și nu i-a întors spatele, cum fac toți, ci s'a alipit mai mult de ea și chiar a vrut să o ia de nevestă. Dar banca s'a închis și Lixandru a rămas fără de lucru. Iși adunase o mică sumă de bani ca să poată trăi câteva luni până va găsi alt loc. N'a găsit. Tovarășii și prietenii îl sfătuiau să plece la București unde ca șofer destoinic ce era, ar fi găsit mai repede ocupație. N'a vrut să plece fără Solomia, iar pe ea n'o putea lua fiindcă n'ar fi avut cu ce s'o ție... Asta a fost pentru Solomia întorsătura vieții. Ii iubise și până atunci cum poate să iubească o fată de optsprezece ani, dar pe urmă, după ce a văzut că Lixandru nu se desparte de ea nici chiar de dragul viitorului său, iubirea ei

s'a transformat într'un amestec straniu de devotament, spirit de jertfă și admirație oarbă care, frământat cu sensualismul ei primitiv și sfios, a pus stăpânire pe însăși rădăcinile ființei ei. Scopul vieții Solomiei a devenit Lixandru. În afară de el și mai presus de el nimic nu exista pe lume...

Muncind câte ceva pe unde apuca, Lixandru s'a oploșit prin curtea Dăniloiu cu învoirea tacită a doamnei. Iarna următoare, lucrând odată afară, în ger, la o reparație de automobil particular, a răcit. Neluând în seamă și continuând zilele următoare alte lucrări la fel, fiindcă tocmai s'au ivit ocazii, boala s'a încuibat într'insul, a clocit și a crescut, iar când n'a mai putut-o îndura și s'a arătat unui medic, a aflat că e rău de tot și că ar trebui să se îngrijească foarte serios... Solomia și apoi d-na Dăniloiu abia toamna următoare au aflat, nu dela el, care nu spunea nimic și boala ca un animal trudit, ci dela însuși doctorul la care fusese, că Lixandru e în mare primejdie.

De-atunci Solomia nu mai avea alt rost în vieață decât salvarea lui Lixandru. Pentru aceasta și-a cheltuit toate economiile ce le făcuse la d-na Dăniloiu, pe urmă toată simbria ce o primea... Când un medic i-a recomandat, în loc de medicamente, să meargă undeva la țară, să stea liniștit, să se odihnească și să se hrănească bine, Solomia i-a propus imediat să

meargă în satul ei, Valea Ursului, la părinții ei. Lixandru a stăruit însă ca, mai înainte să se căsătorească, să nu zică oamenii că Solomia își aduce ibovnicul acasă, ci bărbatul legiuit. Nu numai d-na Dăniloiu, dar și Spiru s'a înduioșat de „delicateța“ băiatului, deși el de multe ori bombănise că i s'a oploșit în curte un pierde-vară. Baremi Solomia a plâns cu hohote în timpul cununiei, încât d-na Dăniloiu, nașa mare, i-a șoptit în două rânduri să-și mai ție firea.

După o lună, Solomia s'a întors înapoi în serviciu, lăsând pe Lixandru la țară. Trebuia să muncească pentru a-i putea plăti întreținerea. Totuși, într'un an de ședere la aer și odihnă, Lixandru, în loc să se îndrepte, se topea văzând cu ochii. Solomia s'a gândit că ar trebui să-i mai dea niște leacuri, să nu-l lase fără ajutor ca pe un câine. Și l-a adus la Pitești de mai multe ori să-l mai examineze doftorii. Așa s'a întors Sâmbătă Lixandru la Valea Ursului cu câteva sticlute pe care Mirescu, cel mai popular medic din Pitești, după ce „l-a băgat la raze“, i le-a prescris să le ia negreșit, fără să garanteze o vindecare grabnică, dar promițând o îmbunătățire cu ajutorul lui Dumnezeu...

D-na Dăniloiu înțelegea și azi nerăbdarea Solomiei de a vedea efectul medicamentelor. Dacă n'ar fi intervenit pacostea cu crima, ar fi dăscălit-o puțin, ca să se păstreze în nota

ei, dar i-ar fi dat drumul să se repeadă până acasă, mai ales că acuma, cu autobuzele, poți pleca seara la Valea Ursului și dimineța să fii înapoi. Azi îi era urît să rămâe singură. Având-o pe Solomia alături se simțea infinit mai curajoasă, ca și când energia tinerească a țărancei i s'ar fi transmis ca un fluid magnetic...

În cele din urmă, văzând-o prea abătută și mai amărită ca niciodată, i se făcu milă de suferința ei și îi făgădui s'o lase să plece mai pe seară, cu condiția ca întâi să isprăvească la biserică îngrijirea morților și ca mâine dimineța să fie negreșit înapoi să-i dea ajutor la înmormântare.

Solomia se bucură numai pe jumătate, ca și când nici n'ar mai fi fost în stare să se bucure aevea de nimic în lume. Murmură abia perceptibil :

— Să-ți răsplătească Dumnezeu binele pe care mi-l faci...

Tocmai când isprăviră toaleta sufrageriei, așezând toate la locul lor, se pomeniră cu un aprod dela tribunal care aducea două citații. D-na Dăniloiu se spăimântă. În viața ei n'a avut de-aface cu judecăți. Aprodul îi spuse și din gură că judecătorul de instrucție poștește pe domnul Spirică la cabinet pentru informații

în legătură cu crima, de-asemenea pe d-na Dăniloiu și pe Solomia.

— Ia fugi, băiete! se supără deodată d-na Dăniloiu. Doar n'o să ne amestecați și pe noi în nelegiuirea asta, Doamne ferește!

Apăru din dormitor Spiru, căscând și întinzându-se și mormăind, ca totdeauna după somn. Citația îl făcu să-i sară brusc moleșeala.

— Informator? se liniști mai pe urmă. Ei da, da, firește. Trebuie să ajutăm pe bieții judecători să descopere pe criminali... La ce oră e?... A, la trei?... Adică acum?... Atunci ia vezi, Vasilico!... Dă-mi ce-mi trebuie, să nu întâziem...

Dădu drumul aprodului. Nu voia să-l vadă cineva mergând împreună cu un aprod dela tribunal. Intre aprod și jandarm i se părea că e numai deosebire de uniformă...

D-na Dăniloiu cu Solomia erau citate pentru a doua zi.

— Ei vezi, tot nu poți pleca, Solomie, până ce nu te întreabă judecătorul... Eu te-am lăsat, dar dacă legea nu vrea? zise Vasilica în chip de consolare.

Solomia ridică din umeri, murmurând cu amărăciune:

— Doamne, iartă-mă și nu mă lăsa!...

75/960

24/11/970

CAPITOLUL VIII

JUDECĂTORUL ȘI POLITAIUL

Aurel Dolga se afla numai de trei luni în Pitești, dar cunoștea mai toată lumea, în special avocați, profesori, ofițeri, ingineri, funcționari, în sfârșit ceea ce se numește, cu o exagerare provincială, boierimea. De fapt în boierimea aceasta se cuprind numai cei ce au bani sau altfel de avere care să le dea puțința de a participa la jocurile de cărți și de a primi cel puțin de două ori pe iarnă cât mai multă lume bună care să joace cărți până la ziuă, la cât mai multe mese... Noul judecător, tânăr și neînsurat, a devenit imediat invitatul favorit în familiile cu fete de măritat, deși el nu trăda încă intenții matrimoniale, dorind în prealabil să devie celebru în specialitatea sa spre a putea face o partidă mai strălucită. Era foarte sociabil, păstrând totuși marea decență și rezerva cerute unui magistrat. Ici-colo, la vreo petrecere cu ultra-prelungire, i s'a întâmplat să cânte sau

să danseze solo sau împreună cu tovarășii de chef, sau chiar, într'un elan de fericire, să îmbrățișeze pe vestitul lăutar Dură care, ajutat numai de un țambalist chior și de un chitarist șchiop, era capabil să întretie buna dispoziție de seara până a doua zi seara...

Dragostea cea mare a lui Dolga rămânea totuși instrucția criminală. Din pricina ei avea acum o remușcare : că n'a cunoscut până azi familiile Dăniloiu... De aci trăgea însă concluzia pentru viitor : un bun detectiv, deci și judecătorul de instrucție, trebuie să-și lărgească neconținut relațiile în toate straturile societății...

Dela casa crimelor până la tribunal, Dolga a tăcut, privind drept înainte parc'ar fi urmărit cu ochii interiori o pistă foarte palidă și întortochiată.

Reținu pe polițaiul Ploscaru care, nu pentru meserie, dar prin felul lui de viață, cunoștea Piteștii cum își cunoștea buzunarele. Nu orașul, ci oamenii, până la cei mai umili. Asta era meritul lui unic, dar considerabil, în poliție, mai ales informațiile lui erau întotdeauna exacte și corecte.

După ce încheiă cu grefierul formalitățile de rigoare pentru întocmirea dosarului, comandă cafele. Polițaiul interveni jovial :

— Dacă-mi dai voie, domnule jude, a mea să fie cu un coniac înlăuntru și altul separat alături ! După o crimă atâta de scârnăvă, tre-

bue să-ți stingi greața măcar cu un pic de alcool!...

— Intr'adevăr scârnavă! aprobă Dolga. Foarte bine ai spus. Eu încă n'am cunoscut, din păcate, familia Dăniloiu...

— Ai s'o cunoști acuma, cu ocazia instrucției, până în rărunchi!... Ilarie Dăniloiu a fost un om ciudat și plin de taine!

— Dar ceea ce m'a mirat, — urmă judecătorul — ceea ce m'a nedumerit mai mult, este mizeria morală pe care am simțit-o în casa lor... Nu mizeria în sine, care totdeauna e impresionantă și provoacă cel puțin milă, ci mizeria unor oameni despre care se spune că erau foarte bogați, de mai multe ori milionari...

Polițaiul surâse și dădu din cap aprobativ.

— Exact, domnule jude! zise dânsul. Sgârțenia, oricât de aprigă, nu poate explica o viață în ticăloșie materială desăvârșită!... Explicația o dă numai rasa, domnule jude! Ce ideal de traiu poate să aibă un om coborînd din părinți care numai Dumineca aveau pe masă mâncare caldă?... Eu eram copil când a murit bătrânul Danilef, bulgăroiul, cum îi zicea lumea în piață cu un fel de ură amestecată cu admirație. Mi-a rămas însă în minte cu niște ochi negri foarte vicleni și mai ales cu hainele nemțești care-i veneau îngrozitor, parc'ar fi fost adunate din toate colțurile orașului... Dintre copii nici unul n'a moștenit în totul pe bătrânul bulgăroi. Ai

văzut, domnule jude, ce pîrpiriu era Ilarie... Să-l sufli ca pe o luminiță de ceară... Spirache seamănă cu bătrânul la voinicie și stîngăcie, dar e greoiu și prostănac și în același timp șiret ca un vulpoi. Iar d-na Delulescu se zice că e leită maică-sa : credincioasă, mojică și încă-pățînată, dar foarte cinstită. De altfel cinștiți au fost și frații ei, căci nu i-a prins nimeni niciodată cu vreo abatere dela codul penal. Impresia mea însă a rămas că sufletește, în adîncul lor, nu erau corecți. N'aveau adică cinstea interioară, singura valabilă, pentru că nu e dictată de teama sancțiunii exterioare...

— Cu toate astea pare să fie oameni foarte respectați — observă Dolga.

— Cum să nu fie, dacă n'au greșit niciodată contra legilor?... Pe urmă averea acoperă totdeauna micile turpitudini ale oamenilor. Pe un milionar îl privești cu alți ochi, nu cu ai bănuielii. Să nu fiu rău înțeles, domnule jude! Ilarie Dăniloiu a jucat un rol mare în ultimile trei decade în viața negustorimii piteștene. Fiindcă era bogat și cu destulă influență în lumea lui, liberalii l-au acaparat pentru partidul lor, l-au pus în consiliul comunal, apoi în cel județean, l-au făcut mai târziu ajutor de primar și pretutindeni a făcut treabă bună și a fost corect ca nimeni altul. În cele din urmă, adică după războiu, s'a ales senator și a făcut figură onorabilă și la București prin cuviința

și modestia lui înăscută. Vezi, prin urmare, domnule jude, că avem de a face cu un exemplar tipic de piteștean notabil!

Dolga asculta atent, iar Ploscaru care, ca toți povestitorii dorea să fie ascultat, se încălzea din ce în ce la amănunte:

— Ei bine, toate demnitățile și onorurile, în loc să-l civilizeze, mai rău îl sălbăticeau launtric. Pasiunea economiilor, care pe tatăl său l-a îmbogățit, a transformat-o într'o avariție patologică. Deși nu i-am cunoscut vieța intimă, știu că dela o anumite vârstă, cam de când a intrat în vieța oficială, a fost cuprins de patima teaurizării. Treptat și, firește, pândind ocazii excelente, a vândut moșiile părintești, a vândut diferite case ce mai avea prin oraș, se zice că și la București, iar banii îi strângea. Dacă ar fi putut nici pe mâncare n'ar mai fi cheltuit, ca să puie gologanii la păstrare. Oamenii de originea lui, când fac avere, încep să facă lux la mâncare și să cheltuiască cu masa mai mult decât pe toate celelalte necesități de vieță. Belșugul la masă e primul lux și ultimul la oamenii simpli. Dovadă că Spiru Dăniloiu mânca uneori, nu știu dacă o mai face și azi, până ce nu se mai putea urni dela masă. Ilarie însă, cu cât se îmbogățea, cu atât își reducea mâncarea. Circulă prin oraș anecdote despre peregrinările lui prin piață. Cu toate că după războiu s'a retras oarecum din afaceri,

se ducea în fiecare dimineață în piață să facă, zicea el, cumpărăturile pentru menaj. De sgârzenie însă cumpăra pâine veche, pentrucă e mai ieftină, iar carne o singură dată pe săptămână din rămășițele măcelarilor, cu jumătate preț. Pește lua din când în când, dar numai Sâmbăta, când îl găsea stătut și ieftenit, căci era cel rămas de Vineri... La fel făcea cu zarzavaturile și cu toate cele trebuincioase casei. Așa a ajuns fostul senator, batjocura și râsul zarzavagiilor și măcelarilor, iar de altă parte, din pricina asta s'au născut legendele despre bănetul ce l-ar avea ascuns cine știe unde.

— Atunci d-na Delulescu are dreptate să protesteze ?

— Principial poate că da — zâmbi polițaiul. Sunt sigur că s'au înstrăinat multe lucruri înainte de-a sosi noi la fața locului. Rămâne să stabilești d-ta dacă înstrăinările sunt opera asasinilor sau a celor ce au venit după asasini. Pe madam Aretia ați găsit-o operând, după cum am auzit ulterior. Poate că dom' Spirică, mai prost dar mai șiret, a avut norocul să opereze mai înainte. Dacă nu s'ar fi găsit testamentul, n'ar avea mare importanță. Acuma însă se schimbă lucrurile... In cearta moștenitorilor trebuie să se amestece și instrucția ! Dacă era aici feciorul lui Delulescu, scandalul ar fi luat proporții chiar în casa morților. In orice caz e numai o amânare. Romulus Delulescu aștepta

moartea lui Ilarie ca lozul cel mare la loterie. Toată vieața, tot viitorul lui e clădit pe speranța asta. Are să fie furios când va afla ce s'a ales din visurile lui... Altfel băiat simpatic. Dacă a fost el în stare nu numai să se împace cu Ilarie, dar să devie mosafirul lui aproape zilnic, de câte ori venea prin Pitești, vezi ce talent trebuie să aibă!... Păcat că nu-l are și la scrisul lui. Și câtă pasiune pune să rămână cel puțin gazetar, dacă scriitor n'a putut ajunge... Mi se pare că și d-ta l-ai cunoscut acum vreo trei săptămâni într'o seară, la cofetărie, la Borănescu?

— Nu-mi amintesc — zise judecătorul.

— Era împreună cu Dică Secuianu chiar lângă masa d-tale... Un băiat slăbuț și cu ochelari, o mutră de onanist cu părul spălăcit... Altminteri însă, cum spuneam, simpatic, foarte inteligent și îndrăzneț, cu toate că își ia niște aere de modestie umilă, lipicioasă...

După ce sorbi ultima picătură de coniac, și aprinse a nu știu câtea țigară (era fumător feroce din pricina nopților ce le pierdea), polițaiul reluă gânditor, ca și când ar fi vrut să ghicească cine să fie asasinii:

— Bătrânul Ilarie cunoștea pe toată lumea și n'avea niciun prieten de teamă să nu trebuiască să cheltuiască cu vreo masă sau vreo întâlnire la cafenea. Cred că afară de câte un servitor străin, trimis de câte cineva, nu-i intra

nimeni în curte, cu atât mai puțin în casă. Timp de câțiva ani se atașase de Dică Secuianu într'atâta că oamenii prevedeau întrînsul pe moștenitorul lui Ilarie. Dică însă nu putea să nu-și dea în petec. Il cunoști, cine nu cunoaște în Pitești pe Dică Secuianu — băiat bun, dar haimana... După ce a tapat pe toți piteștenii cu diverse sume, a încercat, mi se pare, și la Ilarie. Intr'o zi, la mare ananghie, i-a cerut o sută de lei... Și bătrânul, mare minune, i-a dat! Peste câteva zile, încurajat, Dică i-a înapoiat suta, ca peste alte câteva zile să-i ceară o mie. Bătrânul n'a mai putut. A refuzat, ba l-a și ocărît... Dică se afla în mare încurcătură. A înghițit mustrările și a revenit mai stăruitor. Bătrânul nu s'a înduplecat, iar Dică s'a supărat și a plecat trântind ușile... Cel puțin așa povestește lumea, fiindcă nici el și nici Ilarie n'au spus nimănui nimic... De-atunci Dică îl înjura pe toate potecile.

— E mult de atunci?

— Doi ani, da... da, doi ani și ceva — întări polițaiul. Trebuie să fi fost o explicație mai severă decât ar reeși din spusele lumii, altfel nu s'ar justifica ura cu care-l vorbea Dică de rău, cu toate că se silea să-și ascundă ura sub o mască de dispreț. Imi aduc aminte, iarna trecută, d-ta încă nu erai aci, la o petrecere, la „Calul Bălan“, cum îl auzeam înjurând și dorindu-i moartea, mi-a fulgerat prin gând că

Dică ar fi capabil să șiucidă pe bătrânul Ilarie dacă i-ar cădea în mâini... Firește, un simplu gând, sugerat pare-se nu atât de cuvintele lui, cât de unele priviri, de unele scăpărări de ură care nu erau demne de un tânăr dintr'o familie așa de onorabilă, nepotul primului președinte al tribunalului nostru, în sfârșit, crema societății piteștene... Dela Dică a aflat lumea că Ilarie Dăniloiu, în afară de altele, ar fi adunat în ultimul timp numai bancnote străine, dolari, lire sterline, franci elvețieni. Zicea c'ar avea un portofel anume, cum au negustorii în piață, ca e geantă de damă cu multe compartimente, plin cu astfel de hârtii...

— Da, dar ai văzut că nu s'a găsit așa ceva! zise Dolga.

— Bine, povestirile lui Dică nu trebuie luate ca literă de evanghelie — surâse Ploscaru. El are o fantezie demnă de un mare reporter. Portofelul poate să existe numai în închipuirea lui, poate să aibă proporții mult mai modeste...

— Sau poate să fi fost furat de asasinii bătrânului — completă judecătorul.

— Absolut! recunosc polițaiul. Deși, spun sincer, presupunerea aceasta mi se pare cea mai puțin verosimilă, după cum cunosc eu pe prietenul Dică... Dar în sfârșit, ancheta va lămurii toate... Mi-am adus aminte de toate astea numai fiindcă s'a împlinit pofta lui Dică și bătrânul Ilarie într'adevăr a fost omorât!... In

asemenea caz, fără să vrei, faci toate legăturile posibile și imposibile, iar lucruri cărora înainte nu le dădeai nicio importanță, devin deodată tulburătoare... În ultimii ani Ilarie Dăniloiu n'a întreținut relații prietenești cu nimeni decât cu Dică Secuianu în anii trecuți și cu Romulus Delulescu de vreun an sau doi... Ce curios! În timpul cât Dică a fost favoritul bătrânului, Deluleștii ca și Spiru Dăniloiu erau în panică... Acuma fac legătura: poate că apropierea lui Romulus de unchiul său s'a căutat și s'a realizat tocmai de teama ca nu cumva moștenirea să fie amenințată prin vreun capriciu al bătrânilor... Asasinatul a picat, pentru rudele interesate, ca o salvare!... Dacă cumva testamentul nu va aduce altă încurcătură!

— Sunt multe puncte obscure și tulburătoare în afacerea aceasta! observă gânditor judecătorul de instrucție.

— Poate că mai mult în aparență, domnule jude — murmură polițaiul.

CAPITOLUL IX

INFORMATORUL OFENSAT

Spiru Dăniloiu urcă gâfâind treptele tribunalului. Sala pașilor pierduți era mai liniștită ca la prânz. Impricinații cu avocații se aflau în sălile unde începuseră ședințele ; pe afară rămăseseră doar rarii mosafiri fără treburi, care leneveau de colo până colo. Negustorul nu se uită nici în dreapta nici în stânga, ci trecu repede spre scara care duce la etaj. Un aprod îl opri în ușa cabinetului de instrucție :

— Așteptați un moment, dom' Spirică... Vă cheamă numaidecât !

Cele câteva minute i se păruă nesfârșite. De emoție îl năpădiră toate căldurile, încât se făcu learcă de sudoare. Când se pomeni în-lăuntru, trebui să se sprijine de biroul judecătorului ca să nu se clatine pe picioare.

— Te-am poftit, domnule Dăniloiu, să-mi dai oarecari informații în legătură cu crima ale cărei victime au fost fratele și cumnata d-tale

— îl întâmpină Dolga, șezând cu figura severă, măsurându-l și învăluindu-l într'o privire înțepătoare de suspiciune. Mai cu seamă că d-ta ai fost cel dintâi care ai descoperit...

— Nu, domnule judecător ! întrerupse Spiru cu groază ca și cum i-ar fi spus că el e criminalul. Eu n'am descoperit nimic. Nevastă-mea cu Solomia, adică cu servitoarea, s'au dus azi dimineață să vadă ce o fi pățit Ilarie și...

Judecătorul Dolga se ridică în picioare. Fața i se îndulci zicând :

— Mi se pare că ești obosit... Ia loc, te rog, colea, lângă birou, pe scaun... Așa !... Ca să putem vorbi în liniște... Lasă-ne, domnule grefier, singuri !

Grefierul se sculă și ieși fără o vorbă. Spiru se lăsă greoiu pe scaunul care pârâi sub dânsul gata să se sfărâme. Scoase batista pe care o ținea mai mult de lux și-și șterse fruntea și gâtul de nădușeala care-l supăra.

— Vă mulțumesc, domnule judecător ! bâlbâi dânsul umil. Nu mă simt de loc bine... N'am umblat niciodată pe aici și am o emoție ca la școală...

Dolga schiță un zâmbet care păru o strâmbătură de batjocură :

— De ce să ai emoție?... Un om ca d-ta ? Aș regreta... Contez pe informațiile d-tale foarte, foarte mult !... Și ca frate al victimei, dar și ca bărbat cu mare experiență în diferite

chestii... Așa că, te rog, povestește-mi tot ce știi despre crimă !

— Nu știu nimic — răspunse repede Spiru, vrând parcă astfel să se spele pe mâini. De unde să știu ?

— Ceva trebuie să știi ! stăruie judecătorul. Că doar ai fost înaintea noastră în casa crimei... și probabil ai scotocit prin dulapuri ori prin sertare, ca și sora d-tale...

Spiru Dăniloiu se desmetici deodată, îi trecu parcă și emoția și frica, se sculă de pe scaun și zise, uitându-se jicnit la Dolga :

— Va să zică mă bănuieți pe mine că aș fi în stare ?...

— Domnule — întrerupse judecătorul — pentru mine sunt vinovați, sau cel puțin suspecti, până la proba contrarie, toți cei ce au vreun amestec cu o crimă, orice amestec ! E un principiu călăuzitor pentru mine !... Alții, dimpotrivă, socotesc pe toată lumea nevinovată până la producerea unei dovezi de culpabilitate !

— În orice caz mare rușine pentru bătrânețea mea de negustor cinstit să fiu bănuieț de d-voastră ! zise Spiru amărît. N'am meritat cu nimic astfel de soartă !

Judecătorul Dolga își dădea seama că a exagerat și a depășit marginile obiectivității, îi părea rău, dar în același timp îi trecu prin minte că Spiru ar fi înrudit de departe cu primul-procuror și asta îl întărește. Auzise că aici ma-

gistrații trebuie să fie atenți la calitatea socială a inculpaților, altfel riscă a-și compromite situația. Cu toate că Spiru Dăniloiu îi apăruse chiar prea cuviincios, Dolga acuma, avea impresia că informatorul încearcă să-l sfideze. Răspunse rece :

— Am să te rog să renunți la orice reflexii particulare ! Eu sunt chemat să descopăr pe ucigașii fratelui d-tale și n'am timp să mă ocup de sensibilitățile speciale ale informatorilor... Am crezut că în d-ta voi avea un colaborator zelos întru împlinirea sarcinii ce mi-a revenit. Mi-ar părea rău să constat că m'am înșelat !... D-ta ce crezi, cine a putut să-i omoare ?

— Răufăcători sunt destui, domnule judecător — zise Spiru resemnat. Și dușmani cine n'are ? Mai ales când e vorba de un om despre care lumea spune c'ar avea comori acasă...

— D-ta erai în termeni buni cu răpoșaii, nu-i așa ?... Nu ca sora d-tale ?

— Ne iubeam, domnule, ca frații cei buni, fără paradă, fără tãmbălău, dar cu adevărat. Noi iubeam și pe Aretia, măcar că dânsa a fost ingrată după ce s'a măritat. Ați văzut cum m'a insultat și în fața cadavrelor și a d-voastră. Așa l-a insultat de atâtea ori și pe bietul nenea Ilarie ; uneori chiar în piață, în fața lumii întregi, ca țigani. Noi am lăsat-o în plata Domnului. Eu sunt sigur că în adâncul inimii

și ea ne iubește. Mizeria și nevoile înrăiesc și pe îngeri... Pentru mine însă Ilarie a fost mai mult decât frate. El m'a făcut ce sunt, m'a îndrumat, m'a ajutat nu numai cu sfatul, ci cu fapta. Ii voi fi recunoscător până voi închide ochii !

— Vă întâlneți deseori ?

— Destul de des... Aproape în fiecare zi. Dacă nu bărbații, cel puțin femeile noastre.

— Atunci cum se face că n'ați aflat până azi de moartea lor?... Medicul crede că sunt morți de Sâmbătă. Azi e Marți.

— Întâmplarea, domnule judecător. Poate unde și vremea s'a stricat Sâmbătă, ninsoarea și gerul... Aseară, când ne-a spus Ciufu, servitorul părintelui Tănăsescu, că i-a căutat de trei ori și nu i-a găsit acasă, am făcut observație soției mele că nu s'a dus cel puțin Duminecă să se intereseze de dânșii...

— Ciufu ? repetă judecătorul. A fost de trei ori?... Când ?

— N'am reținut. Mi se pare că ar fi fost în fiecare zi...

— Un moment ! întrepuse judecătorul. Grefier ! strigă apoi, ca și când și-ar fi adus aminte, ducându-se la ușă și deschizând. Grefier ! Trimite să-mi aducă imediat pe Ciufu, servitorul preotului...

Se opri și se întoarse spre Spiru, vrând să

ceară lămuriri mai precise asupra lui Ciufu. Grefierul însă completează singur :

— Servitorul dela biserica Sf. Nicolae... Am înțeles, domnule jude !

— Pe urmă să reintri să înregistrăm declarația d-lui Dăniloiu !

Inchise ușa și se plimbă de două ori prin cameră.

— Dacă nu venea Ciufu, poate că nici azi nu s'ar fi dus nevastă-mea și cine știe cât ar mai fi stat acolo, sărmanii ! reluă Spiru cu alt curaj ! Ce-i drept, părintele Tănăsescu m'a întrebat Duminecă după amiazi, ne-am întâlnit întâmplător pe strada mare, m'a întrebat, zic, unde-o fi frate-meu Ilarie, că nu l-a putut găsi nicăiri și ar avea mare nevoie de dânsul. Am luat în glumă întrebarea și am răspuns ceva tot în glumă...

— A, va să zică Duminecă ți s'a spus și totuși...

— Dac'aș fi știut, domnule judecător, că e serios, aș fi alergat, păcatele mele ! Dar cum să-mi pot închipui o grozăvie ca asta ? Că doar Sâmbătă dimineața ne-am întâlnit în piață și...

— Când l-ai văzut ultima oară pe fratele d-tale ?

— Cum vă spuneam, Sâmbătă dimineața...

— La ce oră ?

— Poate să fi fost în spre ora nouă... In orice caz mai de dimineață, căci Sâmbătă e târg,

știți, și noi deschidem prăvălia de cum se face ziuă, din pricina mușteriilor dela țară... Ilarie a venit cam la un ceas după ce am deschis...

— Ai putea să-mi spui despre ce ați vorbit?

— Cum nu, domnule judecător! răspunse Spiru din ce în ce mai vioiu. Cu câteva zile în urmă un popă de pe lângă Costești m'a întrebat unde ar putea schimba niște bani americani ce-i avea nu știu dela ce țăran întors din America de curând. Pentrucă Ilarie strângea bani americani, când îi putea cumpăra pe preț de chilipir, am spus popii că și noi suntem amatori, iar popa îmi spuse că va veni cu banii Vineri, când are iar treburi prin oraș... Ilarie m'a întrebat despre popa cu banii americani. Popa nu venise Vineri și am crezut că are să sosească Sâmbătă. Frate-meu însă, măi cunoscător, îmi spuse să nu-l mai aștept că n'are să mai vie... Era sigur că a găsit pe altcineva care i-a oferit un preț mai bun decât oferisem eu...

— Da... banii americani — murmură judecătorul gânditor. Altceva nu?

— Nu prea... Nici n'a stat mai mult de un sfert de oră. Erau mulți clienți și trebuia să fiu cu ochii în patru... Avea o pâine la subsuoară și-mi spuse că vrea să cumpere un crap, dacă va găsi... Pe urmă a venit servitoarea noastră, care făcuse cumpărăturile obișnuite prin piață, să mă întrebe dacă am să trimit vreo vorbă

sau altceva cucoanei ; așa e obiceiul în familia noastră... Ilarie a dat servitoarei pâinea, să i-o ducă acasă, că dânsul vine mai pe urmă. A plecat la pește, iar Solomia a mai așteptat puțin că tocmai târguisem și eu niște bunătăți ieftine și vroiam să le trimit...

— Pe urmă nu l-ai mai văzut de loc ? Și nici nu te-ai mai interesat de dânsul ?

— Ce să mă interesez, domnule judecător ? Cum puteam să bănuiesc ce are să se întâmple ?

— Dar când preotul ți-a atras atenția ? N'ar fi fost normal să te repezi să vezi dacă nu i s'o fi întâmplat ceva ?... Ziceai că-l iubești și-i vei fi recunoscător toată vieța...

— Acuma, după ce s'a întâmplat nenorocirea, firește, îmi reproșez și eu că n'am mers — recunosc Spiru îndurerat. Dar, în mod obișnuit, întrebarea părintelui era mai mult o vorbă aruncată, întocmai cum zici : Ce mai faci ?... Ilarie de altfel avea curiozitățile lui. De multe ori se încuia în casă și, când venea cine nu-i plăcea, nu răspundea de loc făcându-se că nu-i acasă...

— Bine, bine, dar puteai și altfel să treci pe la dânsul... Ești sigur că de Sâmbătă dimineața nu te-ai mai întâlnit de loc ?

— Absolut sigur !

— Nici pe la el n'ai fost ?

— Dac'aș fi fost, i-aș fi găsit cum i-am găsit azi...

— Când servitorul popii v'a spus că de trei ori nu l-a găsit, de ce n'ați anunțat poliția ?

— S'ar fi putut să lipsească într'adevăr de acasă, domnule judecător ! S'a mai întâmplat să plece din oraș fără să spuie nimănui...

— De ce te-ai dus singur să vezi morții, fără să aștepti sosirea autorităților ?

— Cum să nu mă duc când mi se vestește c'a fost asasinat fratele meu ?

— Și ce ai luat ?

— Ce să iau ?

— Te rog să răspunzi la întrebarea ce-ți pun : ce ai luat din casa fratelui d-tale când ai pătruns acolo, deși știai că s'a săvârșit o crimă monstruoasă ?

Spiru Dăniloiu îngălbeni, parcă l-ar fi pământuit. Răspunse încet, cu ton de protest :

— Domnule judecător, chiar dacă aș fi luat ceva — deși n'am luat — aș fi fost în dreptul meu ! Sunt fratele victimei și deci, fiindcă n'are copii, moștenitorul lui legal, firește împreună cu sora mea Aretia...

— Ești așa de sigur ? zise puțin ironic judecătorul. Dar dacă a lăsat un testament și dacă d-ta nu figurezi printre moștenitori ?

— Asta nu se poate !

— Dacă...

— Ei, atunci...

— Atunci, fapta d-tale are o anumă calificare ! triumfă Dolga. O calificare ce rămâne

însă chiar dacă ai fi într'adevăr moștenitor...

— Domnule judecător — vorbi iar grav și ofensat Spiru Dăniloiu — protestez din toată ființa mea împotriva bănuielii cu care mă insultați !

— Ce insultă ? Ce insultă ? se supără judecătorul. Iar uiți că aici se instruește o crimă ? Amabilitatea mea nu poate trece înaintea obligației de a afla adevărul și pe cei vinovați ! D-ta ai pătruns într'o casă unde zăceau două cadavre, deși știai că reprezentanții justiției au fost anunțați și trebuiau să sosească din moment în moment. Nu poți să mă convingi pe mine că ai intrat din simplă curiozitate sau chiar din dragoste pentru cele două victime. Eu știu foarte bine : ai vrut să o iei înaintea sorei d-tale... De altfel ea însăși ți-a spus-o în față. Atunci de ce să protestezi ? Mai bine te-ai desvinovăți cu argumente acceptabile sau...

— Din moment ce nu vrei să mă credeți — ripostă domol Spiru.

— Eu nu pot crede decât afirmațiile dovedite ! Celelalte le primesc sub beneficiu de inventar... Dacă un om bogat poate să se lăcomească într'atâta, cum să nu mă cuprindă toate bănuielile ? De unde să știu eu dacă într'adevăr n'ai fost și ieri sau alaltăieri la fratele d-tale ?... Prin oraș lumea șoptește că asasinii sunt din familia d-voastră...

— Domnule judecător, d-voastră nu puteți

asculta șoaptele oamenilor răuvoitori ! Familia Dăniloiu are o cinste de păstrat și de apărat !

— In privința asta suntem de acord ! aprobă ironic Dolga ! Deocamdată însă trebuie să înregistrăm declarațiile d-tale, domnule Dăniloiu... Tocmai bine sosește grefierul...

— Până va sosi, avem timp să terminăm cu dumnealui... Va să zică...

CAPITOLUL X
„CÂND AI MINȚIT ?“

Ieșind din cabinetul judecătorului, Spiru Dăniloiu întâlnește în vestibul pe Ciufu, sub paza unui sergent de poliție.

— Aoleu, domnule Spirică ! răbufni servitorul plângător. Fie-vă milă de mine ! Puneți o vorbă bună la domnul judecător, că m'a adus aci nu știu de ce și...

— Lasă, n'ai grijă, Ciufule ! zise Spiru. Dacă nu ești vinovat, Dumnezeu o să te apere de neazuri...

— Nu sunt, domnule Spirică, păcatele mele !... Și m'a luat chiar din biserică, de lângă catafalcul domnului Ilarie, că mă pusese părintele să dau o mână de ajutor...

Spiru nu-l mai ascultă. Se simțea ostent mai ales pentru că nu îndrăznea să se revolte. Pleca cu bănuielile judecătorului înfipite în inimă ca niște cuie. Nu-și dădea seama ce învinuiri îi aduce și unde voia să ajungă cu sus-

piciunile. De fapt i-a găsit vină în toate. Poate că-l crede și ucigaș.

— Hain om ! E în stare să te bage în ocnă de pomană ! se gândi dânsul coborînd în sala pașilor pierduți și apoi strecurându-se afară unde aerul aspru îl reînviorează. Dacă el crede că noi suntem niște haimanale, se înșeală ! adăugă în sine mai încrezător. Că doar nici noi nu suntem de pe drumuri, să-și bată joc oricine !...

Ciufu continuă să se plângă sergentului și să protesteze că e nevinovat până când apără în ușa grefierul.

— De ce nu spuneați, băiete, c'ați sosit ? se răsti grefierul către sergentul care luase poziție. Aide, Ciufule ! Treci înlăuntru !... Iar tu aștepti aci, sergent ! Ai înțeles ?...

Judecătorul examinează pe Ciufu câteva minute, fără niciun gest și nicio mișcare. Pe urmă, ca și când s'ar fi edificat, rosti :

— Mda... bine... Vino mai aproape !... Cum te cheamă ?

— Mihai Ciufu, domnule judecător !

— De câți ani ești ?

— Am împlinit treizeci și doi...

— Ești de mult timp în serviciul bisericii ?

— De șase ani.

Răspunsurile servitorului erau umile, dar precise. Judecătorul, ca și când ar fi așteptat

altceva, îl scrută iar un răstimp, apoi continuă prietenos :

— Ai auzit cum au fost omorâți amândoi soții Dăniloiu Ilarie...

— O, Doamne ! suspină Ciufu.

— Ei bine, ucigașii trebuie găsiți cu orice preț ca să-și ia pedeapsa meritată ! Toată lumea, toți oamenii de treabă sunt obligați să ajute justiția să descopere pe cei vinovați. Așa e, Ciufule ?

— Așa e, domnule judecător !

— Ei, Ciufule, atunci tu ai să ne pui pe urmele tâlharilor ?

Servitorul își recăpătase toată încrederea și se simțea în siguranță. Răspunse dibuind ca omul care într'adevăr vrea să ajute :

— De, domnule judecător, despre cine o fi făcut nelegiunirea nu vă pot spune nimic, eu nu știu nimic... Dar să vă spun ce știu și ce am povestit aseară domnului Spirică, după cum mi-a poruncit Sfinția Sa, că după spusele mele s'a dus azi dimineață coana Vasilica și a găsit nenorocirea împlinită !

— Da, tocmai ! făcu Dolga dând din cap.

Ciufu repetă povestirea de-aseară dela Spiru Dăniloiu, în toate amănuntele, și judecătorul îl lăsă să vorbească fără a-l întrerupe. Numai când isprăvi și tăcu singur, îl întrebă candid :

— Va să zică ai fost în curtea răposaților

Sâmbătă, Duminecă și Luni... La ce oră ai fost Sâmbătă? Înainte ori după amiazi?

— După, după! Cum vă spusei, după ce am tras clopotele pentru slujba de a doua zi...

— Adică după ceasul cinci... Atunci trebuie să fi fost întunec de tot, mai ales că și viscolul?

— Nu era așa de întunec...

— Atunci ai fost mai de vreme? Înainte de a trage clopotele?

— Ba eu cred că mai întâi am tras clopotele și pe urmă...

— Nu vreau să știu ce crezi tu, băiete, ci cum a fost!... Gândește-te bine și răspunde limpede!... Curtea e întunecoasă și ziua din pricina copacilor. Acuma se înserează foarte de vreme... De altfel pe seară, tocmai pe la cinci, a început să ningă Sâmbătă și viscolul s'a potolit...

— Așa trebuie să fie, domnule judecător, cum ziceți d-voastră — făcu Ciufu cu un aer de recunoaștere confidențială. N'am dat importanță ceasului și de-aceea...

— Poate că părintele te-a trimis înainte de prânz să-i amintești d-lui Dăniloiu ca să nu uite?

— Ba nu! se îndârji servitorul. După amiazi m'am dus!

— În sfârșit, părintele poate că are să-și amintească mai bine — zise judecătorul indiferent.

Dumnealui are să ne spuie și cum ai plecat... și tot adevărul pe care tu vrei să-l ascunzi!

— Nu vreau să ascund nimic, domnule judecător, iertați-mă! se pripî Ciufu puțin speriat.

Dolga rămase câteva clipe pe gânduri, apoi reluă cu alt glas:

— Duminecă părintele te-a trimis din nou... Te-ai dus?

— Se poate, domnule judecător, să nu mă duc? Dacă mi-a poruncit Sfinția Sa...

— Te-ai dus sau nu te-ai dus? repetă Dolga mai energic.

— M'am dus!

— Ai intrat numai în curte sau și în marchiză?

— Numai în curte. Ușa marchizei o închisesem așa că...

— Ai observat ceva deosebit față de ce fusese ieri?

— Nu!

— Nici zăpada?

— Da, zăpadă era destulă...

— Pe urmă ieri, Luni, ai fost a treia oară?

— A treia oară.

— Și iar ai intrat în curte și ai pătruns până unde?

— Până la marchiză, domnule judecător. Numai până la marchiză. Și dacă am văzut că tot nu răspunde nimeni...

— Nu ți-ai închipuit că s'o fi întâmplat ceva ?

— Ba mi-am închipuit din prima zi, domnule judecător, dar n'am cutezat să spun nimic. De ce să iasă dela mine vorbe urite ?

— Și nici ieri n'ai observat nimic deosebit în curte ?

— N'am observat, domnule judecător, nimic.

— Zăpada era tot așa... neumblată ?

— Tot așa...

— Pe unde ai intrat în curte ?

— Pe portiță, domnule judecător.

— Potecă era prin zăpadă ?

— De unde să fie...

— Dar urme de pași ?

— Erau, ale mele, de Duminecă...

— Sigur ?

— Vai de mine, domnule judecător, s'ar putea să nu fiu sigur ? Dacă am intrat, cum să nu fi rămas urme !

Judecătorul Dolga se oprise în fața lui și arunca întrebările repede, ca niște mingi pe care Ciufu urma să le prindă instantaneu. Acuma însă se retrase doi pași și zise rar, răspicat :

— Și totuși, d-na Dăniloiu, când a intrat azi dimineață cu servitoarea, n'a găsit nicio urmă în zăpadă !... Portița nu fusese deschisă de când a nins, încât abia a putut răzbi în curte... Cum explici d-ta asta ?

— De, domnule judecător — bâlbâi Ciufu. Mă mir... Că doar eu am intrat și Duminecă și Luni...

— Atunci poate că minte d-na Dăniloiu, Ciufule? zise judecătorul. Ori d-ta n'ai mai dat de loc pe acolo nici Duminecă și nici Luni?

— Iertați-mă, domnule judecător, dar...

— Ei, haide, scurt și cinstit: ai dat ori n'ai dat?

— Domnule judecător, vă rog din suflet să mă credeți...

— Va să zică n'ai mai dat pe acolo de Sâmbătă când...?

— Ba am dat — zise Ciufu repede, întrerupând. Jur pe sfânta cruce, domnule judecător! Am fost până la poartă și Duminecă, și Luni, dar mi-a fost urît să mai intru în curte...

— De ce urît, ziua'n amiază mare? stăruî Dolga.

— Mi-a rămas de Sâmbătă o spaimă în inimă... Poate din pricina tăcerii și a pustietății, nu știu... Aveam parcă o presimțire rea și mi-a fost frică să mai intru...

Ciufu mai bolborosi câteva cuvinte, din ce în ce mai încurcat și mai domol, uitându-se în ochii ironici ai judecătorului ca un șoarece în ochii pisicii. Dolga se mulțumea să-l privească. Se făcu o tăcere. Grefierul, pe scaun, alături, cu condeiul la ureche, se uita la Ciufu, placid,

ca și când nimic n'ar fi fost în stare să-i tulbure liniștea.

— Când ai mințit, Ciufule? întrebă deodată judecătorul puțin batjocoritor, dar numai în glas. Adineaori când ai spus că n'ai intrat Sâmbătă în casă, ori când spuneai că ai intrat în curte Duminecă și Luni?

— În casă n'am intrat, domnule judecător! se închină deodată servitorul, plângător. Jur pe ce am mai sfânt în lume, domnule judecător! Jur pe mormântul mamei mele!

— Eu vreau să te cred, Ciufule — spuse Dolga întorcând spatele. Dar nu mai știu ce să cred... Dacă încerci să mă prostești spunând că n'ai mai intrat în curte pentrucă ți-a fost urît? Bărbat în toată firea să nu între ziua în curtea unor oameni cum se cade din pricina urîtului? Cine să creadă așa ceva? Uite, colea pe domnul grefier... Întreabă-l dacă poate crede?

Grefierul tresări, dovedind că era cu gândurile aiurea. Pe urmă surâse în semn că a înțeles gluma șefului. Ciufu însă parcă stătea pe jăratec. Fața i se strâmbase, iar gura rămasă deschisă bâlbâia în neștire:

— Nu-s vinovat, domnule judecător... Jur, domnule judecător...

— Eu n'am spus că ești vinovat — urmă Dolga. Nu știu dacă ești ori nu ești. Dar mincinos, da, ești, Ciufule! Adevărat?

— Iertați-mă, domnule judecător — murmură servitorul întruna.

— Deocamdată m'ai mințit!... Dacă n'ai intrat Duminecă și Luni în curte, înseamnă că știai ceva de Sâmbătă, fie că ai văzut ceva, fie că ai făcut ceva în casă!

Așteptă câteva clipe o confirmare. Ciufu începuse a-și frânge mâinile.

— Va să zică așa stăm, Ciufule! reluă Dolga mai înviorat. Uite, nu te arestez că poate într'adevăr nu ești vinovat!... Îți dau răgaz să te gândești, să chibzuești și să-mi mărturisești adevărul. Ai înțeles, băiete?

Ingrozit deodată, parcă sub o apăsare cumplită, servitorul căzu în genunchi, băiguind innecat în lacrimi:

— Domnule judecător, fie-vă milă, nu-s vinovat...

— Destul! strigă deodată judecătorul. Mie să nu-mi faci teatru!... (Apoi către grefier, cu același ton sever.) Rămâne la dispoziția noastră!... Trimite-l sub pază la poliție! Să fie ținut la secret ca să nu comunice cu nimeni!

— Da, domnule jude! zise flasc grefierul.

CAPITOLUL XI

DOUA BIETE FEMEI

Spiru Dăniloiu nu mai avea astâmpăr. Dela tribunal a pornit spre biserica Sf. Nicolae să vadă ce-au făcut femeile cu așezarea morților. În colț, la băcănia Steriade, se întâlni cu preotul de pe lângă Costești care-i oferise dolari pentru Ilarie. Întâlnirea i se păru de rău augur. Cu toate că preotul ar fi dorit detalii asupra crimei, Spiru reuși să se derobeze, mințind că are alergături în legătură cu nenorocirea. Se duse la prăvălie, dar nici acolo nu putu rămâne, fie din cauza cunoștințelor care veneau să afle amănunte sub pretextul condoleanțelor, fie din cauza depresiei lui sufletești. Ca să scape de toate, plecă acasă. Acolo Vasilica tocmai se întorsese dela biserică împreună cu Solomia și vorbeau despre înmormântarea care se înțeleșese cu preotul s'o facă a doua zi, Miercuri, după amiazi, „ca să poată asista toți cei ce au iubit și stimat pe sărmanii bătrâni“ — după cum s'a exprimat Tănăsescu.

— Aoleu, Spirache, nu cumva ești bolnav? Îl întâmpină Vasilica speriată, văzându-l atât de abătut și parcă tras la față.

— Lasă, frate, nu te mai alarma așa numai-decât! răspuse Spiru mohorât. Doar n'ai vrea să dansez când bietul Ilarie și țața Mița se află pe catafalc, iar eu sunt silit să mă hărțuesc cu judecătorii ca un criminal!

D-na Dăniloiu se potoli, dar apoi se înfuriă mai rău când află ce-a pățit bărbatul ei în cabinetul judecătorului:

— Despre boanghina asta am auzit că n'are delicateță nici de două parale... Să-i fie rușine! Mă mir cum aduce guvernul aci oameni fără educație să ofenseze lumea, parcă ar fi servitorii lui!... Ar trebui să ne plângem la primul-președinte ori chiar la București, să-l învețe cum să se poarte cu noi! Dacă e mojić, să fie cu nepricopsiții lui de ungureni!... Ești tu moale din fire, că altul l-ar fi pus la locul lui imediat... Cu toate că e mai bine că nu ți-ai pierdut cumpătul, că mitocanul ar fi fost în stare să te și aresteze!

— Ei, acu vorbești și tu, ca să nu taci! ripostă Spiru speriat numai la ideea că i s'ar fi putut întâmpla și asta. Parcă așa se arestează oamenii!

— Apoi dacă te bănuiește c'ai luat ceva? făcu Vasilica din ce în ce mai potolită. De, știi eu? Sper că nu te-a pișcat ispita să iei

ceva, Spirache, să ne pomenim cu o percheziție, să ajungem de răsul târgului?

— Muiere, tu numai de rău știi să tragi! se indignă bărbatul cu o moliciune însă care îngăduia toate presupunerile.

Vasilica hotărîse să meargă pe înserat, înainte de cină, cu Solomia, să mai așeze câteva lumânări și să vegheze puțin la căpătâiul morților. Acuma renunță și trimise pe Solomia singură, mai ales că dela ea pornise gândul. Numai să nu zăbovească prea mult, ca să nu se întârzie cu masa.

Solomia s'a întors la timp, plînsă și istovită, parcă ar fi jelit ce avea mai scump în lume. Vasilica o înțelegea, știind că răposata Mița iubea pe Solomia precum și Solomia iubea pe Mița, încât de multe ori se ducea la cucoana și singură ca să stea de vorbă și să primească povețe.

Pe când punea masa, Solomia povesti stăpânei sale că n'a plâns niciodată cum a plâns acuma în biserică, mai cu seamă pentru că i-a găsit așa de părăsiți și de singuri, dar că pe urmă s'a speriat așa de rău de a crezut că înnebunește. I s'a părut anume deodată că cucoana începe să se miște în cosciug... A dat buzna afară și nici nu s'a oprit până la părintele Ilie căruia i-a anunțat minunea. Preotul era supărat din pricină că Ciufu a fost oprit la parchet de către judecătorul de instrucție,

totuși a mângâiat-o și s'a dus cu ea înapoi în biserică și i-a explicat că probabil fâlfâirea lumânării a făcut să aibă vedenia aceea. Atunci, printre altele, sfințitul s'a mirat că nu s'a gândit nimeni să fi îmbrăcat cum se cuvine pe cei doi morți și să nu-i fi lăsat în hainele celea urite de toate zilele. Apoi a trimis după dascăl să mai citească de sufletul lor...

La cină au vorbit numai despre nenorocirea ce s'a abătut asupra familiei din cauza bietului Ilarie. D-na Dăniloiu, obsedată de observația preotului, se scuza că ea a spus c'ar trebui să-i primenească, dar Spiru i-a astupat gura că și-a adus aminte prea târziu, că se puseseră sigiliile pe uși și ar fi trebuit să vie cineva dela parchet... De altfel de ce nu s'ar fi ocupat cu astea Aretia, care pentru moștenire a știut să se re-peadă la Spirică și chiar să-l insulte, încât numai din pricina ei a îndrăznit și judecătorul să-l umilească. Dar Aretia s'a mulțumit să stea acasă și să reapară la biserică abia când toate erau gata.

— Ai să vezi, Spirache, ce-or zice oamenii! eftă totuși mai târziu, îngrijorată, d-na Dăniloiu. Și când au atâtea haine, pline dulapurile! Parcă cine o să profite de ele?... Nu știu, dacă nu mi-ar fi rușine, mâine m'aș duce să-i primenesc... Cu toate că acuma ar fi prea târziu și mai multe clevetiri ar putea să stârnească...

— Lasă și tu că nu-i nimica — încercă soțul

ei s'o liniștească. La urma urmelor tot în pământ o să-i bage, fie cu haine bune, fie cu rele... Poate că ar fi și păcat să se prăpădească hainele cele bune, dacă s'au întâmplat așa lucrurile...

Despre Ciufu însă nu le părea rău că l-a reținut la parchet. Intr'un fel le apărea ca adevăratul vinovat de toate cele ce li se întâmplă, fiind el cel care le-a adus vestea rea și a stârnit descoperirea crimei cu urmările ei.

— Să nu te miri dacă n'o fi chiar el ucigașul — zise Vasilica înfiorându-se. Că înfățișare de criminal are. Mi-e și frică acum când mă gândesc la dânsul... Apoi trebuie să-l fi prins cu ceva judecătorul, dacă l-a și înhățat !... De altfel cu minciuna l-am prins și noi, nu-i așa, Solomie? Zicea c'a intrat și ieri la Ilarie în curte și când colo portița era înțepenită în zăpadă, încât abia am deschis-o...

— Apoi atunci d'aia l-a închis — făcu Spiru, adăugând puțin îngrijorat : Să băgați de seamă și voi ce vorbiți mâine...

— Din partea noastră să fii liniștit — declară d-na Dăniloiu aproape cu mândrie. Noi n'avem nicio pată pe suflet...

Solomia, lângă scaunul stăpâniei sale, ca totdeauna, murmură parcă pentru sine :

— Mie-mi vine parcă nici să nu mă duc mâine, cucoană...

— Fugi, fată, nu fii proastă ! se supără Va-

silica. De ce să nu mergi? Vrei să dai de dracul, să te ducă cu poliția?... Ori ți-e frică, unde ai auzit ce-a pățit domnul?

— Ba mie nu mi-e frică, zău, cucoană — zise Solomia tăgăduind și din cap. Că o vieață am... Dar mi-e scârbă...

— Parcă mie nu mi-e scârbă! făcu d-na Dăniloiu ridicând cu dispreț din umeri. Lasă, Solomie, că mergem împreună și isprăvim repede!...

A doua zi se prezentară la cabinetul de instrucție prea de vreme și trehuiră să aștepte mai bine de un ceas până să sosească judecătorul. D-na Dăniloiu tocmai se plângea grefierului că are să vie acasă soțul ei și nu va găsi nici măcar masa așternută.

Dolga era foarte bine dispus. Iși frecă mâinile și se scuză, adăugând însă că el le-a convocat abia pentru ora douăsprezece jumătate, încât nu e vina lui dacă au avut să piardă timp așteptând. Vasilica se învioră, îl găsi foarte politicoș și drăguț și se miră în sine de unde l-a scos Spiru așa de urâcios.

— Dânsa cine este? întrebă judecătorul arătând pe Solomia, dar răspunzând tot el: Adică da, știu... Ea v'a însoțit ieri când ați făcut descoperirea pe care ne-ați denunțat-o... Foarte bine!... Doamnă, poftiți înlăuntru!... Fata va aștepta aici...

— Domnule judecător, să nu vă supărați,

dar am să vă cer o favoare — zise d-na Dăniloiu încurajată. Fata e dela țară și n'a umblat pe la judecăți... Vă rog s'o lăsați lângă mine... Suntem două biete femei și...

— Bine, doamnă! aprobă Dolga galant. Cu toate că tot pe rând o să vă ascult, după cum e legea și obiceiul...

— D'apoi că noi n'avem secrete — spuse d-na Dăniloiu mulțumită. Solomia e crescută la noi...

Judecătorul îi oferi același scaun pe care șezuse ieri Spiru. Solomia rămase în picioare lângă stăpână-sa, cum obișnuia și acasă. După ce răsfoi câțva timp în dosarul ce i-l pregătise pe birou grefierul, Dolga reluă mai serios, dar mereu politicos :

— Povestirea d-voastră de ieri, dela domnul prim-procuror, am auzit-o, doamnă Dăniloiu, despre cum ați dat peste cele două cadavre... De fapt aș dori numai câteva precizări și repetări ca să le putem înregistra în procesul-verbal...

Ridică ochii spre Vasilica, dar privirea îi alunecă asupra Solomiei. O examinează un răstimp cu o curiozitate nereținută. Frumusețea și mai ales delicatețea țărăncuții îl țintuiau fără voie și-l uimeau.

— Da... exact — urmă smulgându-și privirea de pe Solomia. Intâi să-mi spuneți ce urme ați găsit în curte, pe zăpadă?...

— De abia am putut deschide portița opintin-

du-ne amândouă — răspunse Vasilica. Era și portița înghețată, dar mai cu seamă era zăpada întărită, căci portița nu mai fusese deschisă de când a nins și nici zăpada curățită sau făcută potecă... Așa că nici urme nu puteau fi în zăpadă, dacă nu umblase nimeni. De altfel v'am spus astea și ieri, la domnul Costică, în biuro, când v'am dat de veste... Servitorul părintelui Tănăsescu ne mințise în ajun că el a umblat prin curte, dar zăpada neprihănită l-a dat de gol. Noroc că eram în șoșonii-cismulițe, că te scufundai în zăpadă până în genunchi...

— In casă ați intrat numai d-voastră, singură?

— Singură! zise d-na Dăniloiu. Voisem să trimit pe Solomia, dar ea a refuzat. Ii era frică. Și mie mi-a fost frică, mărturisesc acuma, dar n'am vrut să mă arăt mai slabă ca servitoarea și de aceea am intrat. Acuma, după ce am văzut ce-am văzut, mă minunez și eu cum am avut curajul!

— Vă rog să-mi spuneți ce-ați făcut în casă, doamnă? întrebă iar judecătorul după o pauză.

— Prea bine nu mai știu nici eu ce-am făcut... Când am trecut din antreu în camera de culcare, țin minte, că m'am împiedecat de picioarele bietului Ilarie, că nu mă uitam pe jos... Dar nu știu cum a venit că totuși nu m'am oprit și n'am băgat de seamă de ce mă împiedecasem. Am trecut în sufragerie și de acolo

am văzut în bucătărie pe țața Mița moartă-umflată cum ați găsit-o pe urmă și d-voastră. Am vrut să mă apropii și n'am mai avut puterea să merg decât până la ușă și să-mi arunc ochii în bucătărie parcă aş fi căutat ceva, de sigur pe Ilarie... Atunci, în momentul acela, mi-am amintit că m'am împiedecat și că trebuie să fi fost chiar dânsul. M'am întors înapoi în dormitor, am văzut acuma bine picioarele și apoi corpul între paturi, dar capul nu i l-am văzut... Abia atunci m'a cuprins mai mare spaima și am ieșit afară să chem pe Solomia, să cercetăm împreună mai de aproape ce și cum s'a întâmplat. Dar ea s'a îngrozit și mai rău când m'a văzut ieșind și a început să plângă încât de abia am potolit-o...

Judecătorul aruncă iar o privire spre Solomia, care însă se uita în pământ, ca și adineaori, încât nu-i putea vedea culoarea ochilor, ci doar obrajii palizi.

— N'ați pus mâna pe nimica în casă? Pe niciun obiect?... N'ați deschis vreun sertar ori vreun dulap? stăruie Dolga, cu un glas blând care nu supăra.

— Parcă-mi ardea mie atunci, în spaima aceea, să mă mai gândesc la dulapuri ori la comori? zise d-na Dăniloiu. Eu mă mir cum nu mi-a venit rău și n'am leșinat! Dar omul e ca oțelul când dă primejdia peste el...

— Un amănunt poate totuși să vă amintiți: ușa marchizei era închisă?

— Inchisă, închisă — spuse repede Vasilica, și cu importanță. Uite, acuma, când mă întrebați, îmi amintesc foarte clar că era chiar lipită puțin, probabil tot din cauza gerului, încât a trebuit să apăs mai tare clanța, trecându-mi chiar prin gând că poate e încuiată...

— Foarte bine!... Dar cea dela antreu?

— De... știu eu? făcu femeia deodată nesigură. N'aș putea spune... După amintire parc'ar fi fost numai așinată... Poate și unde mă obișnuisem cu rezistența dela marchiză...

Dolga mai răsfoi puțin filele dosarului, apoi trecu la grefier și consultă însemnările lui — ciorna răspunsului d-nei Dăniloiu. Mormăi ceva în sine, ca și când ar fi recapitulat, se întoarse și se așeză la birou. Apoi deodată se adresă Solomiei cu glas mai rece și cu privirea scrutătoare:

— Pe tine cum te cheamă, fetiço?

Servitoarea se cutremură parcă ar fi izbit-o un pumn în piept. Intoarse ochii spre judecător, speriați și totuși mai violeți și învălitori. Bărbia îi tremura, încât abia rosti cu glas găut:

— Pe mine?... Solomia...

— Solomia și mai cum?

— Solomia lui Ilie Motroc — răspunse ea aproape dârdâind, fără a-și putea stăpâni emoția.

— De unde ești?

— Din comuna Valea Ursului...

— Câți ani ai împlinit ?

— Douăzeci și unu...

D-na Dăniloiu n'o vedea, numai glasul i-l auzea și simțea cât e de înfricoșată. Se întoarse pe scaun spre Solomia și-i zise matern :

— Liniștește-te, fată, și nu-ți fie frică ! Domnul vezi cât e de delicat.. Tu ești femeie cinstită și nu trebuie să te sperii !

— Așa e ! adaugă judecătorul cu un zâmbet de încurajare. Noi nu mâncăm oameni, fetițo ! Numai oamenii răi și vinovați au să se teamă de noi ! Tu n'ai mutră de ucigașă... Așa că potolește-te frumos și răspunde drept la întrebările mele. Ai înțeles ?

— Da — șopti Solomia.

După o pauză, în care Dolga primi o privire de recunoștință dela d-na Dăniloiu, întrebătorul continuă :

— Domnul Dăniloiu, stăpânul tău, ne-a spus că Sâmbătă dimineață, în magazinul său, răposatul Ilarie ți-a încredințat o pâine cumpărată ca să o duci și să o lași acasă la dânsul... Mi-ai putea spune pe la ce oră a fost asta ?

— Eu nu știu carte, domnule... Dar pe ceas cunosc... Era nouă și un sfert !

— Nouă și un sfert... De unde știi așa de precis ?

— Fusesem la farmacie chiar atunci și am văzut pe ceasul din perete...

— De ce te interesa pe tine ceasul exact?

— Eram grăbită pentrucă venise dela țară Lixandru cu mama ca să mergem la doctor... La unsprezece trebuia să fim la domnu' doctor Mirescu...

— Și ce-ai făcut cu pâinea?

— Am dat-o cucoanei...

— Care cucoană?

— Cucoana Mița.

— Adică te-ai abătut pe la d-nul Ilarie și...

— Da, și i-am dat-o — zise Solomia.

D-na Dăniloiu nu se putu abține să nu întrebe:

— Mie nici nu-mi spuseși c'ai fost pe la țata Mița?

— Ce să-ți mai spun, cucoană... Parcă nu mă trimitea domnul Ilarie mai în fiecare zi din piață să-i aduc câte ceva?... De altfel domnul nostru a văzut când m'a trimis. Putea să-ți spuie dumnealui.

— Bine, bine, nu-i nimic — se liniști Vasilica. Dar...

— Cucoana ce făcea când i-ai dus pâinea? reluă judecătorul.

— Spăla niște rufe în bucătărie — răspunse Solomia.

— Ai zăbovit cumva la cucoana?

— Eram grăbită și nu puteam zăbovi...

Așa și tot am întârziat la domnul doctor...

— De ce ai întârziat?... Aveai destul timp dela nouă și un sfert...

— Am mai avut de lucru și acasă, că nu puteam lăsa pe stăpâna mea să facă singură toate... Pe urmă până am găsit banii pentru doctor...

— Unde i-ai găsit?

— Am vândut un bănuț de aur din salbă...

— Va să zică tot ai vândut? se supără d-na Dăniloiu. Te-am bănuț eu, știi bine! Iar umbli să te ascunzi de mine, fată, și n'are să-ți fie bine.

— Nu mă ascund, cucoană, dar ce-ai fi vrut să fac? zise Solomia cu o blândețe resemnată. Că d-ta nu mi-ai mai fi dat, că mi-ai dat destul de nici într'un an n'am să mă plătesc. Mi-ar fi fost rușine să-ți mai cer. Apoi la doctor trebuia să merg c'ai văzut și d-ta în ce hal era bietul Lixandru...

Judecătorul nu înțelegea din schimbul lor de cuvinte decât că Solomia a ascuns ceva stăpânei sale, ceva însă fără legătură cu afacerea ce se instruia. Readuse deci lucrurile la ceea ce-l interesa:

— În sfârșit, să ne întoarcem la cucoana Mița... Văd că te interesa ceasul... Poți să-mi spui precis ce oră era când ai plecat din curtea răposaiilor?

— Cucoana Mița n'avea ceas — zise Solomia simplu.

— Dela magazin la câte ai plecat spre casă?

— Atunci, îndată...

— Te-ai mai abătut pe undeva ?

— Am mai luat de zece lei frișcă proaspătă
dela cofetăria Borănescu...

Pe urmă ?

— Pe urmă am coborît la coana Mița, i-am
lăsat pâinea și am plecat repede acasă...

— Va să zică la ora nouă jumătate, cel mult
zece fără un sfert, Sâmbătă, este sigur că
doamna Ilarie Dăniloiu trăia ? întrebă mai apă-
sat judecătorul.

— Vezi bine că trăia dacă i-am dat pâinea
— spuse Solomia natural.

— Baremi domnul Ilarie nu sosise acasă ?
adăugă Dolga. Firește. Abia după ce ți-a dat
pâinea s'a dus să cumpere peștele pe care l-am
găsit agățat în cuierul din antreu...

— Da...

Judecătorul iar consultă dosarul, iar se uită
la Solomia, apoi se sculă în picioare :

— Pentru asta v'am convocat, doamnă ! Vă
mulțumesc !

CAPITOLUL XII

TOIAGUL BATRĂNEȚELOR

Romulus Delulescu sosi la Pitești cu acceleratul, Marți seara, adică cu primul tren, căci telegrama părinților n'a primit-o decât pe la ora cinci după amiază. Toată seara au ținut stat în familie. Romulus era neconsolat, nu atâta de moartea bătrânilor, cu toate că din când în când ofta „bietetul nenea Ilarie“ sau „sărmana tanti Mița“, ci pentrucă n'a fost aici când s'a descoperit crima. Avea certitudinea nezdruncinată că unchiul său Spiru a rășluit ce a fost mai bun, adică bijuteriile și poate mare parte din bani.

— Suntem o familie fără noroc! exclamă tânărul de mai multe ori. Dacă și acuma am fost trași pe sfoară, nu mai e nicio speranță de fericire!

Părinții îl aprobau în toate. El era mândria lor. Il vedeau frumos, inteligent, vrednic să ajungă om mare nu doar în Pitești, ci pe toată

țara. Se simțeau vinovați față de dânsul, pentru că au fost săraci și nu i-au putut oferi destule mijloace să meargă la Paris, să se perfecționeze, ca alții. Ba, de câțiva ani, bietul Romulus le-a mai svârlit el ici-colo câte o sumuliță, după puterile lui ; le era rușine destul, dar primeau... Aretia, care tiraniza pe oricine venea în contact cu ea, numai pe el îl respecta a avea. S'a întâmplat totuși, foarte rar, să-l bruf-tuluiască ; totdeauna i-a părut rău. Ce spunea Romulus era pentru mămica lui literă de evanghelie. De altfel și el, spre deosebire de alți băieți, a rămas mai atașat de maică-sa și mai respectuos.

— Acuma vezi, Pascale, câtă dreptate am avut să mă supăr când tu mă potoleai ? făcu Aretia triumfătoare. Dacă-ți spun că ești moale și fricos, te superi !

— Ascultă, Romică, — zise Delulescu — tu nu te uita la maică-ta că ea multe vorbește, dar puține spune ! Chestia stă așa că, deocamdată, s'au pus sigilii pe toate ușile și că, până nu va decide justiția într'un fel sau altul, nu se poate atinge nimeni de nimic.

— Dar cel puțin instrucția crimei a început ? se interesă tânărul.

— Ba bine că nu !... Și noi suntem chemați mâine pentru informații, cu toate că noi n'avem cu ce să-i informăm dacă de atâția ani nici măcar n'am vorbit cu alde Ilarie... Aretia.

a aflat dela popa Tănăsescu că pe servitorul lui l-ar fi și arestat ca ucigaș!

— In orice caz vom vedea mâine ce vom face ca să salvăm ce se mai poate! zise Romulus cu gravitate. Am să merg și eu cu d-voastră la tribunal, să vorbesc cu judecătorul...

— Ei, bravo! strigă Aretia mulțumită. Bine c'ai venit, dragul mamei, să nu mă mai simt așa de singură!

— Apoi da, că eu nici nu contez — mormăi Delulescu...

A doua zi Romulus se duse la biserică să se închine puțin la catafalcul unchiului său și să mai afle oarecari știri. Dela Dică Secuianu auzi că prin prostime circulă svonul că asasinul ar fi chiar el, nepotul... Râseră amândoi. Erau la Borănescu, în cofetărie. Dar Romulus simți o împunsătură în inimă. In realitate îl sâcâia faptul că există oameni în Pitești care-l cred capabil de o crimă atât de oribilă...

— Fără glumă, Dică, — întrebă mai târziu tânărul Delulescu — cine crezi să fie asasinul sau asasinii?

— N'am idee — zise Secuianu. Dar că l-au omorît, mai ales pe el, foarte bine au făcut. Era păcat să consume lumina soarelui un suflet atâta de acru. Nu te supăra, Romică... A fost o scârnăvie unchiul tău Ilarie!

— Exagerezi... Și în orice caz rău faci că-l ocărăști când se află pe catafalc și după o

moarte așa de crâncenă prin care a plătit tot ce a greșit în viață ! Dacă te-ar auzi cineva vorbind așa, ar crede că n'ai inimă, Dică.

— Nici nu vreau să am față de asemenea monstru !

La a treia mescioară un domn se uita la ei, auzind probabil convorbirea lor. Secuianu îl recunoscuse și-i strigă :

— Tragi cu urechea, mă grefierule ? Crezi că mă jenez de tine sau de oricine ?

Era într'adevăr grefierul judecătorului Dolga care salută zâmbind și răspunse :

— Ce-s de vină eu dacă d-ta vorbești tare de te aude toată cafeneaua ?

— Apoi d'aia vorbesc tare, să auziți toți !

Lumea piteșteană cunoștea obiceiurile lui Secuianu și făcea haz de butadele lui, mai ales când era beat sau măcar amețit, căci la trezie nu prea avea sare...

Familia Delulescu sosi la tribunal îmbrăcată în negru ; de aici urmau să treacă la biserică, să participe la înmormântare. Ușierul îi anunță îndată. Judecătorul, având în vedere importanța afacerii, amânase toate lucrările obișnuite, rezervându-și toate orele de serviciu numai pentru anchetarea asasinatului din strada Speranței. După ascultarea d-nei Dăniloiu și Solomiei a avut liberă aproape o oră ca să-și claseze materialul în vederea continuării cercetărilor.

Dolga îi primi în cabinetul său pe toți trei. Romulus se recomandă singur.

— Parcă nu erați în Pitești ! se miră puțin judecătorul.

— Mi-au telegrafiat părinții ieri și am venit imediat — zise tânărul, întristat. Cum să nu viu când un dublu omor feros...

— Da, adevărat, — întrerupse Dolga, ca și când ar fi știut urmarea. Ați venit de sigur să dați concurs justiției pentru descoperirea vinovaților?... Vă mulțumesc. Am să vă chem îndată ce se vor clarifica puțin cercetările. Poate mâine, poate mai târziu... Vom vedea !

Judecătorul devenise atât de ceremonios, că Romulus răspunse la fel :

— Voi fi la dispoziția d-voastră...

— Va să zică începem cu d-na Delulescu — reluă Dolga. Permiteți ?

Bătrânul Delulescu se retrase împreună cu Romulus. După formalitățile obișnuite, judecătorul ceru informatoarei să povestească tot ce știe despre împrejurările omorîrii fratelui și cumnatei sale. Impresionată de tonul grav, Aretia făcu o întreagă spovedanie a vieții ei, relațiile cu frații, căsătoria, cum a fost înșelată la moștenire, cum a ajuns să fie certată cu Ilarie și cu Spiru... Sfârși lăcrimând cu glas innecat :

— Am sperat mereu că ni se va face dreptate măcar la moartea lui Ilarie. Acum văd că

și speranța asta s'a spulberat. Oameni fără noroc!

Dolga a ascultat calm și numai când d-na Delulescu a tăcut, a întreat-o :

— Nu bănuți deloc cine ar putea fi asasinii?... Ieri părea că vreți să învinuiți pe...?

— Pe frate-meu Spirică? completă Aretia puțin uimită. Apoi la supărare omul multe spune, dar cine aude nu trebuie să le creadă pe toate... Cum aș putea să mărturisesc așa ceva cu mâna pe cruce? M'ar trăzi Dumnezeu din cer. Păcate o fi având el Spirică multe, dar să făptuiască un omor, Doamne iartă-mă, nici prin vis n'ar fi în stare... Imi aduc aminte, când eram copii, că lui îi venea să leșine de câte ori vedea tăind vreă găină... Pe urmă, slavă Domnului, e și el putred de bogat și are o singură fată, măritată bine... Atunci de ce să făptuiască asemenea nelegiuire?

— Nu spun eu c'a făcut-o — zâmbi judecătorul. D-voastră ați lăsat să se înțeleagă ieri... De altfel, cum bine observați, cel ce i-a ucis a făcut-o sau din interes, sau din răzbnare. Avea mulți dușmani răposatul?

— Ce dușmani să mai aibă un biet moșneag? zise natural d-na Delulescu.

— De pildă d-voastră! zâmbi iar judecătorul.

— Dușmănia între frați e altceva...

— Depinde... Când e și interes la mijloc?

D-na Delulescu se uită bănuitor la Dolga ca

și când s'ar fi întrebat ce vrea. Apoi răspunse cu un început de indignare :

— Nu cumva vă închipuiți că i-am omorât noi ?

— Eu n'am dreptul să-mi închipuesc nimic decât pe bază de dovezi — rosti enigmatic judecătorul.

— Apoi numai asta ne mai lipsește, vezi d-ta ! Și săraci și criminali !

— Dar, iată vă declar că n'am nicio dovadă ! continuă Dolga iar surâzător. Dimpotrivă, mi se pare că fiul d-voastră era în relații foarte bune cu răposatii în timpul din urmă ?

— Adevărat ! aprobă Aretia cu un oftat de ușurare. Noi l-am îndemnat pe Romică să nu fie mândru și să se apropie de unchiu-său, că băiatul numai din pricina noastră se înstrăinase de Ilarie... Apoi cum e Romică băiat plăcut, Ilarie aproape că s'a amoretat de dânsul. Baremi luna asta, cât a stat acasă, mai mult la Ilarie a petrecut-o... Ca să vedeți cât îl iubea, pot să vă spun că la plecare i-a dăruit câteva mii de lei ! La un om sgârцит și ursuz, cum era bietul Ilarie, așa ceva e mare minune !

— Când a plecat fiul d-voastră de aici, din Pitești ?

— Sâmbătă... A avut și ghinion, bietul băiat — urmă d-na Delulescu redobândindu-și încrederea. Se hotărîse de Vineri să plece a doua zi cu acceleratul de dimineață ; trebuia să fie la

zece la București, că avea niște afaceri urgente. Ei bine, închipuiți-vă, domnule cum-necum, n'a sunat deșteptătorul și Romică s'a trezit tocmai bine la opt, când trenul era în gară... S'a supărat, a tunat și fulgerat că de ce nu l-am sculat, că eu la șase sunt totdeauna în picioare... În sfârșit a plecat cu personalul de două, că nu mai avea alt tren, și a sosit la cinci după amiază...

— Se întâmplă — încuviință judecătorul, adăugând însă după o mică pauză : Și ce-a făcut pe urmă până la două ?

— Ce să facă băiatul ?... A ieșit în oraș. S'o fi dus în oraș pe la Dică Secuianu, poate și la unchiu-său... Știu eu ?

— Spuneați, doamnă, că răposatul i-a făcut cadou o sumă de bani la plecare... Nu știți când i-a dat banii sau câți ?

— Nu știu, domnule — răspunse Aretia cu o sinceritate familiară. Zău, nu știu. Mie mi-a dat două mii de lei, la masă, la dejun, fiindcă mereu mă plângeam că nu mai răzlesc cu cheltuelile din pensia bietului Pascal. Poate că nici n'avea mai mult, atâta i-o fi dat unchiu-său... Are o inimă de aur. Imi seamănă mie în privința asta. D'aia nu ne-am procopsit...

— Altfel venea des pe-acasă fiul d-voastră ? întrebă judecătorul intrerupând-o și căutând parcă înadins să schimbe vorba.

— Mai în fiecare săptămână, dar numai

câte-o zi, uneori o jumătate, după cum avea timp liber...

— Câștigă bine din... ce slujbă are ?

— Avocat și ziarist — zise d-na Delulescu cu mândrie. Câștigă binișor pentru dânsul, cât să trăiască omenește.. Și să ne mai ajute și pe noi din când în când, dacă n'am avut noroc să-l ajutăm noi, că el e toiagul bătrânețelor noastre...

Grefierul încheiă repede declarația, i-o citi tot atât de repede și d-na Delulescu iscăli bucu-roasă că s'a terminat, deși, după cum spuse lui Romulus pe urmă, judecătorul s'a purtat foarte „gentil“...

Bătrânul Delulescu se mărgini să declare că n'are nicio cunoștință despre împrejurările în care s'a comis crima, că numai ieri înainte de amiazi au fost anunțați prin servitoarea cumnatului său Spiru Dăniloiu și au alergat să vadă ce s'a întâmplat... Spuse că el personal n'a avut niciodată nicio discuție cu răposații, deoarece n'a vrut să se amestece în afacerile dotale ale soției sale, preferând, certurilor, sărăcia. Aretia a știut să se descurce singură cu frații ei, deși fără niciun rezultat practic. De când băiatul s'a făcut mare, el a susținut neconținut că trebuie să păstreze legături bune cu unchiul săi, mai cu seamă cu Ilarie dela care putea spera să moștenească o avere frumoasă. Aretia, mai țațoșă, s'a opus multă vreme. Numai când a înțeles (într'un timp a și umblat svonul prin oraș) că

Ilarie ar putea lăsa prin testament toată averea altora sau la spitale ori biserici, neavând obligația legală de-a testa ceva moștenitorilor colaterali, s'au desmeticit și au îndemnat pe Romulus să se ducă la unchiu-său...

— N'ai putea, domnule Delulescu, să-mi dai o lămurire de ordin domestic, ca să zic așa? întrebă judecătorul. Răpoșații n'aveau servitori, am văzut. Nu importă din ce motive. Dar muncile mai ordinare și mai grele pe lângă casă nu le putea face nici domnul Ilarie și nici doamna: tăiatul lemnului, căratul apei, măturatul curții și altele... Nu știi d-ta cine le făcea astea? Servitorii din vecini sau oameni tocmiți din piață? Fiul d-voastră nu v'a vorbit despre astea, fie chiar întâmplător?

— În trecut nu țin minte — răspunse Delulescu. Dar acuma, în ultimele luni, ne spunea Romulus că bătrânii se serveau mai ales de ordonanța ofițerului care șade alături, la d-na Secuianu, iar alteori preotul Tănăsescu le trimitea pe servitorul lui, pe care de altfel am auzit că l-ați și arestat...

— Nu l-am arestat — zise repede judecătorul. L-am prins doar cu niște minciuni care mi l-au făcut suspect...

— Se pare că Ilarie avea încredere în servitorul popii, căci odată l-a trimis și la noi după Romulus, să-l cheme nu știu unde și pentru ce... Dar cred că mai mult recurgeau la serviciile

ordonanței care era mai aproape, încât puteau să-l strige oricând.

— Când a scăpat trenul, Sâmbătă dimineța, fiul d-voastră s'a mai dus pe la unchiul său ori... ?

— Nu cred, domnule judecător — răspuse bătrânul Delulescu puțin uimit de întrebare. Aretia v'a spus c'a fost ?

— Nu, nu, dar îmi adusei aminte și m'ar fi interesat să precizez — zise Dolga repede și indiferent, parcă ar fi vrut să renunțe.

— Ați găsit vreo pistă, domnule jude, dacă-mi permiteți să întreb ? făcu Delulescu deodată cu o intimitate care era de fapt o simplă uitare de sine a fostului grefier.

Fiindcă judecătorul, în loc de răspuns, îi aruncă o privire muștrătoare, bătrânul pensionar adăugă îndoindu-se ușor și umil :

— Scuzați, domnule jude... M'a luat gura pe dinainte... Am uitat că sunt informator... Mi-am închipuit o clipă că sunt iar ce-am fost odată... Atunci așa întrebam pe șeful meu, când se termina un interogatoriu...

— Atunci poftim, scrie-ți singur declarația, după notele dânsului ! zise Dolga cu un mic răs sec. Căci interogatoriul d-tale s'a terminat într'adevăr !

CAPITOLUL XIII

CORTEGIUL FUNERAR

Spiru Dăniloiu a uitat să tipărească obișnuitele anunțuri mortuare, cum s'ar fi convenit unui om ca Ilarie. Iși pusese în gând să le comande ieri după ce va fi isprăvit la cabinetul de instrucție, pe urmă s'a zăpăcit.

Lumea a aflat totuși că înmormântarea va fi la orele patru și dela două a început să se îndrepte spre biserica Sf. Nicolae. In Pitești, localitate cu mari ambiții urbane, crimele nu sunt în general tocmai rare. De altfel ar fi semnul unei îngrijorătoare lipse de temperament dacă parchetul n'ar avea de lucru suficient într'un oraș care a dat țării atâtea celebrități în toate domeniile vieții. Dar în mod obișnuit se întâmplau numai crime ordinare care nu atrăgeau la curtea cu juri nici măcar pe avocații fără clientelă. Dublul asasinat din strada Speranței a mai reabilitat puțin renumele orașului la cronicile judiciare ale ziarelor din Capitală. De

aceea înmormântarea victimelor a devenit un eveniment social la care toată lumea găsea justificare să participe. Dela trei și jumătate biserică era ticsită, iar afară Strada Griviței până la strada mare se înnegrise de oameni. Deoarece sediul poliției se afla aproape, Ploscaru a socotit nimerit să ia convenitele măsuri de ordine concentrând câțiva sergenți de pe străzile dimprejur, ca să menție liber cel puțin intrarea în biserică...

În jurul catafalcului, de o parte familia Deulescu, de cealaltă parte Vasilica și Spiru Dăniloiu, iar la spatele lor Solomia... Toți fruntașii negustorimii au ținut să dea ultima cinstire celui ce a fost multă vreme adevăratul părinte al breslei lor. Conducători locali ai partidului liberal s'au înfățișat în corpore spre a dovedi că partidul știe să prețuiască pe negustori și după moarte. Cu toate că mortul fusese liberal, au venit și câțiva corifei țărăniști, în frunte cu tânărul și popularul șef, de sigur cu gândul de-a ademeni pe seama lor pe unii burghezi încă neînregimentați. A stârnit uimire plăcută apariția primului-președinte Scarlat Măinescu, însoțit de primul-procuror Negel și de judecătorul Dolga, care instruia crima. La putere fiind, ca totdeauna, liberalii, primarul a depus o coroană frumoasă pe catafalcul celui ce a fost odinioară un ajutor de primar model. Și în sfârșit, când să înceapă slujba mortuară, a sosit

în automobil însuși prefectul județului, primit la intrare ceremonios de polițaiul Ploscaru... Trei preoți au slujit cum au știut mai frumos, iar corul de ucenici, adus anume, a dat răspunsurile. În timpul slujbei toate privirile căutau să observe cum arată cadavrele după moartea ce au îndurat-o. Preotul Tănăsescu a avut însă grije să le acopere cu flori, astfel încât să nu se pângărească solemnitatea înmormântării. S'a băgat de seamă de către cei curioși că Aretia stătea țeapănă, cu vâlul lăsat pe față, fără să plângă de loc, de asemenea că Romulus își scoțtea mereu ochelarii și-și ștergea ochii cu batică îndoliată. Delulescu avea urme de lacrimi pe obraji, ca și Spiru, iar d-na Dăniloiu plângea întruna domol, discret, ca să nu atragă atenția.

Cea dintâi cuvântare funebră a ținut-o părintele Tănăsescu, laudând zelul și jertfele ce le-a depus Ilarie Dăniloiu pentru biserica în care își lua acuma rămas bun pentru totdeauna dela lumea aceasta păcătoasă. În cursul cuvântării Solomia a izbucnit deodată într'un hohot de plâns încât toate privirile s'au îndreptat o clipă spre ea, iar preotul a trebuit să ridice puțin glasul. D-na Dăniloiu s'a întors și i-a șoptit dojenitor: „Solomie, astâmpără-te. Doamne, ferește!“ În mâna servitoarei însă lumânarea de ceară a mai tremurat câteva minute în ritmul sughițurilor de plâns abia stăpânite... Oratorul partidului liberal a glorificat pe

marele român care a fost asasinat mișelește, iar primarul a reamintit serviciile prețioase ce le-a adus orașului răposatul...

Pe urmă, în sunetele „veșnicei pomeniri“, dricarii au purces la acoperirea cosciugului, la baterea capacelor, la pregătirea carului mortuar... În acest timp notabilii au exprimat condoleanțele de rigoare familiei, adică mai ales lui Spiru, căci pe Aretia numai puțini au luat-o în seamă...

Cortegiul s'a format după toate regulile protocolare, sub supravegherea șefului dricarilor care, în asemenea ocazii, devine și maestru de ceremonii. Muzica militară a fost oferită de primărie. În sunetele marșului funebru de Grieg s'au pus în mișcare colivarii, oamenii cu crucile, trăsura cu preoții, apoi dricul cel mai luxos din Pitești, urmat de membrii masculini ai celor două familii îndoliate, la care s'au adăugat imediat și fruntașii participanți. Mare și bună impresie a făcut că, cel puțin pe strada mare, primarul și șeful liberalilor au ținut cordoanele alături de doi bătrâni negustori. După grupul notabililor urmară întâi două cupeuri cu cele două cumnate care, nevorbindu-și de ani de zile, nu puteau merge împreună, apoi un șir lung de trăsuri și automobile, înghesuite de mulțimea de popor care nu încăpea pe trotoare. D-na Dăniloiu regreta mult că fiica ei Filofteia n'a putut fi alături de ea în momen-

tele astea dureroase, dar și înălțătoare pentru familie. I-au telegrafiat ieri trista veste, dar cum să vie tocmai dela Maramureș? Au primit însă o foarte frumoasă și lungă telegramă de condoleanțe iscălită de Filofteia, de soțul ei, până și de băiețelul lor... Înainte de a se sui în cupeu, d-na Dăniloiu a avut grijă să trimită acasă pe Solomia. Izbucnirea ei în biserică a mișcat-o, căci rari mai sunt azi servitorii credincioși și cu recunoștință față de stăpânii care-i hrănesc. Dar pe de altă parte era supărată că a atras atenția oamenilor cu bocetele ei nechibzuite, căci omul cuminte și la durere trebuie să știe să se stăpânească. Solomia nu s'a arătat nemulțumită, a răspuns doar „Bine, cucoană“, și a plecat cu lumânarea în mână, parcă s'ar fi întors dela înviere...

Prefectul județului, sub pretext că e foarte ocupat, nici nu a mai intrat în cortegiu, ci s'a făcut nevăzut îndată ce s'a terminat serviciul religios. La tribunal s'a retras apoi și primul-președinte cu primul-procuror și cu judecătorul Dolga. Primul procuror spuse tare, să audă cei dimprejur, ca o scuză pentru toți trei, că au întrerupt serviciul numai ca să nu lipsească dela înmormântarea unui mare muncitor și martir...

Dolga nici nu apucă bine să-și deschidă dosarele, că se și pomeni cu primul-procuror Negel

la o cură de taifas. N'avea de lucru, în orice caz nimic important, și-i ardea de vorbă.

— Mi se pare că mai aștepți clienți? întrebă dânsul. Până sosesc, fă-mi cinste cu o cafea bună, amice Dolga!

— Cu mare plăcere! răspuse judecătorul sunând. Tocmai și eu mă gândeam... O înmormântare totdeauna parcă îți sporește pofta de viață...

Până să vie cafelele vorbiră despre înmormântare, adică mai mult Negel care, localnic, găsi prilejul de-a bârfi puțin, pe prieteni și pe neprieteni deopotrivă.

— În orice caz, au avut o înmormântare impozantă — observă judecătorul. Se vede c'au fost foarte iubiți...

— Iubiți, n'aș putea spune — observă Negel aprinzând o țigaretă, după ce sorbi întâi cu sgomot din cafeaua gingirlie. Românului, știi, nu prea îi place munca, dar o respectă la alții, mai ales la străini. N'ai băgat de seamă că nicăiri nu se face mai sgomotos apologia muncii ca la noi, cu toate că noi suntem poporul care muncim cel mai puțin. În fond numai nemții și nordicii au inventat necesitatea și religia muncii. Omul nu e creat ca să muncească, ci să se bucure de viață. Idealul nu e munca sau cel puțin n'ar trebui să fie... Dar, în sfârșit, asta-i altă socoteală. Cum ziceam, Ilarie era respectat pentru că toată viața a muncit ca un bou, ca

la urmă să vie cineva să-i sucească gâtul ca unui puiu de găină... Păcat de toată vieața și de toată munca lui !

Dolga, crescut în cultul muncii, zâmbea confuz și tăcea.

— Dar, apropo, cum stai cu ancheta ? reluă primul-procuror. Imi închipui cât de greu trebuie să-ți vie s'o urnești din loc... Pe servitorul popii bine făcuși că l-ai reținut — știi, e o satisfacție pentru opinia publică, mică, dar este !... Până una-alta ar trebui poate să grăbim deschiderea testamentului, pe de o parte ca să astupăm gura moștenitorilor, pe de altă parte ca să vezi dacă nu-ți oferă oarecare indicii...

— Mă rog, eu aș fi foarte mulțumit dacă s'ar putea grăbi — zise Dolga simplu.

— Am vorbit chiar adineaori, în biserică, cu Măinescu — adăugă Negel confidențial. E și el de părere. De altfel din partea noastră s'au încheiat formele...

— De sigur, s'a depus încă ieri...

— Atunci voi mai face eu diligențe verbale —murmură primul procuror. Știi, deviza mea : mână de fier în mânușă de mătase !

Judecătorul cunoștea părerile acestea, repetate de atâtea ori de către Negel, care căuta să-și sporească popularitatea în jos, adică în lume, păstrând în sus reputația de strict legalist. În realitate, primul-procuror dorea să fie

bine cu toată lumea și să aplice legea după obraz.

— Numai să nu exagerăm, dragă Dolga ! continuă mai insistent Negel. N'aș vrea să dăm ocazii la plângeri... Ai ascultat pe Spirică Dăniloiu, fratele victimei. Un om de treabă, cuviincios, respectuos, cu o situație frumoasă în oraș, ca și Ilarie... Ei bine, bietul om numai că nu plângea, povestindu-mi azi dimineață ce-a pățit aici...

— Domnule prim-procuror, mă mir că s'a putut plânge — ripostă judecătorul cu răceală.

— Nu s'a plâns, omule, stai, nu exagera iar ! zise repede Negel, ostoiindu-l parcă. Nu... Dar mi-a povestit și era necăjit și amărât... A rămas cu impresia că-l suspectezi și pe dânsul, că în sfârșit...

— Când e vorba de o crimă atât de urită, sunt obligat să verific orice amănunt care ar putea să mă puie pe urmele asasinului — răspunse Dolga cu o încăpăținare care se accentua. Nu mi-e permis să am considerații lăaturalnice și nu vreau să cunosc legăturile particulare ale informatorilor. Datoria e mai presus de toate !

— Exact ! Just ! Totuși asta nu împiedecă anume diplomație, anume subtilitate, chiar în interesul succesului !

— Nu vă supărați, domnule prim-procuror, orice sugestie în privința aceasta mă ofensează ! Negel tresări ușor. Rezistența judecătorului

il zăpăci. Pe urmă se întunecă. Răspunse cu alt glas :

— Nu mă supăr, dar îmi pare rău !

— Vă rog să mă iertați !

— Eu ți-am vorbit amical, ca un om mai bătrân, cu experiență mai multă, iar d-ta îmi răspunzi înțepat ca și când aş vrea să te influențez sau să-ți forțez mâna... Imi pare foarte rău !

— Poate că m'am exprimat greșit, domnule prim-procuror, dar...

Convorbirea fu întreruptă de apariția ușierului, care anunța sosirea d-lui Dică Secuianu. Se făcu o scurtă tăcere, apoi Dolga zise :

— Numai decît !... Să aștepte puțin !

— Dică Secuianu ? întrebă Negel uimit după ce se retrase ușierul. L-ai citat și pe el ? Ai vreo bănuială împotriva lui sau... ?

— Vreau să-i cer niște lămuriri asupra victimelor...

— Bine, dar erau certați de multă vreme... Nu știi ?

— Știu... Am aflat... Totuș sunt vecini și...

Negel se sculă să plece. După doi pași se întoarse :

— Nu uita, dragă Dolga, că Dică Secuianu e nepotul primului-președinte și că primul-președinte ține foarte mult la el, cu toate că...

— Domnule prim-procuror, pentru mine e un informator ca oricare altul !

— In sfârșit, ești încăpățânat, amice ! spuse Negel indulcind tonul și schițând un surâs. Eu te-am prevenit și mă spăl pe mâini !

Ieși trimitându-i o bezea din vârful degetelor.

Dolga rămase în picioare, răspunzând de asemenea cu un zâmbet protocolar. Așteptă câteva timp, închipuindu-și că primul-procuroi are să schimbe amabilități cu nepotul primului-președinte. Pe urmă sună prelung și zise aprodelui care întredeschise ușa :

— Să vie domnul Secuianu !

CAPITOLUL XIV

O CELEBRITATE PITEȘTEANĂ

— Salut! strigă familiar Dică Secuianu, intrând în cabinetul judecătorului, urmat de greșierul care stătuse pe-afară cât a fost primul-procuror înlăuntru.

Își lăsase în vestibul șoșonii, blana și căciula de lutru. Se apropie de birou cu mâna întinsă, încât Dolga trebui să i-o strângă. Se cunoșteau și din familii, și dela unele petreceri. Secuianu l-a tutuit din prima zi, cum tutuia pe toată lumea. Judecătorul, din timiditate și din prudență, a continuat să-l domnească... Era de statură mijlocie, bine legat, vânjos, cu umerii largi, capul rotund, cam roșcovan la față ca și la păr, tuns scurt ca un neamț, puțin buhăit din pricina băuturii și a nopților nedormite, cu niște ochi albaștri-oțel, mici și obosiți, parcă veșnic în suferință de somn, totuși cu străfulgerări de energie din când în când. Părea greoiu și trecut pentru cei treizeci și șase de ani. Tatăl său a

fost o glorie a baroului argeșan. A murit timpuriu, pe când Dică termina liceul, lăsând o avere destul de importantă pentru împrejurările locale, mai ales că și soția sa, Cezarina, sora mai mare a actualului prim-președinte Măinescu, a avut zestrea ei. Cezarina a fost o mamă prea blândă pentru un băiat ca Dică. L-a răsfățat și l-a lăsat în voia lui, iar el s'a adâncit din ce în ce în viața ușoară de petreceri și trândăvie. Cu chiu și vai a luat o licență în drept tocmai la Iași, dar în barou nu s'a înscris, pentru că i-a repugnat începutul firesc de trepăduș de tribunal. În schimb a ajuns curând un stâlp al localurilor de petreceri, întâi, un răstimp la București (cât a avut bani mai mulți), pe urmă la Pitești și în toate orașelele dimprejur, începând cu Găeștii și Curtea de Argeș, trecând prin Câmpulung, Târgoviște, Slatina și sfârșind cu Craiova. Reședința o păstra însă la Pitești unde maică-sa a rămas în cele din urmă numai cu casa din Strada Speranței, fiind silită la bătrânețe să închirieze două camere mobilate pentru traiul de toate zilele. Dică reușise să devie o celebritate piteșteană. Simpatice și vorbăreț, spiritual după gusturile piteștene, dansator neobosit, cunoscând toate cântecetele populare mai bine ca lăutarii înșiși, precum și pe cele moderne lansate prin teatrele de reviste, cântând din gură deopotrivă ca și la vioară, era un mosafir deosebit de prețuit.

la toate ceaiurile cu prelungire, la nunți și botezuri în familiile bune din Pitești. Mândru de originea lui, de gloria tatălui său, avea un dispreț neascuns față de mitocanii cu avere care i se părea că acaparează viața socială piteșteană. Pe măsură ce sărăcea, se făcea mai batjocoritor, se lăuda mai mult cu ceea ce a avut sau ar fi putut deveni. Simțea că e idolul lăutarilor, al cârciumarilor și șantanurilor și al tuturor tinerilor care debutau în viața de petreceri, iar asta îl măgulea, fără să bage de seamă că tovarășii de chefuri se cuminteau repede și că numai el rămânea mereu același.

— M'ai chemat, onorate domn? zise Dică Secuianu puțin ironic, așezându-se pe scaun fără a aștepta invitația judecătorului încurcat. Dacă venea băiatul cu un ceas mai târziu, nu mă găsea, că tocmai mă pregăteam să plec la Argeș, unde...

— Atât mai bine! întrerupse deodată Dolga mușcându-și buza, părându-i-se că atitudinea aceasta îi scade autoritatea. Altfel poate ar fi trebuit să...

— Să mă aduci cu poliția? Nu? făcu Dică mai mult batjocoritor decât sfidător. Și pentru ce, rogu-te? Am săvârșit vreo crimă? Am călcat vreo lege?

Judecătorul stătea tot în picioare și-l privea, silindu-se să-și păstreze calmul și astfel să do-

bândească ascendența necesară. Zise politicoș și demn :

— Domnule Secuianu, te rog să ai răbdare ! Eu aici îmi fac datoria ! Sunt pus să fac o cercetare penibilă, cu răspunderi grave... Au fost uciși doi bătrâni, vecinii d-tale. Știi, firește. Crima nu poate rămânea nesancționată. Ești obligat și d-ta, ca toată lumea, să ne dai concursul ca să descoperim pe autorii crimei !

Secuianu, aproape împotriva voinței sale, se pomeni impresionat nu atât de cuvintele, cât de înfățișarea austeră a judecătorului și de tonul lui convins. Reluă mai potolit, cu glasul încă morocănos :

— Despre omorîrea vecinilor mei nu pot să-ți spun părerea ce o am, cel puțin aici. Poate că ai auzit-o, că în orașul ăsta merge vorba rea ca gândul...

— Te rog să nu-mi repeți părerea ! zise Dolga. Nu vreau s'o aud !... Mi-e teamă că ar trebui să-ți dresesz proces-verbal pentru glorificare de crimă !

— Așa e ! aprobă Secuianu. De aceea mă mir că am mai fost citat...

— Totuși am putea eventual preciza, cu ajutorul d-tale, unele lucruri... De pildă momentul comiterii crimei !... Medicul legist a opinat că bătrânii ar fi fost omorîți Sâmbătă. Din datele de până acuma s'ar părea că într'adevăr Sâmbătă s'a întâmplat nenorocirea. Ar avea însă

mare importanță dacă am dobândi o precizare mai categorică. Din cauza aceasta m'am gândit la vecini... Nu pot fi uciși doi oameni fără să scape un țipăt sau măcar un sgomot care să atragă atenția vecinilor... D-ta erai acasă Sâmbătă ?

— Cred că da, dar...

— Știi, dormeai înainte de amiazi, ca totdeauna... Da ! Totuși poate că servitorii au auzit sau au văzut ceva suspect?...

— N'am idee, dar nu cred... Ai văzut, casa noastră are o curte largă spre casa lor, mărginită de un zid înalt, peste care nu se poate privi dincolo. Așa că nu e verosimil să fi putut observa ceva servitorii noștri, deși nu i-am întrebat...

— Nu s'a vorbit zilele acestea la d-voastră despre crima care a răscolit tot orașul ?

— Despre servitori nu pot spune nimic. N'am obiceiul să țin sfat cu ei. Mama însă a plâns destul, deși oamenii aceia nu meritau lacrimile ei.

— D-ta știai că ordonanța ofițerului care șade la d-voastră, făcea servicii domestice la Ilarie Dăniloiu ?

— Cum nu. De ani de zile toate muncile grele și le-au făcut cu servitorii altora, mai ales cu ai noștri, chiar după ce am rupt orice legături cu hodorogii... Pardon !... Când nu puteau ai noștri, se milogea la părintele Tănă-

sescu. La ei am cunoscut și eu pe Ciufu, pe care, în trecut, cred că de geaba l-ai arestat... O fi mincinos și lăudăros, dar nu e capabil de crimă, în primul rând pentru că e fricos...

— Se poate ! întrerupse judecătorul. De altfel mi s'a spus că e credincios, chiar foarte credincios față de cei pe care-i slujește...

— Asta cel mult popa o spune ! râse Secuianu. Trebuie să fie foarte afectat că i-ai sechestrat bunătatea de slugă.

Dolga ezita și-și ascundea ezitarea sub o politețe din ce în ce mai mare față de Secuianu. Ii era teamă să nu simtă ce caută și unde vrea să ajungă cu întrebările înadins anodine.

— Nu mă miră — zise judecătorul. O slugă bună e un tovarăș prețios în toate întreprinderile serioase.

— Desghețat este Ciufu, deși unii spun că e prost, de pildă chiar Romulus Delulescu — făcu Secuianu cu îngâmfare de triumfător, având impresia că a pus la locul lui pe Dolga. Eu, când am ceva important, pe Ciufu îl însărcinez, nu pe Iacob, adică ordonanța...

— Și totuși și domnul Delulescu se servea de Ciufu când avea nevoie — urmă Dolga.

— Mai puțin, căci el nu șade mereu la Pițești — zise Dică. Poate în vremea din urmă, de când s'a împăcat cu bătrânii și venea deseori pe la ei, să-l fi întrebuințat mai des, dar

tot pe seama lor și din pricina lor și ca să-i servească pe dânșii...

— Fiindcă veni vorba de domnul Delulescu, v'ați întâlnit Sâmbătă împreună? întrebă deodată judecătorul foarte natural. Părinții dumnealui mi-au spus cum a scăpat acceleratul de dimineață...

Dică Secuianu plecă într'o ureche capul și rămase așa, cu o privire disprețuitoare, ca și când l-ar fi cântărit; apoi răspunse râzând cu superioritate:

— Ce te îndreptățește pe d-ta, domnule... judecător de instrucție, să te crezi mai deștept ca mine sau să mă crezi pe mine mai prost ca d-ta?

— Domnule Secuianu! protestă Dolga. Nu-ți permit astfel de...

— Permiți, nu permiți, puțin îmi pasă! zise Dică iarăș cu superioritate. Iți închipui poate că am venit aci ca să-ți exerciți asupra mea agerimea minții d-tale? Am răspuns, domnule, la chemarea justiției, dar te rog să nu încerci a mă prinde pe mine în rețeaua d-tale de abilități!

— Domnule, mă silești să-ți atrag atenția că datorești deferență justiției! făcu solemn judecătorul.

— Deferență pentru deferență — ripostă Secuianu, cu glas ridicat.

— Te previn, domnule, că orice lipsă de de-

ferență va avea urmări pe loc ! declară Dolga devenind palid. D-ta confunzi acest cabinet cu alte localuri ! Sau poate te bizui pe anume legături... Eu sunt aici suveran în conducerea și efectuarea instrucției și nu voi permite nimănui să-mi zădărnicească opera de ecarisaj social !

Dică Secuianu se ridicase în picioare parcă ar fi vrut ori să se repeadă asupra judecătorului, ori să părăsească biroul. Ochii mici aveau scăpărări de ură. O tăcere aspră stăpâni câteva clipe. Pe când cei doi încrucișau privirile dârze, grefierul la masă se făcuse mic de tot, băgase capul între umeri și nici nu cuteza să ridice ochii.

— Pe mine nimeni și nimic nu mă poate abate dela împlinirea datoriei ! continuă judecătorul. Și mai ales nimeni nu mă poate intimidă ca să renunț la anume cercetări !

— Iar eu sunt om cinstit, domnule ! Să știi bine asta ! zise Dică aproape înăbușit de mânie.

— Nu sunt chemat să examinez cinstea și corectitudinea nimănui ! răspunse Dolga mereu sever. Mă interesează numai fapte, date și dovezi. Calificările le dau alții...

— Dar în definitiv ce dorești dela mine, domnule judecător ? strigă indignat Secuianu. Intreabă direct, fără ocoliri ! Și voi răspunde la fel ! Eu n'am nimic de ascuns și n'am obiceiul să mint !

— Am întrebat: te-ai întâlnit Sâmbătă dimineață cu Romulus Delulescu? Se poate ceva mai clar? zise judecătorul mai calm; apoi, deoarece Secuianu respira profund ca să-și domolească nervii, adăugă cu amabilitate oficială: Te rog ia loc și răspunde! Dacă vrei, firește. Poți să refuzi a răspunde, dacă...

După o scurtă pauză, Dică Secuianu răspunse:

— Da, m'am întâlnit Sâmbătă dimineața cu Delulescu.

— Ai vrea să precizezi?... La ce oră?

— Cam unsprezece... așa cred... M'a sculat din somn...

— A avut să-ți comunice ceva important și urgent?

— Pentru el era important și urgent, pentru mine numai plicticos.

— N'ai vrea să precizezi despre ce a fost vorba?

— Cu toate că e ceva intim, ca să nu ți se pară că vreau să sabotez instrucția, iată, precizez: a venit să mă roage să-l învăț unde ar putea să schimbe grabnic cincizeci de dolari. Mi-a spus că a primit în ajunul plecării, adică Vineri, o sumă de dolari dela unchiul său.

— Când ți-a spus aceasta, domnule Secuianu?

— Atunci, Sâmbătă dimineața, când m'a sculat din somn.

— Dar Vineri nu v'ați întâlnit?... Serile erați totdeauna împreună, dacă nu mă înșel?...

— Am fost într'adevăr împreună și Vineri seara, dar nu mi-a mărturisit. Poate ca să nu-l ademinesc să facem un chef și să risipească banii...

— Da, perfect, — zise judecătorul. Pe urmă te-ai sculat și...

— Nu, mi-a fost lene să mă scol, căci mă culcasem abia la șapte dimineața și eram frânt de somn — răspunse Secuianu liniștit. Voia să schimbe dolarii și m'a rugat să-l ajut. Dacă s'ar fi dus Romulus, chiar la omul meu și în numele meu, jidanul ar fi bănuț că sunt banii lui. Pe cine să trimitem? mi-am zis cu ochii închiși, ca să nu mă trezesc de tot. Iacob, ordonanța chiriașului nostru, e un tont, nici străzile nu le știe bine... Atunci mi-am adus aminte de Ciufu, pe care l-am mai întrebuintat în chestii d'astea delicate de bani, adică mai mult împrumuturi. Am poruncit lui Iacob să cheme pe Ciufu, iar între timp am mângălit pe o carte de vizită câteva cuvinte pentru Lieberman... Ciufu a venit imediat și într'adevăr a făcut treabă bună, ca totdeauna. Peste jumătate de oră s'a întors cu aproape zece mii de lei. Jidanul a fost serviabil și mi-a făcut schimbul cel mai favorabil... Romulus a așteptat la mine, adică m'a păzit, fiindcă eu am adormit iarăși și numai ca prin vis îmi amintesc de sosirea lui

Ciufu cu banii și de mulțumirile prietenului...

— Ordonanța cum spuneai că se numește?

— Iacob și nu mai știu cum, mi se pare Co-ciorva!

Judecătorul așteaptă un minut, uitându-se numai cu coada ochiului la Secuianu care părea istovit. Ii zise apoi cu o mică ironie:

— Iți mulțumesc, domnule Secuianu... Cum vezi, nu era nevoie de enervare. Nu ți-am cerut nimic nedelicat.

— Tonul face muzica, onorate domn — mormăi Dică amintindu-și supărarea și gata iar să se înfurie.

— Dar urechea o interpretează greșit, când nu e muzicală — răspunse Dolga zâmbind. Duhovnicul, medicul și judecătorul nu pot ofensa, căci ei nu caută decât adevărul. De aceea am să-ți mai cer o lămurire în legătură cu Ilarie Dăniloiu. Pentru că a fost vorba de dolari... Mi s'a spus că răposatul a avut mania să tezaurizeze dolari și în general valută grea... Cineva mi-a precizat chiar că posedă un portofel anume în care ținea numai bani străini... D-ta ai fost odinioară foarte intim cu bătrânul. Se vorbea că te va face moștenitor universal și unic, că ți-a și făcut un testament... Ce crezi despre afacerea cu banii străini și cu portofelul? Că a avut dolari, mi-ai confirmat d-ta însuși...

— Mi-e penibil, adică mai mult mă desgustă să vorbesc despre bătrânul Dăniloiu — zise

Dică într'adevăr plictisit. Eu unul nu-l iert nici după moarte, declar sus și tare ! Am motivele mele !... C'a fost avar fără pereche și a adunat avere multă, nu mai încapă discuție. A trăit ca un animal, cum să nu adune ! Ceva precis însă în privința averii lui nu știu, iar cine spune că știe, minte. Intimitatea cu moșul se oprea neî în preajma banilor. Se ferea și de umbra lui... Ce-a mai făcut pe urmă, ar putea să te lămurască Romulus Delulescu, firește relativ, căci nici el n'a avut intimități de bani, afară de caudal cu dolarii din care se vede că i s'a tras și moartea... Eu de aproape trei ani i-am întors spatele. Dar îmi aduc aminte că, într'adevăr, l-am surprins odată cu un portofel mare, vechiu, soios, doldora probabil de bancnote ; habar n'am dacă erau hârtii străine sau românești. Cumpăra și pe-atunci bani străini, când i se ofereau ocazii foarte avantajoase, dar știu deosemena că și vindea, ceea ce înseamnă că făcea negoț, nu tezaurizare...

— Da, într'adevăr — observă judecătorul pe gânduri. Și totuși portofelul a dispărut ! Dacă era gol, de ce ar fi dispărut ? Afară dacă bătrânul nu l-o fi aruncat când s'a învechit prea tare...

— Ilarie Dăniloiu să arunce ceva ? Oho ! Cred că în viața lui n'a aruncat nimic, niciun petec de hârtie... Cel mult l-o fi vândut !

— In sfârșit...

Dolga îi curmă brusc vorba. Secuianu observă și iar se ofensă :

— De ce te-ai oprit? Ai vreo îndoială?... Ți-am spus că mă jicnesc cuvintele și gesturile în doi peri. Sânt om franc și...

— Era să-ți pun o întrebare fără legătură directă cu ancheta, de ordin personal — zise judecătorul aproape scuzându-se. Voiam să te întreb ce motive ai de nu-l poți ierta pe Ilarie Dăniloiu nici după o moarte atât de crâncenă? Dar mi-am dat seama că întrebarea ar putea să-ți răscolească amintiri penibile și...

— Adevărat, mai mult decât penibile! murmură Dică. Sunt lucruri care nu mă interesează decât pe mine. Afară de mama nici nu le-am spus nimănui. Ei a trebuit să-i explic de ce Ilarie Dăniloiu, pe care tatăl meu l-a sprijinit mult odinioară, nu merită nici să fie scuipat. Pentru ceilalți n'avea nicio importanță. Față de străini mă răcoream înjurându-l birjărește, singurul fel care era pe înțelesul lui, știind că se vor găsi destui care-i vor raporta cuvânt cu cuvânt toate sudălmile...

Tăcu abătut, amărit, ca și când amintirea l-ar fi îndurerat în străfunduri. Apoi deodată se întoarse spre grefierul cu condeiul în mână și-i zise aspru, ca unui servitor :

— Aide, lasă-mă singur cu dumnealui!.. Vreau să-i vorbesc în particular!

Grefierul aruncă o privire spre Dolga, între-

bătoare și înfricoșată, dar, fără să aștepte aprobarea lui, se sculă și ieși repede, ca un câine cu coada între picioare.

— Nu te supăra că l-am dat afară — zise confidențial Dică. D-ta m'ai stârnit și acuma simt nevoia să mă răcoresc. Altfel m'aș în-năbuși...

Surprins, judecătorul Dolga rămase privindu-l cu nerăbdare și emoție. Înainte de a mai spune el ceva, Secuianu continuă :

— Imi plac oamenii întregi, chiar dacă mă sâcâie !... De aceea mi-ai inspirat încredere, indiferent dacă eu nu-ți inspir d-tale...

— Cu toate astea...

— Nu, nu, știu... Indiferent !... În clipa asta am nevoie de d-ta ! Mâine poate o să-mi pară rău... Acum însă am să-ți mărturisesc tot, absolut tot...

Dolga își stăpâni o tresărire nervoasă ca în așteptarea neprevăzutului. Nu mai zise nimic de teamă să nu-i turbure hotărîrea. De altfel Secuianu continua fără să-l privească, vorbind parcă mai mult pentru sine și pentru despovă-rarea-i proprie :

— Am fost printre puținii oameni care am iubit pe Ilarie Dăniloiu... Cât am fost copil, din milă pentru înfățișarea-i umilă, bolnăvicioasă, strecurătoare. Mai târziu pentru că avea tot ceea ce nu aveam eu : dragoste de muncă, stăruință în sfortare, spirit de economie și, în

ciuda aparenței, o anume rectitudine în relațiile cu oamenii. Eram buni vecini, fără să avem legături sociale ; neamul nostru nu se putea amesteca cu un neam de slugi, oricâtă avere ar fi adunat și orice situație lumească ar fi dobândit. De altfel și ei își cunoșteau lungul nasului și nici n'au încercat vreo apropiere. Decadența noastră materială, din vina vieții pe care am dus-o eu, m'a făcut pe urmă mai puțin intransigent și așa, încetul cu încetul, m'am legat de bătrânul Ilarie cu o simpatie sinceră, dezinteresată. Il consideram ca un confident căruia îi poți încredința orice taină, cu siguranța că nu te va trăda niciodată. Am ajuns să fiu mosafir zilnic în casa lor, unde mă simțeam ca acasă la mine, cu toate că și atunci trăiau tot atât de oribil și erau în stare nici să nu mânânce ca să facă economii. Jucam tabinet pe boabe de fasole căci numai astfel jocul de cărți nu e otrăvitor. Nu i-am cerut niciodată nimic, cu atât mai puțin bani. Ei se împrumutau la noi cu toate fleacurile și uitau să le dea înapoi, deși noi acuma ajunsesem să ținem doi chiriași cu luna ca să ne echilibrăm. Indiferent... Din când în când bătrânul Ilarie îmi oferea sfaturi și îndemnuri, gratis, firește. Il ascultam cuviincios și în colo îmi vedeam de treburi. Vieța în care mă înglodasem trebuia urmată așa până la capăt. Pornisem greșit. Uneori îmi dădeam seama, dar inerția mă ducea înainte, pe același drum...

În sfârșit, acum trei ani s'a întâmplat întorsătura cea mare. În viața fiecărui om cred că există o răscruce decisivă, chiar dacă omul trece fără să-și dea seama de existența ei. În răscrucea asta se poate schimba tot : binele în rău și răul în bine... Pentru mine a apărut răscrucea acum trei ani. O prietenă de-a mamei, femeie săracă, i-a încredințat trei mii de lei să-i păstreze, ca să nu-i știrbească cumva, având să plătească cu ei chiria la un proprietar care amenința s'o scoată din casă dacă nu plătește la zi. Te scutesc de nume și de amănunte — n'au nicio importanță. Important este numai că, exact cu două zile înainte de termenul când femeia avea neapărat nevoie de bani, eu am dat peste ei, scormonind într'un scrin vechiu, i-am pus în buzunar ca să fac o glumă proastă cu mama, crezând că a făcut economii fără să-mi spuie... Seara cu băieții m'am întins la o petrecere. Ca și alte dăți, m'a cuprins galanteria și am cheltuit din banii mamei. Pe urmă ne-am abătut pe la niște prieteni unde era joc de cărți, am vrut să completez ce știrbisem și până dimineața am pierdut tot, de n'am avut nici cu ce să plătesc birja care m'a adus acasă... După amiazi i-am mărturisit mamei ce-am făcut, iar ea mi-a spus ce fel de bani erau și că mâine dimineață trebuie să-i înapoieze nenorocitei care i-a încredințat, socotindu-i mai în siguranță la mama decât în bancă... N'am să fac fraze și

să-ți spun vorbe mari : m'aș fi împușcat, dar moartea mea n'ar fi împiedecat rușinea mamei. Atunci, în ceasul acela de desperare pe care nu-l poate înțelege decât cel ce a privit până în adâncuri prăpastia rușinii ucigătoare, mi-a venit în gând salvarea : Ilarie Dăniloiu. M'am dus la dânsul. L-am surprins tocmai numărând galbeni și așezându-i în fișicuri. M'am spovedit ca unui duhovnic. I-am mărturisit tot, tot... Și am adăugat că întâmplarea aceasta m'a hotărît să rup pentru totdeauna cu trecutul meu, să încep o viață nouă, să muncesc, să urmez într'adevăr pilda lui... A ascultat continuând a înfășura fișicurile în hârtie de jurnal, fără o tresărire, fără măcar să mă privească. Pe urmă, când am tăcut cu sufletul pe buze, a ridicat la mine ochii vicleni și nepăsători și a răspuns doar atâta : „Nu pot, dom'le Dică... Nu pot !” Eram așa de spăimântat că am mai stăruit, l-am implorat — mi-e și rușine când îmi aduc aminte. S'a mulțumit să repete : „Nu pot, dom'le Dică...” Mă mir cum nu l-am strâns de gât atunci ca să nu mai sfideze soarele asemenea bestie umană ! Dacă-mi sărea atunci în ajutor monstrul, azi aș fi alt om !... Da, da !... A fost singurul moment când mi-aș fi putut schimba destinul !... Bestia m'a lăsat să mă târăsc în prăpastie, deși mântuirea mea atârna de un singur strop de bunătate !... N'am să-l iert niciodată !...

Era în picioare, congestionat, gesticulând ca un dement. Judecătorul tăcea și-i urmărea mișcările cu o curiozitate rece, științifică.

— Am să regret toată viața că nū l-am sugrumat atunci!

CAPITOLUL XV

LIXANDRU

— Acuma, cucoană, eu nu mai stau nici să mă legi cu lanțuri !... Nu mai pot sta !... Trebuie să plec !

D-na Dăniloiu se supără auzind-o pe Solomia că o întâmpină așa de cum se întoarce acasă dela cimitir.

— Ia ascultă, Spirică — zise doamna în culmea indignării — ce spune fata asta și ce pofteste ! Ascult-o și tu, că pe mine nu mă crezi când îți spun că nu e în toate mințile !

Solomia era îmbrăcată de ducă în hainele cele bune și călduroase, pentru că iar începuse a fulgui și vântul bătea mai a ger. Repetă cu încăpățănare :

— Nu mai pot sta, cucoană, păcatele mele, d-ta nu vrei să înțelegi ?... Am făcut cum ai zis, am mers la judecată, am fost la înmormântare... Dar acuma fie-ți milă și de sufletul meu că-s om, nu-s vită !

Vasilica se supără și se încăpățână la rândul ei, deși îi făgăduise că-i va da drumul după înmormântare. Spiru interveni împăciuitoare și ostent de emoțiile zilei :

— Las-o, frate, să se ducă, dacă te roagă... O fi având și ea necazurile ei...

— Necazuri, cum nu ! făcu doamna mai ațâțată, pentrucă bărbatul a dat dreptate servitoarei și deci a coborât-o pe ea. Parcă nu știu eu necazurile ei !... Dar bine-mi faci, că numai eu sunt de vină că am răbdat-o ani de zile cu prăpăditul acela de Lixandru...

— Nu-l sudui, cucoană, că-i păcat ! zise Solomia cu o imputare plină de tristețe. Poate că săracul trage să moară ori o fi și murit, și-i păcat !

— Aide, du-te, nenorocito, și nici să nu te mai întorci, că mi-ai amărit sufletul de nu ești vrednică ! declară d-na Dăniloiu energic, ca să curme discuția.

— Ba eu mă întorc, cucoană, dac'o vrea Dumnezeu să... Acu sărut mâna și să vă gădesc sănătoși !

Se înserase. Autobusul spre Valea Ursului trebuia să fie plecat, dacă n'o fi avut vreo reparație de făcut. Solomia porni pe jos, gândindu-se că în două ceasuri, dacă merge bine, ajunge acasă și fără mașină, iar banii îi rămân în buzunar. Avea în mână o bocceluță cu două pâini și mezeluri și o sticlă de țuiță înfășurate

în hainele ei de purtare, ca să nu le strice acasă pe cele de sărbători...

De cum ieși din oraș vântul începu să sufle mai tare, biciuindu-i fața cu fulgi aspri de zăpadă. Pe șosea însă zăpada se topise în cursul zilei, transformându-se în băltoace de apă și noroiu, care acuma dădeau să înghețe. Noaptea coborî repede, dar lințoiul de zăpadă ce acoperea câmpurile îndulcea întunerecul, încât Solomia putea chiar să ferească ochiurile de noroiu ca să nu-și murdărească prea rău cismele și rochia.

Când trecu prin Bascov și apoi coti spre Valea Ursului, se simți mai ușoară cu toate că era asudată learcă. Pe aici o ajunse din urmă, cu farurile aprinse, autobusul care într'adevăr întârziase la atelier pentru o reparație, ca de obicei. Șoferul îi dădu câteva semnale de claxon și chiar încetini ca să o ia în mașină, dar Solomia făcu semn că nu vrea și se feri să n'o stropească... Pe la pod, mai încolo, o sanie cu doi căluți prăpădiți dădu să treacă pe lângă ea înainte, căutând pârția pe marginile șoselei profundate. Recunoscu pe Dumitru al Smărăndiței, chiar din Valea Ursului, care opri și o luă în sanie. Venea dela Dobrogostea, unde dușese un butoiaș de țuică unui cârciumar. Solomia întrebă ce mai e prin sat, iar Dumitru, înțelegând întrebarea, răspunse dând cu biciul în amândoi căluții pe rând :

— Apoi ce să fie, că bine nu-i!

Nu mai schimbară nicio vorbă. Țăranul îndemna mereu caii, când cu vorba când cu biciul, iar Solomia ședea cu bocceluța în poală și se uita numai înainte, parcă ar fi așteptat să se ivească negreșit ceva în cale. La gura uliței apoi sania opri și Solomia se dădu jos bolborosind :

— Noapte bună, nea Dumitre, și mulțumim...

— Noapte bună, răsuna în urma ei glasul răgușit, însoțit de îndemnul obișnuit : Hai, ha !

Pe uliță cele mai multe case erau adormite în întunec. Numai ici-colo veghea câte o luminică galbenă ca un ochiu bolnav de griji. Solomia văzu de departe lumină la casa lor și se gândi îndată :

— Lasă că-i bine ! Nu s'au culcat încă !

Când împinse portița, câinele Tâlharu făcu numai „ham“, o recunoscă și în semn de dragoste, se tăvăli la picioarele ei, încât trebui să treacă peste el. Ușa tinzii se deschise și în prag apăru maică-sa Ioana parc'ar fi știut că sosește :

— Bine că te-a adus Dumnezeu, că de Luni se trudește să moară și nu poate fără de tine !

În tindă, pe vatră, la lumina tăciunilor, ședea fratele Solomie, Eremia, care nici nu se mișca, parc'ar fi fost încremenit. Numai când Solomia șopti bună seara, răspunse și dânsul, fără a se întoarce, „bună seara“.

Maică-sa îi luase bocceaua și o pipăise. Zise mulcom :

— De geaba ai mai adus că nu mănâncă nimic... De Sâmbătă numai cu apă trăiește și cu nădejdea ta... Mereu gâfâie : Solomia... Mia... Că nici glas parcă nu mai are...

Solomia stătea în mijlocul tindei nehotărîtă, speriată, neștiind ce să facă. Maică-sa trebui s'o îndemne :

— Du-te înlăuntru să te vadă... Lasă-ne pe noi... Du-te...

Totuși, parc'ar fi vrut să amâie împlinirea soartei, mai ezită și mai caută să întârzie :

— Numai să răsuflu nițel că-s moartă de trudită... Apoi poate că și dânsul doarme și să nu-i mai stric odihna...

— Ce să doarmă ? zise Ioana, maică-sa, fără nădejde. De Sâmbătă stă numai cu ochii deschiși, parcă i s'au înțepenit pleoapele, și se uită la geam mereu țintă ca și când ar vedea ceva sau ar aștepta...

Solomia nu mai avu încotro. Puse mâna pe clanța ușii din stânga, căci în odaia din dreapta ședea Eremia cu nevastă-sa și doi copilași... Când păși pragul o izbi un miros cald, greu, răsucitor de suflet, mirosul morții. Aerul zăpușit era încărcat de aburi putrezi. La căpătâiul patului, într'o ulcică de lut, pe laviță, lumânarea de seu se încovoiasă cu flacăra palidă mai mult fumegând decât luminând, dar

zugrăvînd pe pereți umbre uriașe apocaliptice... Solomia nu se uită îndată spre pat, ci își lepădă încetinel haina și cojocelul. Pe când le așeza binișor pe celălalt capăt al laviței, auzi glasul maică-si în spatele ei, răsunând atât de tare în tăcerea sugrumată de parc'ar fi țipat, deși bătrâna vorbea cu milă blîndă :

— Uite, a venit Solomia, măi Lixandre !

— Am venit, Lixandre ! adăugă repede și Solomia, întorcându-se și apropiindu-se.

Luminița dela căpătâiu, ascunsă după colțul pernei, arunca o umbră groasă peste patul de blăni în care zăcea Lixandru, învelit până la gât cu o pătură albă murdară, încât numai capul îi rămăsese slobod și o mână pămîntie uitată pe dunga din afară, cu degetele lungi, subțiri, răsfirate. Peste câteva clipe, pentrucă tăcerea dăinuia, Ioana, spăimîntată să nu fi murit, luă ulcica cu lumînarea și o ridică deasupra patului. Capul se odihnea pe două perne, cu fața în sus, cu părul negru ciufulit, cu barba și mustățile crescute (deși numai ieri îl răsese Eremia ca să-l găsească soră-sa frumos), cu nasul și buzele subțiate, cu pielița obrazilor lucioasă și cenușie, cu ochii mari, negri, scufundați în orbite, sticloși, în care parcă nu mai licărea nicio urmă de viață.

Solomia se mai apropiă, cuprinse mîna de pe dunga patului în mîinile ei abia desmor-

țite de frigul drumului și repetă duios, uitându-se în fața lui :

— Eu sunt, Lixandre... Eu, Solomia ta... Am venit...

Atunci fața bolnavului parcă se însenină de o undă de mare bucurie, iar în ochii încremenți apăru o pâlpâire luminoasă. În același timp Solomia îi simți mâna tremurând ușor în ale ei.

— Așa, Lixandre — adăugă Ioana mai vârtos, ca o încurajare. Ți-a adus de toate bunățile și ai să te faci bine curând-curând...

Pe buzele fără culoare ale lui Lixandru înflori un surâs foarte plăpând, iar bulbiile ochilor se întoarseră spre Solomia cu aceeași licărire de fericire. Apoi buzele, abia mișcându-se, schițară un lihăit mai mult văzut decât auzit :

— Mă... duc...

— Lasă, n'ai grijă acuma, Lixandre — zise iarăși Ioana cu încredere. Dacă a venit Solomia, nu te lasă ea să te prăpădești...

Așeză la loc ulcica cu lumânarea și ieși îndrindă să-și vadă de treburi.

Rămasă singură, Solomia mai stătu un răstimp în picioare, neclintită, cu ochii în ochii lui, ca și când astfel ar fi vrut să-i insufle încredere și nădejde de viață. Lixandru păstra pe buzele livide închipuirea de zâmbet, iar în lumina ochilor, mica scânteiere parcă se lupta cu jocul umbrelor. Pe urmă, ca să fie el mai sigur că ea nu se va mai mișca de aici, dar

să și poată veghea mai ușor, Solomia se așeză încetinel pe dunga patului, ținându-i mereu mâna în poală și urmărindu-i orice semn de vieață cu spaima în suflet.

Se așternu tăcerea grea, lungă, în odaia otrăvită de boală. Din tindă pătrundea uneori, ca dintr'o depărtare mare, sgomot vătuit de glasure — Ioana se sfătuia cu feciorul într'o așteptare tainică. Apoi gândurile Solomiei începură să străbată prin zăbranicul tăcerii, să se amestece cu mirosurile ce îmbâcseau mereu mai chinuitor aerul... Gândurile o dureau și-i striveau inima, atâta erau de tulburi și de vălmășite. Numai într'un târziu se limpezi o părere de rău înneacă într'o scârbă fără margini :

— Toate au fost de geaba... toate... de geaba...

Nu-și mai dădea seama dacă vremea trece sau s'a oprit pe loc. Deodată însă simți că mâna lui Luxandru s'a răcit în mâinile ei, ca un sloiu de ghiață. Luă ulcica cu lumânarea aproape trecută și-i lumină fața. Era aceeași, cu urma surâsului pe gura ușor întredeschisă, cu aceeași ochi mari în care părea întipărit ca pe sticlă chipul ei.

— Lixandre ! bolborosi dânsa pierdută. Te-ai dus, Lixandre ?

Ii pipăi obrazii și-i netezi fruntea pe care licăreau broboane reci de sudoare.

O clipă mai stătu cu lumânarea ridicată deasupra patului, neștiind ce să facă și încotro

s'o apuce. In sfârșit deschise ușa și din prag spuse Ioanei care tocmai se pregătea să se culce:

— Mamă, a murit Lixandru!

Lacrimile îi curgeau șiroaie, dar nu-și dădea seama.

— Aoleu! făcu Ioana. De ce nu m'ai chemat pe mine?... Acu Dumnezeu să-l ierte, că s'a chinuit destul și ne-a chinuit și pe noi!

— Să nu vă pară rău, mamă, că atâta am avut și eu pe lumea asta — zise Solomia în prag, cu lumânarea în mână, parcă ar fi făcut un jurământ. De-acuma nici eu nu mai am niciun rost în viață!

Glasul ei părea atât de straniu mamei că, continuând a-și lega fotele, îi răspunse cu muștrare:

— Ia nu mai supăra pe Dumnezeu, fată, că-i mare păcat! Omul așa e lăsat, să moară când îi vine rândul, iar cel care rămâne, să trăiască...

Solomia tăcu. Iar nu mai știa ce să înceapă. Dădu să închidă mașinal ușa, dar maică-sa deschise și tinda, făcându-și cruce de trei ori și zicând:

— Nu închide, Solomie, să poată ieși afară sufletul mortului...

A doua zi, Joi de dimineață, Solomia alergă, cu autobusul la Pitești să facă bani, căci acasă n'avea niciun leu și chiar de-ar fi avut, n'ar fi cheltuit nimeni cu înmormântarea lui Lixandru. Eremia și maică-sa rămâneau să îngrijească

de cosciug, de popă, de groapă, numai ea să plătească și să aducă zăbranicul și cele trebuincioase pentru pomeni... Solomia nu dădu de loc pe la stăpâni în Pitești, dela care nu mai putea spera să capete nimic, îndatorată cum era peste cap. S'a hotărît azi-noapte, după ce și-a venit în fire, să mai vândă doi bănuți de aur din salbă și să cinstească pe Lixandru până la capăt...

Ziua următoare, Vineri, s'a făcut înmormântare cum puține s'au pomenit în Valea Ursului. Vecinele bătrâne, cu Ioana în frunte, l-au bccit pe Lixandru cum s'au priceput mai duios, iar preotul a slujit ca la boieri, măcar că era frig mare și puteau să-i degere degetele pe cărțile de rugăciuni. Solomia a stat numai în genunchi, cu fruntea sprijinită pe dunga sicriului, plângând fără hohote, dar cu sughituri grele care-i sfâșiau pieptul. Abia când au început să bată capacul, și-a pierdut puțin cumpătul, plecându-se peste cosciug și îmbrățișându-l cu gemete și lacrimi care au induioșat pe toată lumea. Maică-sa a luat-o binișor de o parte bâiguind :

— Taci, draga mamei, taci și fii cuminte...

Solomia s'a liniștit încet-încet, dar gura ei nu mai tăcea suspinând :

— Of, Doamne Dumnezeule, rău mă pedepsești, Doamne !

CAPITOLUL XVI

ALIBI

Romulus Delulescu declară dela început că i-au ajuns la ureche svonurile stupide și revoltătoare care vor să-l indice ca pe asasinul probabil al unchiului și mătușii sale. De aceea și-a permis încă de ieri, adică de îndată ce a sosit în Pitești, să ceară să fie ascultat, ca să poată spulbera cu un ceas mai de vreme, murdarele calomnii răspândite de dușmanii și invidioșii lui și ai familiei lor sărace, dar curate ca hârtia de lux.

Voia să fie patetic și întrebuița toate frazele comune cu care avocații de judecătoria rurale încearcă să convingă mai ales pe clienții lor naivi. Iși stăpânea teatral indignarea și arăta o politeță supărător de făcută. Ceea ce însă pe Dolga îl indispunea mai rău era surâsul iezuit și onctuozitatea atitudinii, care căutau să-i demonstreze superioritatea morală îmbrăcată într'o mare modestie.

Fără să aştepte vreo întrebare, Romulus se porni apoi să povestească, cu o prolixitate obositoare, momentele importante ale vieţii lui în legătură cu Ilarie Dăniloiu. După câteva minute însă judecătorul se opri :

— Toate acestea le-am auzit, cu variantele de rigoare, de mai multe ori... M'ar interesa mai mult să-mi relatezi, scurt şi documentat, cum ai petrecut timpul Sâmbăta trecută, între scăparea acceleratului de dimineaţă şi plecarea cu rapidul de după amiazi ! Te rog prin urmare să ne mărginim la asta pentru moment !

— Cu multă plăcere, domnule jude — îmbi delicat tânărul Delulescu. Pierderea acceleratului mi-a fost din toate punctele de vedere extrem de desagreabilă. Aveam o întâlnire de afaceri la Bucureşti, foarte importantă, pe care, scăpând-o, pierdeam o sumă considerabilă, fireşte pentru mijloacele mele materiale modeste. Dar îmi era neplăcută şi pentru că toată lumea de aici, adică prietenii şi cunoscuţii mei, ştiau că am plecat şi când colo aveau să mă vadă iarăşi pe străzile Piteştilor. E ceva nesperios şi nebărbătesc în aceste *faux départs*, cel puţin aşa mi se pare...

— Ai ieşit în oraş, la ce oră? întrerupse Dolga sătul de vorbărie. Fiindcă ai ieşit, nu-i aşa ?

— În primul moment mă hotărîsem să nu mai ies deloc, să profit de cele câteva ore ca să-mi pun la punct o lucrare literară schiţată

mai de mult și să iau primul tren, adică personalul... Pe urmă niște considerații de ordin intim, familiar, m'au silit totuși să fac o vizită unui prieten...

— Nu s'ar putea să precizăm, domnule De-lulescu? zise Dolga. Cel fel de considerații te-au scos din casă și ce prieten ți-a primit vizita?

— Dacă e absolută nevoie să desvăluiesc lucruri cu totul intime, fără nicio legătură cu...

— O să-mi dai voie să hotărâsc eu ceea ce are sau nu are legătură cu instrucția? întrepruse iar judecătorul, rece.

— Mă rog, sunteți suveran — se plecă Romulus prompt. Atunci precizez: mama mi s'a plâns că rămâne aproape fără un ban în casă, fără a-mi cere totuși nimic, pentru că nu știa dacă eu însumi aș fi în stare să-i dau ajutor. În realitate eu promisem în ajun dela unchiul Ilarie un cadou neașteptat — cincizeci de dolari, cu îndemnul, aproape ordin, să-i păstrez ca un prim capital și stimulent pentru economiile ce îi făgăduisem că vreau să le fac de aci înainte, ca să urmez exemplul lui de viață...

— Curios acest cadou din partea unui om cu reputația de sgârcenie ce o avea unchiul d-tale!

— Exact, domnule jude! aprobă tânărul. Eu însumi am rămas uluit. De aceea, mărturisesc,

am avut de gând să păstrez într'adevăr banii și să-i execut îndemnul. Plângerea mamei mi-a zdruncinat hotărîrea. Mi s'ar fi părut monstruos să plec cu o sumă atât de considerabilă și pe mama mea s'o las în suferință... Atunci am ieșit în oraș să vând o parte din dolarii ce-i promisem ca să pot oferi mamei două mii de lei. Iată o precizare poate chiar excesivă !

— Ba nu ! Continuă, te rog !... La ce oră ai ieșit de-acasă ?

— Cred că era nouă — ezită Romulus. Exact n'aș putea spune...

— Și totuși o precizie cât de excesivă nu mi-ar displace ! zise Dolga ironic.

— A, da — surâse puțin încurcat tânărul Delulescu, vrînd să arate că a gustat aluzia judecătorului. Mi-e imposibil însă... Imi lipsește un punct de sprijin... Am spus nouă cu o posibilitate de eroare în plus sau în minus de douăzeci-treizeci de minute...

— Dar itinerarul ai să mi-l poți descrie mai precis ?

— Cred, domnule jude — zise Romulus. Cu toate că, în mod normal, omul nu-și cronometrează mișcările sau popasurile... Am ieșit numai să schimb banii. Dar, ori cât sunt de piteștean get-beget, nu cunoșteam zarafii din Pitești, nici nu știam dacă există... Am întrebat pe un prieten farmacist din piață. Nu m'a putut lămuri... M'am dus la cofetăria Borănescu. Era

goală. Pe casierită ar fi fost inutil s'o consult. Chelnerul e un tont și m'a sfătuit să încerc la bancă. In speranța că va pica vreun cunoscut care să mă îndrepte, am luat un ceaiu... Așa a trecut poate o oră. Dacă am văzut că nu vine nimeni, m'am gândit că poate totuși tontul de chelner să aibă dreptate. Hai, să mă duc la bancă, cel puțin să întreb. Mai aproape era Banca Populară și într'acolo m'am dus. Pe drum însă mi-am adus aminte de bunul meu Dică Secuianu care știe tot. Din nenorocire el doarme până la amiazi... Ce-are a face! Am să-l scol din somn... Așa am făcut. Și cu ajutorul lui am obținut un curs convenabil!...

— Aș dori să-mi precizezi ora când ai ajuns la Secuianu! insistă Dolga.

— Aici da, fiindcă m'am uitat la ceas când a plecat servitorul la zaraf! făcu tânărul Delulescu sigur. Era unsprezece și cinci minute!

— Asta da, precizie! zise judecătorul, continuând însă cu alt glas după o scurtă pauză: D-ta știi la ce oră a fost omorît unchiul d-tale?

Romulus Delulescu avu un mic surâs numai în privire, subt ochelari, apoi răspunse cu o uimire care se vedea că e compusă:

— Dacă nici d-voastră nu știți, cum să știu eu?

— Cu toate astea am observat cu câtă grijă te-ai ferit să nu sosești înainte de unsprezece

la Secuianu, adică să nu treci pe dinaintea casei bătrânului Ilarie ?

— Dar poate crima a fost comisă după unsprezece, domnule jude ? Poate că am comis-o după ce am plecat dela Secuianu, dacă doriți neapărat să o fi comis eu !

Dolga făcu un gest de nerăbdare. Ii părea rău că a precipitat întrebarea. Reveni mai conciliant :

— Nu e vorba de o învinuire, domnule, ci de o nedumerire... Două ore dela monumentul din bulevard până în Strada Speranței, nu ți se pare prea mult ?

— Depinde, domnule jude ! făcu Romulus iar surâzător. Uneori poate să dureze și două zile. Depinde de popasuri.

— Ei bine, popasurile le vom controla, n'ai grijă — ripostă Dolga abia stăpânindu-și acuma enervarea. Cât ai zăbovit la Secuianu ?

— Aproximativ o oră — zise ferm Delulescu. Cert este că la douăsprezece și un sfert mă aflam din nou acasă oferind mamei cele două mii lei, spre înduioșata ei bucurie.

— Și nu te-a interesat de loc să dai bună-ziuă, nici la ducere și nici la întoarcere, bine-făcătorului care te puneă în situația de a face un gest frumos față de mama d-tale ?

— Dimpotrivă, mi-ar fi fost cel mai penibil să mai dau ochii tocmai cu unchiul Ilarie care-mi arătase atâta încredere ! Atât de penibil încât,

vedeți, mi-a fulgerat prin minte, când am pornit spre Dică Secuianu, să ocolesc pe Strada Sfânta Vineri și prin Bulevardul Catargiu ca nu cumva să mă întâlnesc cu unchiul *par hasard*!

— N'ai observat nimic deosebit sau suspect când ai trecut prin fața casei?

— Din stradă și de pe trotoar nu se vede în curte, știți bine. Numai dacă aș fi intrat în curte... Ceea ce nu putea fi cazul, cum vă spusei.

— Da, bine — murmură judecătorul.

Câteva momente îl privi parcă s'ar fi gândit la altceva, apoi urmă :

— Dolarii i-ai primit, zici, dela unchiul d-tale Vineri... La ce oră?

— După amiazi, când am mers să-mi iau rămas bun.

— Și n'ai spus nimănui o vorbă, nu-i așa?... Iar Vineri după amiazi nu știai că mama d-tale e lipsită de bani?

— Domnule judecător, n'am vrut să spun nimănui nimic, tocmai ca să nu mă ating de cadoul primit! Dacă părinții mei ar fi aflat, mi-ar fi cerut direct, chiar fără să fi fost într'ojenă atât de mare cum din nenorocire s'a întâmplat să fie.

— Sunt în toate astea o serie de întâmplări și de coincidențe tulburătoare — observă Dolga bănuitor, adăugând apoi cu alt glas: Mi s'a spus că unchiul d-tale avea mari sume de bani

în valută străină și totuși noi n'am găsit nimic. Cum îți explici asta? D-ta care erai în intimitatea lui...

— Eram în intimitatea lui, negreșit — subliniă Romulus fără șovăire. Dar nu până la pungă! Ceea ce e natural, cred. Nu pot ști prin urmare dacă într'adevăr avea sumele mari pe care lumea i le atribuia. Eu, mărturisesc, credeam că le are și am fost foarte dureros surprins când am aflat rezultatul cercetărilor d-voastră la fața locului... E adevărat că unchiul mi-a spus, când mi-a dat cei cincizeci de dolari, că sunt ultimii lui bani străini, dar mi s'a părut că e o simplă afirmație de om sgârcit, care astfel vrea să previe orice eventuală cerere viitoare...

— Va să zică bătrânul însuși ți-a declarat că n'avea valută străină?

— Categorie, domnule jude! apăsă tânărul.

— Totuși oameni de bună-credință și cu totul desinteresați m'au informat, firește după svonul public, că bătrânul avea un portofel mare și gros, plin de bancnote străine — reluă Dolga. Presupunând că nu mai avea bani străini, cum ți-ar fi mărturisit d-tale, dar portofelul gol ar fi trebuit să-l găsim undeva, măcar așa, ca o simplă relicvă... Or, a dispărut și portofelul! Ceea ce înseamnă că nu a fost gol, fiindcă nimeni nu fură un portofel gol! Și tocmai por-

tofelul din care ți s'au oferit d-tale cei cincizeci de dolari !

— A, portofoliul ! exclamă Romulus Delulescu. Cine n'a auzit în Pitești despre portofoliul lui Ilarie Dăniloiu ? Ani de zile i-au crescut dimensiunile și compartimentele și i s'a umflat conținutul ! S'au creat legende despre portofoliul răpciugos în care sunt ascunse comori misterioase... Cu toate astea nimic mai simplu, domnule judecător : portofoliul există — e la mine !

— Va să zică recunoști ? zise Dolga cu un glas puțin emoționat.

— De sigur ! N'am tăgăduit niciodată !

— Cum a ajuns la d-ta ?

— Mi l-a dăruit unchiul împreună cu cei cincizeci de dolari...

— Curios ce darnic apare deodată unchiul d-tale !

— Tot ce se poate mai natural, domnule jude — urmă tânărul Delulescu, scoțând ochelarii și ștergându-i cu batista îndoliată ce-i atârna din buzunarul pieptului. Mi s'au aburit sticlele, scuzați, vă rog, un moment... Așa !... Ei bine, unchiul poate că a vrut să distrugă o legendă care începuse să-l neliniștească fiindcă putea ispiti poftetele chiar ale hoților din Pitești, dacă nu și altele. Fie că avea bani străini, o comoară întregă, cum spune lumea, fie că nu mai avea pentru că îi va fi transformat în valori

mai puțin periculoase, i s'a părut logic să se descotorosească de faimosul portofoliu. Și mi l-a trecut pe de o parte ca să-mi demonstreze că nu există comoara, pe de alta ca să-mi servească și mie ca *porte-bonheur*... M'a mișcat gestul cu portofoliul poate mai mult ca banii.

— Unde se află portofoliul ?

— Acasă, în valiza mea de călătorie.

— L-ai arătat cuiva ?

— A, nu ! protestă Romulus.

— Nici părinților ?... Nici acuma, după moartea bătrânilor ?... Când mama d-tale a protestat atât de vehement că s'a furat ce-a fost mai bun din averea fratelui ei, făcând aluzie poate tocmai și la faimosul portofoliu ?

— Încă nu — recunosc simplul cel întrebat. De fapt nu mai interesa pe nimeni, dacă era gol.

— Asta e, într'adevăr, dacă era gol ! zise judecătorul măsurându-l. Dar... vreau să văd portofoliul !

— Cu plăcere ! Dacă face trebuință, de ce nu ?... Vi-l aduc imediat ! Iau o trăsură și..

Judecătorul Dolga avu o ezitare înainte de a întrerupe :

— Mai târziu !... Până atunci să-mi spui ce relații ai d-ta cu Mihai Ciufu, servitorul bisericii Sf. Nicolae ?

— Niciun fel de relații ! răspunse Romulus vexat. N'am relații cu servitori !

— Il cunoști însă ?

— Da. De pe la unchiul Ilarie. Făcea mici servicii pe lângă casă.

— D-tale nu ți-a făcut ?

— Nu prea... Afară dacă nu considerăm drept serviciu un drum la tutungerie sau ceva similar, contra cuvenitului bacșiș.

— Nici Sâmbătă ?

— A, pardon ! La asta făceați aluzie ?... N'am înțeles. Regret... Ei da, Sâmbătă pe Ciufu l-a trimis Dică Secuianu la zaraf să-mi vândă dolarii. L-am răsplătit cu o sută de lei, destul de generos.

— Știu că l-a chemat ordonanța... Unde l-a întâlnit ?

— N'am idee. Nu m'a interesat.

— Va să zică nu știi că Ciufu ieșea tocmai din curtea unchiului d-tale când l-a întâlnit soldatul ?

— Nu știam. Dar chiar dacă mi s'ar fi spus, nu m'aș fi mirat, căci Ciufu intra deseori în curtea unchiului, cum vă spuneam.

— După ce ați trimis pe Ciufu la zaraf, d-ta ai rămas în camera de culcare a prietenului d-tale ?

— Nu, ar fi fost nedelicat. Dică era somnoros și voia să-și continue somnul. Și perdelele erau lăsate și deci semi-obscuritate... Am trecut în odăița de alături, un salonaș unde am răsfoit două ziare proaspete...

— Servitorul, adică Ciufu era... ca totdeauna?

— Cred că da... N'am observat nimic extraordinar. De altfel nici nu mi-a trecut prin cap să-l examinez. Pe mine mă interesa atunci altceva.

— Altceva, natural — repetă judecătorul. Nici când s'a întors dela zaraf?... Ați stat de vorbă?

— Câteva clipe, de sigur — zise Delulescu-fiul. Ciufu e foarte guraliv. A încercat să-mi istorisească cum s'a grăbit și cât s'a ostenit să mă servească mai bine. N'aveam însă timp. I-am întins suta și i-am astupat gura. Apoi am spus din ușă lui Dică, în trei cuvinte, cum s'a aranjat afacerea și am plecat.

— Impreună cu Ciufu?

— Domnule judecător, ați observat că mi-am păstrat, cum mi-e și datoria, cel mai perfect calm tot timpul, chiar când întrebările d-voastră m'ar fi îndreptățit să protestez cel puțin. Dar obstinarea d-voastră de a mă alinia cu un servitor e atât de ofensatoare că n'o pot primi fără s'o relev.

— Dacă între d-ta și Ciufu s'au urzit legături, instrucția trebuie să le clarifice! zise judecătorul liniștit. A fost interesant calmul d-tale și l-am înregistrat, fii sigur. Toate răspunsurile erau pregătite, studiate cu toată minuțiozitatea, ca nu cumva să rămâie vreo fisură pentru indiscreții suspecte. Da, recunosc. Dar trebuie să-ți

declar că nu și-au ajuns ținta și nu m'au convins. Dimpotrivă ! D-ta ți-ai pregătit câte un alibi pentru orice eventualitate. Ai anunțat ostentativ că pleci Sâmbătă dimineață — și n'ai plecat. N'ai vrut să ieși în oraș — și ai ieșit. N'ai spus că ai dolari — și ai schimbat. Iar portofoliul l-ai păstrat ca o dovadă că a fost gol. Ba, după ce l-ai purtat la București, n'ai uitat să-l pui în valiză, gol, spre a te putea servi de el... Mărturisește franc că prea sunt bine ticluite toate acestea ca să poată fi crezute !

Romulus Delulescu își redobândise liniștea. Asculta și în colțul gurii juca surâsul lui obsecios și ironic. Vorbi foarte dulce :

— Dacă se cântăresc lucrurile cu o convingere preconcepută, evident că orice voiu spune eu va fi răstălmăcit sau interpretat ca un argument în defavoarea mea. Am socotit că nu trebuie să mă apăr, căci apărarea presupune o acuzare și mai ales un motiv de acuzare. Faptele credeam că au un limbaj mai concludent... Dar iată că și atunci când faptele au motivări firești, devin simple prilejuri de alibi !... Și totuși, domnule judecător, eu sunt absolut liniștit pentru că conștiința curată totdeauna învinge !

— Mai bine să vedem portofoliul ! zise Dolga după ce Romulus tăcu. Ar fi interesant însă să-l găsim așa cum se află, adică în valiza d-tale

de călătorie... Parcă așa spuneai?... Bun !... Nu vreau să atragem atenția lumii... Du-te împreună cu grefierul ! Știi, ca să am siguranța că, măcar acuma, va fi într'adevăr neviolat !

— Veți avea toate siguranțele până la urmă ! zâmbi Romulus cu o foarte ușoară plecăciune.

Când rămase singur, Aurel Dolga își frecă mâinile, murmurând satisfăcut :

— In sfârșit !

CAPITOLUL XVII

INELUL CU BRILIANȚ

16 VI

— Am impresia, domnule jude, că sunteți pe o pistă falsă — zise polițaiul Ploscaru jovial, sorbind ultimile picături din marghilomanul cu care-l tratase Dolga. Vă spun asta numai pentru că mi-ați făcut onoarea să mă întrebați, altfel nu mi-aș permite, căci instrucția unei afaceri carecum misterioase este totdeauna chestie de inspirație...

Judecătorul zâmbi cu superioritatea certitudinii :

— Dovezile materiale vin singure ca un corolar al dovezilor spirituale, dragă domnule Ploscaru !

— Da, hotărît ! Cu condiția ca eșafodajul spiritual să fie de nezduncinat ! observă sceptic polițaiul. Aici însă, la fiecare cotitură, rămân întrebări deschise. Nu se poate trage concluzii dintr'o rețea de supoziții... Aveți numai un portofel gol pe care se clădește toată construcția,

dar chiar portofelul v'a fost oferit grațios de cel bănuît. Și totuși ce ușor l-ar fi putut distruge fără urmă!

— Ar fi inutil să încerc a te convinge la jumătatea drumului — zise Dolga radios. Peste două-trei zile, dacă nu mai curând, vom relua conversația pe alte temeieri... D-ta refuzi orice importanță portofoliului, care ți se pare un argument tocmai împotriva ipotezei mele. Țin doar să-ți atrag atenția că născocirea afacerii cu dolarii și cu portofelul a fost din partea tânărului Delulescu o abilită pregătire și o justificare prealabilă a banilor străini pe care avea să-i puie în circulație târziu, după liniștirea lucrurilor...

Judecătorul chemase pe Ploscaru ca să facă împreună o percheziție în cămăruța pe care Ciufu o avea în dependențele locuinței preotului Tănăsescu. Spre a nu stârni curiozitate și aglomerație, hotărîse să meargă pe înserat, când începe să se întunece și înainte de a se aprinde luminile. Ciufu, însoțit de un sergent, va fi adus dela poliție direct la biserică, iar de acolo pe urmă la tribunal pentru confruntările și noul interogatoriu ce pregătise Dolga din vreme și la care fuseseră citați cei necesari.

Preotul Tănăsescu se sperie când văzu mai ales pe polițiști, dar judecătorul Dolga se scuză politicos arătându-i că e vorba numai de o mică

cercetare spre a verifica unele presupuneri cu privire la Ciufu.

— Of, omule, multă rușine mi-ai făcut! exclamă preotul întristat către servitorul care lăcrima cu ochii în pământ. Cât te-am dojenit pentru patima minciunilor și iată că minciunile te-au nenorocit!

Judecătorul avea o speranță foarte vagă și aburoasă că ar putea găsi în odaia lui Ciufu parte din banii ce îi va fi cedat Romulus Delulescu din fructul crimei. Iși dădea seama că ar fi fost o nebunie din partea criminalului să nu fi ascuns într'un loc mai sigur prada, dar conta puțin pe noroc și pe prostia servitorului.

— Am să vă deschid eu, domnilor — urmă părintele Tănăsescu, agitat, luând o legătură de chei. Când am văzut că l-ați oprit la poliție, am încuiat odaia ca să nu intre copiii sau servitoarea!

Percheziția se făcu destul de repede, căci odaia servitorului, luminată cu un bec atârnat de sârmă din tavan, nu conținea afară de patul așternut militărește, decât o oglinjioară pe perețe, o masă cu un scaun și, pe un cuiu de lemn bătut în zid, câteva haine agățate cu grijă.

— Lucrurile bune unde le păstrezi, măi Ciufule? întrebă polițaiul cu blândețe. N'ai lădița ta de armată?

— Este, domnule polițaiu! îngână servitorul. Subt pat!...

Trase afară lădița, o așeză pe masă, scormoni cheița din fundul buzunarului pantalonilor, descuiă și ridică încet capacul, parcă i-ar fi fost frică să nu sară ceva afară :

— Pofțiți...

— Scoate binișor tot ! porunci judecătorul trecând lângă masă.

— Sunt numai rufușoare și bulendre și... — murmură înfricoșat Ciufu, golind treptat lada.

Pe fund, într'un plic galben vechiu, polițaiul găsi carnetul militar și câteva acte, apoi înfășurat într'o batistă roșie, alt plic cu două bancnote de câte cinci sute, iar trei piese de câte o sută de lei înnodate separat în colțul batistei.

— Ce bani sunt ăștia ? întrebă polițaiul cu o privire spre Dolga.

— Ce-am putut strânge și eu de când slujesc pe Sfinția Sa — răspunse servitorul cu aceeași înfricoșare.

— A strâns, a strâns — întări preotul Tănăsescu repede. Că n'a fost cheltuitor și nici bețiv ori stricat altfel. Numai de minciună nu s'a desvâțat până ce nu s'a izbit cu capul de zidurile primejdiei !...

— Ba încă și acuma se încăpățânează în minciună în loc să mărturisească adevărul și să-și ușureze sufletul și situația ! zise și judecătorul, dar cu ton sever, care voia să risipească mila inutilă.

— Apoi eu adevăr mărturisesc, domnule ju-

decător — grăi Ciufu, încurajat de mila stăpânului său. Dar dacă nu vrea nimeni să mă asculte și să mă creadă...

— Destul ! întrerupse sec Dolga. Ce mai e în ladă ? adăugă apoi întinzând puțin gâtul. Nu mai e nimic ? Dar cutia de chibrituri ?... Dă-o încoace !

— Asta, domnule judecător, e...

Judecătorul găsi o foiță de hârtie subțire, mototolită, în care era învelit un inel de aur cu un briliant cât un bob de mazăre.

— A, asta era ? exclamă Dolga cu un zâmbet de satisfacție, ridicând inelul în dreptul luminii ca să controleze strălucirea pietrei.

Urmă o pauză de uimire. Toți ochii priveau inelul din mâna judecătorului. Polițaiul, nedumerit, rupse tăcerea :

— Imi dați voie un moment ?... E sticlă sau briliant ?

— Privește apele ! zise Dolga întinzându-i inelul și întrebând apoi pe Ciufu : Ei, acuma ce minciună ai să mai născoci ?

Servitorul se retrăsese instinctiv un pas ca și când ar fi vrut să se ferească de o lovitură. Răspunse însă îndată plângător, dar cu siguranță :

— Domnule judecător, vă jur pe ce am mai sfânt... L-am găsit de mult, poate să fie o jumătate de an, după o vecernie, în fața bisericii și...

— Și n'a reclamat nimeni ! făcu batjocoritor Dolga. Cineva a pierdut un inel de treizeci de mii de lei și a tăcut mâlc !

— Da, e brilliant ! spuse polițaiul înapoind judecătorului inelul. Ciudat !

— Nu-i așa ? surâse Dolga, înfășurând inelul cum a fost și vârându-l în buzunar. Foarte ciudat ! Dar se vor lămuri toate curând !... Va să zică am fi terminat ! Individul să fie condus la cabinetul meu imediat !

— Ei hai, duceți-vă ! zise polițaiul morocănos către sergentul însoțitor.

— Vai de capul tău, amărâtule ! adăugă preotul Tănăsescu consternat. Să-mi faci tu mie atâta rușine... Du-te cu Dumnezeu !

Sergentul ieși cu Ciufu, în vreme ce judecătorul mulțumi preotului pentru osteneală și-i ceru încă odată scuze că i-a pricinuit neplăceri fără voia lui...

Pe drum spre tribunal Dolga vorbea triumfător, lăudându-și perspicacitatea cu aluzii ironice la încrederea de până adineaori a specialiștilor experimentați. Polițaiul, gânditor și nemulțumit, răspunse parcă în silă. Ieșiră astfel încet pe strada Griviței, până în strada mare. La colț, înainte de a o lua la dreapta, polițaiul zise deodată :

— Pentru mai multă siguranță, aidem să intrăm la Constantinescu să vedem dacă nu cumva ne-am înșelat cu brilliantul !

Dolga zâmbi :

— Nu vrei deloc să accepți realitatea, scumpe domnule Ploscaru... Dacă-ți face plăcere, ai-dem ! O confirmare mai mult nu poate decât să folosească !

Ceasornicarul Constantinescu, mărunț, vioiu, cu o bărbuță neagră tunsă în colțuri, cu ochi scăpărători, îi întâmpină cu jovială plecăciune. Examină inelul câteva clipe și strigă încântat :

— Un briliant prima, domnule judecător și domnule polițaiu !... Face și între frați cincizeci de mii !

Apoi privindu-l mai de aproape, adăugă ezitând :

— Un moment... Imi dați voie ? Cred că-l și cunosc... Dacă nu mă înșel... Acum doi sau trei ani, poate și patru, a fost la noi doamna Cristescu, trebuie s'o știți, văduva inspectorului dela căile ferate, să mă întrebe dacă aș fi amator și cât aș oferi pe un inel cu briliant... Ți-ai-duce aminte, Sofico ? se întoarse deodată spre nevastă-sa care, mai trecută, cu părul aproape cărunț, împletea ciorapi lângă masa lucrătorilor. Ia uită-te și tu, că femeile, când e vorba de bijuterii...

Râse și întinse inelul d-nei Constantinescu care, după două momente, îl restitui mormăind cu indiferență (pe cât era el de vioiu, pe atât era ea de ursuză) :

— Da, da, sigur... dela Cristeasca...

— Bine, dar d-na Cristescu e săracă, de abia se ține din pensia după bărbatu-său?... zise polițaiul necrezător.

— Adevărat, perfect! aprobă ceasornicarul. Tomai ne-am gândit și noi... Ce să ne amestecăm în afaceri de astea delicate? Cine știe ce poate să fie la mijloc?... Acu, fie vorba între noi, eu bănuiesc că nici nu era al ei, ci a venit trimisă de altă cucoană care nu voia să se afle că are nevoie de bani și-și vinde bijuteria... În orice caz eu sunt ceasornicar. Am colea și câteva inele, cercei, dar numai lucruri ieftine, pentru lumea săracă... Trebuie să luptăm cu viața cum putem!... D'aia i-am spus: „Madam Cristescu, frumos e, de preț e, dar nu-i de mine!... Ce capital am e vârit în ce vezi aici... Imi pare rău, madam Cristescu!“ Am sfătuit-o să se ducă la un giuvaergiu, la Gică Mălurescu. S'o fi dus, nu s'o fi dus, nu mai știu!...

În vreme ce judecătorul împacheta inelul, iar polițaiul asculta gânditor, Constantinescu continuă cu alt glas, curios și confident:

— Dela vreun furt, domnule Ploscaru?... Ori l-ați găsit cu ocazia crimei la Ilarie Dăniloiu?... Iacă, se poate, nu m'aș mira deloc... Cristeasca n'o fi găsit preț să-l vândă și l-a pus amanet la coana Mița a lui Ilarie... Ei da...

Strada mare începuse să se animeze, ca în fiecare seară, de mulțimea celor care simt nevoia să ia aer plimbându-se agale dela tribu-

nal până la magazinul Iuga, încurcând circulația trăsurilor și pe oamenii cu ocupații serioase. Plimbarea aceasta serală, pe vreme bună ca și pe vreme rea, vara ca și iarna, e distracția cea mai plăcută a piteștenilor de toate categoriile, întocmai cum a fost odinioară „bulevardul pardon“ la Câmpulung, prilej de adevărată înfrățire între cei ce altfel sunt despărțiți prin barierele vieții. Intr'o dulce comunitate aici se fac cunoștințe între fete și băieți, aici cunosc ofițerii pe domnișoarele rezistente, aici încep exercițiile de flirt elevele și elevii, sub ochii binevoitori ai profesorilor și profesoarelor, aici se dau primele întâlniri amoroase și celelalte, precum tot aici politicianii locali își cultivă popularitatea, iar oamenii de afaceri pun la cale combinațiile...

Înaintând greu prin mulțimea veselă, judecătorul Dolga rugă pe polițaiul Ploscaru să-i descopere negreșit până mâine la prânz pe proprietarul inelului găsit la Ciufu.

— Intâmplarea, mama tuturor descoperirilor, ne-a servit de două ori — zise Dolga. Acuma nu rămâne decât să continuăm pe pista cea bună... Îți încredințez inelul! Treci chiar acum la giuvaergiu sau la d-na Cristescu. Eu, între timp, sper să obțin în sfârșit mărturisirea adevărată... Ei, la revedere! Indată ce ai un rezultat, te rog să mă vestești!

Își strânse mâna și încercă să-și iuțească

mersul, strecurându-se printre figurile zâmbitoare ce cuprindeau strada și trottoarele...

— Ei, gata? întrebă pe grefier intrând în cabinetul său și scoțând grăbit paltonul și șosonii, ajutat de ușierul zelos.

— Gata de mult, domnule jude — răspunse grefierul luându-și locul la masa lui.

— Sper că Ciufu n'a comunicat cu celălalt?

— Se poate?... Ordonanța așteaptă, cum ați dispus, jos, pe sală...

Pe urmă fu introdus Ciufu. Dârdâia ca apucat de friguri, deși în vestibul era cald. Pe fruntea îngustă, cu două brazde orizontale adânci, smocuri de păr se încălceau lipite parcă cu cleiu. Ochii roșiți, ca și când n'ar fi dormit de multă vreme, înnecați mereu în lacrimi, se uitau implorând la judecătorul care se plimba de colo-colo, cu mâinile la spate, cu pași rari, într-o tăcere calculată.

— Ei, Ciufule! zise aproape prietenos Dolga, oprindu-se brusc în fața servitorului. Vrei să mărturisești!

— Cum să nu vreau, domnule judecător! răspunse Ciufu cu o licărire nouă.

— Atunci spune cum ai făcut!

— Ce-am făcut, domnule judecător?

— Cum i-ai omorât! apăsă Dolga țintuindu-l cu privirea.

Ciufu începu să se închine repede, zicând cu glas plângător ca o văicăreală:

— Eu n'am omorît, domnule judecător... N'am omorît... N am omorit !... Jur pe stanta cruce ! N'am omorît !

Judecătorul tăcu câteva clipe, rămânând nemişcat, privindu-i svârcolirea.

— Va să zică nu vrei să spui ? urmă dânsul mereu liniştit. Bine, Ciufule !... Va să zică stărui în minciună ?... Şi acuma când am găsit în lada ta inelul pe care l-ai furat după ce ai săvârşit crima ?

— N'am omorît, domnule judecător ! Nu mă năpăstuiţi, domnule judecător !...

— Tăgada e de prisos, Ciufule, pentrucă am destule dovezi şi voi mai avea !... O mărturisire sinceră îţi uşurează soarta şi la judecată şi în faţa lui Dumnezeu, Ciufule !... Orice om poate greşi şi greşeala i se iartă dacă îi pare rău şi o mărturiseşte... Ai văzut bine, că nu te-am înjurat, nu te-am bătut, nu te-am chinuit, cum fac alţii. Dacă făceam aşa, ai fi mărturisit de mult. Dar eu nu vreau silă. Vreau să recunoşti tu însuşi, ca astfel să te îndreptezi !

— Dar dacă n'am omorît, domnule judecător, păcatele mele, cum să spun c'am omorît ? Dacă nu-s vinovat !... Of, măiculiţă, de ce m'ai făcut pe lume !

Izbucni brusc într'un plâns cu hohote pe care în zadar se trudea să le înnăbuşe. Trupul i se sgâlţâia şi se cutremura ca o bucată de carne

sfâșiata proaspăt. Cabinetul oficial se umplu treptat de durere, ca și când din sufletul omului plângând ar fi răbufnit toate chinurile ingramădite în nesfârșitele ceasuri de apăsare.

Judecătorul rămase un răstimp rece lângă el, apoi trecu încet după biurou, se așeză pe scaun și zise :

— Plângi, băiete, să te ușurezi și pe urmă să vorbim !

Când reuși să se liniștească puțin, servitorul spuse printre lacrimi :

— Doamnă judecător, fie-vă milă, iertați-mă...

— Bine, Ciufule ! vorbi Dolga cu același glas fără asprime. Eu vreau să te iert și mi-e milă de tine, dar... Dar tu m'ai mințit și mă minți întruna... Atunci cum vine asta?... Ai mințit că v'ați întâlnit cu Ilarie Dăniloiu când ieșiți de-acasă. Adevărul e că v'ați întâlnit în dreptul tutungeriei centrale. Ai mințit că te-ai dus cu părintele în piață... Părintele te-a trimis înapoi, înainte de-a ajunge în piață, ca să spui bătrânului Ilarie să nu vie după amiază, cum vorbisera adineaori, pentru că preotul din Costești avea să-l ia la prânz pentru o înmormântare. Ai mințit că te-ai dus după amiazi, pe înserate, la Ilarie Dăniloiu. Doi martori declară că pe la unsprezece, înainte de amiazi, ai fost la Dică Secuianu de unde tânărul Delulescu te-a trimis

să schimbi bani la zărăfie... Dar alt martor îmi spune sub jurământ, că te-a văzut ieșind din curtea lui Ilarie Dăniloiu la ora unsprezece, sau aproape...

— Domnule judecător, nu vă supărați, nu vă mint, domnule judecător — zise Ciufu, ștergându-și ochii cu pumnii. E adevărat că Sfinția Sa m'a trimis să spun domnului Ilarie să nu vie după amiazi, dar nu m'am dus atunci îndată. Să vedeți, domnule judecător ! Am pornit, poate să fi fost pe la unsprezece, să cobor la domnul Ilarie, dar când să intru în curte m'a strigat soldatul dela domnul Dică, să merg, zice, că vrea domnul Dică să mă trimită undeva... Și așa am trecut la domnul Dică și mi-a dat un bilet către zărăfia din strada mare. Acolo am zăbovit până la amiazi și n'am avut timp să mă opresc la domnul Ilarie că-mi era frică să nu lipsesc când va pleca părintele la Costești...

Judecătorul ascultă liniștit, apoi reluă :

— Va să zică recunoști o parte din minciuni ? Bine și atâta. Restul va veni... Dar... adineaori am descoperit în lădița ta un inel cu briliant care spui că l-ai găsit pe stradă. Nu cumva l-ai găsit în casa lui Ilarie Dăniloiu ?

— Domnule judecător...

— Nu ?... Atunci mai așteptăm până mâine, te pun față în față cu stăpânul inelului. Poate că atunci vei recunoaște că Sâmbătă, când ieșei

din curtea lui Ilarie, aveai în buzunar inelul cu briliant, împreună cu alte giuvaeruri...

Ciufu vru să mai zică ceva, dar judecătorul îi opri cu un gest energic :

— Nu vreau să te încurci mai rău în minciună !... Să fie introdus soldatul Iacob Cociorvă ! adăugă către ușierul pe care-l sunase.

Peste un minut intră soldatul, înalt, lălâu, speriat, bătând din călcâie și strigând :

— Trăiți, dom' judecător !

— Soldat Iacob Cociorvă — îi zise solemn Dolga — ai jurat pe sfânta cruce azi, când te-am ascultat, că ai spus adevărul. Uite colea pe Mihai Ciufu ! Spune-i în față cum s'au întâmplat Sâmbătă lucrurile ! Ia seama că ai jurat !

— Da, dom'le judecător !... Eu tocmai văxuiam cismele domnului locotenent, că fusesem cu dumnealui la cazarmă de i-am dus o geantă cu cărți, și n'am avut timp să le isprăvesc. Atunci m'am pomenit că mă sună dom' Dică și mă trimite galop să-i aduc pe nea Ciufu dela popa că are treabă cu dânsul. Am ieșit cum eram, în papuci și cu capul gol și am alergat în sus spre casele părintelui. Dar când ajunsei în dreptul casei domnului Ilarie, întâlnii pe nea Ciufu că tocmai ieșea din curte și închidea bi-nișor portița. Zic : „Bine că te gălesc, nea Mihai, că te cheamă urgent dom' Dică !“ Dânsul parcă era nițel speriat și tot îndesa ceva în buzunar, zice : „Bine, vin, Iacobe !“ Și am venit

împreună, iar eu mi-am văzut de treburi. Așa să-mi ajute Dumnezeu!

Soldatul nu se uita la Ciufu, ci numai în ochii judecătorului, ca și când i-ar fi fost teamă să nu greșească și să fie pedepsit.

— Ei, Ciufule, ai auzit? zise judecătorul. Mai tăgăduiești că ai fost în curtea lui Ilarie Dăniloiu înainte de amiazi?

În loc să răspundă judecătorului, Ciufu se adresă ordonanței:

— Poți să te juri, Iacobe, că ieșeam din curte, măi?... Vrei să mă bagi în ocnă, Iacobe? Ce ți-am făcut oare de mă innegrești așa fără dreptate?

Iacob Cociorva, încurcat, nu îndrăznea să răspundă. Dolga trebui să intervină:

— Răspunde-i în față, soldat!

— Jur, nea Mihai, că te-am văzut cum închideai portița! făcu ordonanța cu glas tremurat, întorcând capul spre Ciufu.

— Măi omule, adu-ți aminte bine! zise servitorul ca și când ar fi sperat că-l poate convinge. Eram cu fața la portiță, Iacobe, dar voiam să intru în curte, nu ieșeam! Auzi tu? Vream să deschid portița, n'o închideam!

— Ba eu te-am văzut cum te văd acuma, nea Mihai! stărui soldatul. Închideai încet, să nu facă sgomot. Și indesai cu mâna cealaltă ceva în buzunar... Asta mi-e crucea, că doar

eu nu jur strâmb și n'am de ce să te năpăstuesc, că m'ar bate Dumnezeu, nea Mihai !

Judecătorul curmă controversa :

— Ajunge, soldat Cociorva ! Poți să pleci !

— Eu ce-am văzut și ce știu am spus, dom' judecător, trăiți ! zise ordonanța aproape cu amărăciune că Ciufu a vrut să-l facă de minciună.

După ce soldatul dispăru, judecătorul Dolga mai făcu o încercare :

— Ciufule ! E mai rău cum faci...

— Domnule judecător, a căzut năpasta pe capul meu ! răspunse servitorul cu un oftat adânc. Cum n'aș spune dacă...

— Dacă nu ești tu, de ce nu spui cine i-a ucis ? continuă judecătorul cu o blândețe de circumstanță. Fiindcă vezi tu, omule, inelul n'a căzut din cer în lădița ta, iar povestea cu găsitul pe uliță nici tu nu o poți crede... Eu vreau să cred că n'ai ucis și nici măcar n'ai fost părtaș la crimă. Dar tu trebuie să știi pe ucigaș, pentru că ți-a făcut și ție parte din tâlhărie... Și parte destul de bună. Giuvaergiul îl prețuște la cincizeci de mii, adică o avere, Ciufule ! Totuși, dacă te pocăești și-mi spui pe ucigaș, îți făgăduesc solemn să te scap eu de orice pedeapsă și-ți dau drumul acasă imediat ! Ei, dacă nici așa nu mă ascuți, atunci îmi iau mâna de pe tine, Ciufule !

— Domnule judecător, nu știu — gemu servitorul.

— Spune cel puțin cine a ieșit înaintea ta din curtea bătrânului Dăniloiu? insistă Dolga plecându-se peste masă. Hai, repede!... Numele!... Il cunoști doar foarte bine! L-ai servit de atâtea ori... De ce taci, Ciufule?... Ești prost. El a mărturisit. El te-a vândut! El scapă, iar tu mergi la ocnă, Ciufule! De ce ești prost?... Spune!

Ciufu se svârcolea neputincios. Bâigui pierdut:
— Domnule judecător, eu...

CAPITOLUL XVIII

TESTAMENTUL

Aurel Dolga plecă Vineri la tribunal cu mai mare emoție decât în ziua, memorabilă și hotărîtoare pentru cariera lui, când a luat în primire la Făgăraș, ca titular, cabinetul de instrucție. Avea presimițirea că azi se va declanșa primul succes care poate să-i procure și celebritatea în analele criminale, dar mai ales să-i asigure în magistratură distincția cuvenită talentelor excepționale. Despre dublul asasinat din strada Speranței au luat notă ziarele Capitalei, dar superficial și minimalizându-l ca fiind sortit să rămâie nerezolvat, în dosarele parchetului. Un corespondent obraznic a evocat cazul similar Agate Vasiliu, întâmplat cu vreo zece ani în urmă, pe care toți procurorii și judecătorii ce s'au perindat prin Pitești n'au fost în stare să-l lămurească pînă în ziua de azi, deși... etc.

— Eu în patru zile am lămurit o crimă des-

coperită abia trei zile după ce s'a săvârșit! își zicea tânărul judecător cu mândrie.

Politiail il aștepta jos, în sala pașilor pierduți. Dolga îi strânse mâna cu căldură:

— Îți mulțumesc că te-ai mai ostenit... Nu vrei să vii sus?

— Cu plăcere, zise Ploscaru. D-na Cristescu are să povestească tot ce știe... Dar mai este ceva: Ciufu roagă să fie ascultat din nou ca să-și completeze declarația!

— Aha, bravo! făcu judecătorul. Și-a luat seama!... Perfect!... Până ce terminăm cu d-na Cristescu, te rog să telefonezi să-l aducă la cabinet!

Urcară împreună scările; Dolga mai grăbit și mai vioiu ca totdeauna.

D-na Cristescu, o bătrânică simpatică, uscătivă, bună de gură, intră fără emoție, se așeză pe scaunul oferit, căutând să se instaleze cât mai confortabil ca pentru o conversație lungă și tacticoasă. Iar când își termină aranjamentul, își puse mâinile cruce în poală și se uită cu mare încredere, prietenos și senin în ochii judecătorului care îi urmărise mișcările cu multă răbdare, deși se gândea că are o zi grea și doamna se pregătește să-i răpească prea mult timp.

— Va să zică, doamnă, cunoașteți inelul cu briliant? întrebă în cele din urmă Dolga arătându-i între două degete inelul pe care poli-

țaiul îl scosese din cutia de chibrituri și-l așezase pe biroul lui.

— Cum să nu-l cunosc, vai de mine! încep d-na Cristescu, cu un glas puțin pițigăiat, fără totuși a fi desagreabil. I-am spus doar și dumnealui aseară, când m'a întrebat...

— Vă atrag atenția că acuma faceți o depozitie sub jurământ! Așa că...

— Sub jurământ, vezi bine! continuă doamna netulburată. Că la judecată nu poți vorbi ce-ți trece prin cap. Știu!... Cum să nu știu! Cu toate că n'am umblat pe la judecăți în viața mea, că bărbatul meu, fie iertat, cât a trăit s'a ferit ca de foc, iar eu...

— Atunci spuneți, vă rog, tot ce știți despre inel! intrerupse judecătorul. Dar, dacă se poate, scurt căci avem mult de lucru!

— Scurt, scurt, că și eu mi-am lăsat casa vraieste! reluă d-na Cristescu cu aceeași liniște imperturbabilă. Cum zic, cunosc inelul prea bine, pentrucă eu am umblat pe la giuvaergii să-l vând, dacă ar fi dat un preț bun, firește, că nu era să dau cogemite briliantul pe câteva mii de lei, cum credeau ei, care cearcă să te strângă de gât când te vede că ești la ananghie. Am fost pe la câțiva și dacă am înțeles că nu e chip, m'am întors la Ilina Dogaru, c'a ei era giuvaerul, și i-am spus ce m'a învățat să fac unul mai de treabă și sărac, neamțul din Domnița Bălașa, că dumnealui, polițaiul, trebuie să-l

știe, că tot acolo are dugheana și azi și tot nepricopsit a rămas... Neamțul m'a îndemnat să merg mai bine să-l punem amanet undeva că, zice, sunt destui care dau împrumut pe bijuterii și-i păcat să-l vinzi pe nimica : „Incercați, zice, la coana Mița a domnului Ilarie Dăniloiu, că dânsa știu că dă bani cu dobândă, dar numai pe giuvaerice!“ Biata Ilina, Dumnezeu s'o ierte, era tare strâmtorată că se apropia plata chiriei și n'avea de unde să ia bani și proprietarul cel nou n'ar fi răbdat-o să întârzie nicio zi. Dar îi era rușine să meargă singură și m'a rugat să merg și eu, că am mai mult curaj și nu mi-e frică decât de Dumnezeu. Coana Mița s'a lăsat greu : că nu mai dă împrumut, că oamenii nu plătesc și că d'aia a rămas fără bani și cu grija amaneturilor... Totuși până la urmă i-a dat cinci mii de lei ca să-i întoarcă șase până într'un an, altfel se pierde inelul... Ilina a fost bucuroasă și așa, ca omul la neaz mare. Trei mii de lei i-a și depus îndată la d-na Secuianu, cu care era prietenă intimă, să-i ție dânsa până la termenul chiriei, ca nu cumva să cheltuiască din ei, iar cu restul de două mii și-a plătit toate datoriile mici care o copleșiseră, pe la băcănie, pe la măcelar, pe la zarzavagii, ca femeia săracă...

— De unde avea doamna asemenea inel scump, dacă era așa săracă ? întrebă puțin nedumerit judecătorul.

— Apoi să vezi! zise d-na Cristescu 'bucuroasă că se poate pune în valoare. Dumnezeu poate să fi auzit ceva, că e vechiu pe-aici... Ilina Dogaru a fost frumoasă de îngheța apele în tinerețea ei și deșteaptă și cultă cum nu erau multe la Pitești pe vremea aceea. Invățase carte destulă și ar fi vrut să fie numită învățătoare. Dar n'avea pe nimeni și fără protecție, cum e la noi, nu faci nimic. Atunci a avut norocul de a cunoscut un boier mare dela București, unul Alecu Budeanu, bogat putred și cu trecere la toate mărimile. Boierul, cum a văzut-o, s'a amorezat foc și, ce mai vorbă multă, a numit-o învățătoare numaidecât și apoi a început cu cadourile, dar așa de discret că lumea n'a băgat de seamă. De altfel omul era matur, avea vreo cincizeci de ani, poate și mai bine, însurat, cu copii mai mari ca Ilina, așa că nu se putea da în vileag. Totuși Ilina spera că Budeanu are s'o iea de nevastă; cel puțin așa cred eu, căci ea nu mi-a spus niciodată. Mai ales că peste doi ani a murit d-na Budeanu și, dacă dânsul ar fi vrut, nu mai era nicio piedecă. Dar se vede că bărbatul, oricât era de îndrăgostit, nu și-a pierdut mințile de tot. Ilina a mai continuat doi ani cu dragostea ascunsă, apoi, poate tocmai ca să-l silească să se pronunțe, într'o bună zi i-a declarat că vrea să se mărite, că trebuie să-și asigure viitorul... Budeanu a încurajat-o și i-a promis că are s'o

ajute toată vieața. Atunci i-a dăruit inelul cu briliant, care e pe masa d-tale, ca să-l aibă amintire dela dânsul... Pe urmă s'a măritat într'adevăr cu Dogaru și s'au înțeles bine c'a fost și el om înțelept, așezat, dar n'a avut noroc în lume. Era funcționar la prefectură, cu ieafă micșoară. A murit destul de tânăr. Ilina, cu legile astea noi, a trebuit să se lase de școală. A rămas cu pensia bietului Dogaru de vreo două mii de lei. Dar inelul l-a păstrat. Câteodată îmi spunea că vrea să moară cu ei în deget ca să-i amintească fericirea de odinioară. Pe urmă vremurile tot mai grele, vieața mai scumpă...

D-na Cristescu parcă se înduioșase. Tăcu. Judecătorul însă nu-i dădu răgaz :

— Ești sigură d-ta că d-na... d-na Dogaru n'a mai răscumpărat amanetul și a rămas la d-na Dăniloiu ?

— Cu ce să-l răscumpere, domnule, dacă abia își ținea zilele ? făcu d-na Cristescu. Mai curând cred că a mai împrumutat ceva când a venit rata următoare la chirie, că și coana Mița avea suflet milos... Pe urmă de când s'a prăpădit Ilina e un an și jumătate. Cine să-i fi plătit datoriile ? Și cine știa că inelul e amanetat la Mița Dăniloiu afară de mine ?... Dar d-voastră nu l-ați aflat în casa lui Ilarie Dăniloiu, cu ocazia crimei ?...

Judecătorul trebui să recurgă la abilitatea

polițaiului ca să scape de informatoarea prețioasă dar prea obositoare, cel puțin acuma când se precipitau întâmplările în jurul cabinetului de instrucție.

— Mai ai vreo îndoială? întrebă Dolga pe polițaiu înainte de-a chema pe Ciufu.

— Să vedem ce va mai spune Ciufu — zise Ploscaru.

— De sigur, să vedem! făcu judecătorul puțin indispus, căci îndoiala persistentă a polițistului îi clătina convingerea și-i umbrea satisfacția. O noapte întreagă a avut să ticluiască altă poveste. Să vedem ce-a ticluit!

Ciufu era mai calm și mai încrezător, parcă hotărîrea ce-a luat-o i-ar fi ridicat o povară de pe suflet. Deși judecătorul îl întâmpină batjocoritor, nu-și pierdu cumpătul.

— Vin ca la sfânta împărtașanie, domnule judecător! zise dânsul cu un glas care se simțea cât vrea să fie de convingător. Am păcătuit și vreau să-mi spăl sufletul!

Apoi mărturisi că a mințit când a spus că n'a intrat Sâmbătă înainte de amiază în curtea Dăniloiu. Când l-a trimis părintele înapoi, a plecat într'adevăr, dar a mai zăbovit pe-acasă, martoră poate să fie preteasa, vreun ceas și jumătate, socotind să-și isprăvească întâi ce avea de lucru, căci pe Ilarie Dăniloiu îl găsește și mai târziu. Era aproape unsprezece când a coborît să îndeplinească porunca preotului. A

intrat în curte cu gândul să treacă în fund, la ușa bucătăriei, pe unde umbla de obicei. În dreptul marchizei a început să strige pe Ilarie, ca să-l audă că vine. N'a răspuns nimeni, ceea ce l-a mirat, căci altădată bătrânul ieșea imediat ce auzea vreun sgomot în curte. S'a dus la bucătărie și a ciocănit. Iar niciun răspuns. A încercat clanța. Ușa era încuiată pe dinlăuntru... Atunci și-a zis că trebuie să fie plecați de-acasă amândoi, probabil la masă undeva, și s'a gândit că iată, a pățit-o dacă n'a ascultat pe Sfinția Sa, să fi venit atunci îndată. Dar s'a mângâiat că cel puțin nici părintele nu e acasă și, dacă totuși o să vie domnul Ilarie, cum s'au înțeles, îl va aștepta în poartă și-i va cere iertare. Plecând să iasă din curte, a observat că ușa marchizei nu era închisă și, cum sufla nițel vântul, se mișca. Se abătu de pe cărare și o închise. În dreptul marchizei, la doi pași zări jos, în noroiu, aproape să calce pe el, ceva strălucitor, ca un bob de sticlă. Se plecă și ridică inelul de aur. Fiindcă nu era nimeni acasă și nici nu-l putea vedea nimeni, s'a lăcomit să-l păstreze. Până la portiță, însă i-a trăznit prin minte că poate să se fi întâmpnat ceva cu boierii. Când ieșea, s'a întâlnit cu ordonanța dela Secuianu. A vârît inelul în buzunar și s'a dus cu soldatul, apoi în oraș, la zaraf... După amiazi n'a venit Ilarie Dăniloiu. Ciufu a înțeles mai bine că nu poate să fie lucru curat. De frică însă să

nu cadă vreo bănuială asupra lui, mai ales că-l pusese Necuratul de a luat inelul, a socotit de bine să tăgăduiască a fi fost dimineața la Ilarie, pentrucă numai înainte de amiazi trebuie să se fi întâmplat ce s'a întâmplat. Apoi din minciuna asta s'au născut celelalte...

— Și crezi tu cu adevărat, Ciufule, că există cineva care să poată crede asemenea basme? zise Dolga după ce-l ascultă până la capăt, aruncând doar din când câte o privire spre polițaiul Ploscaru. Aseară ai înfruntat pe bietul soldat, ai vrut să-l faci mincinos, ai plâns ca o babă și te-ai jurat pe toate cele sfinte, că n'ai intrat în curte, iar acuma te spovedești că ai intrat și ai găsit inelul pe cărare, în noroiu!... M'ai frecat destul, Ciufule!... Am terminat!... Să te creadă cine vrea, eu am ieșit din vârsta basmelor!...

Se întoarse către grefier și adăugă:

— Să-i faci mandat de arestare!...

— Domnule judecător...

— Eși afară! zise Dolga fără să ridice glasul.

Du-te și așteaptă acolo...

Polițaiul Ploscaru murmură, ridicând din umeri, după ce dispăru servitorul:

— E ceva suspect, în orice caz...

În aceeași clipă năvăli val-vârtej în birou primul-procuror Negel, cu fața aprinsă, strigând cu glasul entuziast și consternat în același timp:

— O surpriză ca asta n'am pomenit de când sunt magistrat !... A fost ceva fulgerător ! Parcă ar fi aruncat o bombă în tribunal. Chiar președintele nu și-a putut stăpâni stupoarea !... Dar mutrele lor !... În sfârșit... A, voi nu știți nimic, firește ! continuă schimbând tonul când văzu nedumerirea celor doi. Testamentul lui Ilarie Dăniloiu...

— Bine, știam că azi urmează să fie deschis — zise Dolga curios, și mă interesează foarte mult pentru continuarea instrucției...

— Atunci află că bătrânul și-a lăsat toată averea pentru binefaceri și nicio parte para chioară rudelor ! declară primul-procuror aproape teatral.

— Extrem de interesant ! observă judecătorul. Va să zică... nimic pentru rude !

— O să primim, firește, comunicare oficială la parchet de vreme ce noi am depus testamentul și la noi se află bună parte din averea mobilă. Dar până atunci...

Povesti că bătrânul a lăsat un testament foarte frumos și generos, scris de mâna lui cu mare grijă pentru toate detaliile. Pomenește în preambul despre soră și frate care și-au alcătuit căminurile lor și au chivernisit cum au crezut moștenirea părintească împărțită egal și drept între toți trei. Pentrucă însă Dumnezeu nu l-a învrednicit să aibă copii care să-i continue străduințele și să gospodărească averea

adunată prin muncă fără preget și cruțare chibzuită, dorește să-și perpetueze amintirea prin opere de folos obștesc, răsplătind astfel pe argeșenii în mijlocul cărora a trăit și care l-au einstit și l-au ridicat. Lasă câte un milion în rentă de stat școalei primare unde a învățat dânsul, liceului de băieți din Pitești și Universității din București. Lasă două milioane spitalului mare din Pitești să întrețină atâtea paturi pentru săraci. Restul averii, casele din Strada Speranței și o casă cu două etaje la București, precum și toți banii și hârtiile de valoare ce se vor găsi, le lasă bisericii Sf. Nicolae cu obligația să plătească în primul rând rudelor care vor fi îngrijit de înmormântarea lui înzecitul cheltuelilor făcute...

— Să vă închipuiți efectul ce l-a făcut lectura ! strigă Negel, parcă mereu nu și-ar fi găsit nici el firea.

— Dar noi n'am găsit rente de stat, dacă nu mă înșel ? se miră judecătorul.

— Sunt depuse la loc sigur ! A avut grijă bătrânul ! Chitanțele respective sunt atașate frumos la testament !... De altfel bătrânul, parcă n'ar fi avut încredere în nimeni, mai adaugă într'un codicil că un exemplar identic se află depus, pentru orice eventualitate, la tribunalul Ilfov... Înțelegi, dacă rudele ar fi pus mâna pe exemplarul de aici și ar fi încercat să-l sfete-

risească, ar fi ieșit la iveală exemplarul dela București !

În curând polițaiul Ploscaru se retrase, spunând lui Dolga cu un surâs de învins :

— Mi se pare că totuși ați ales pista cea bună...

Judecătorul, mulțumit, explică pe urmă primului-procuror cât a fost de sceptic polițaiul și că a ajuns în sfârșit să-și recunoască eroarea.

— Adineaori am ascultat ultima oară pe servitorul bisericii Sf. Nicolae...

— Ciufu, da, știu — zise Negel. L-ai inculpat, nu ?

— Acuma îi facem mandatul de arestare — răspunse Dolga cu modestie. Deocamdată singur :

— Cum deocamdată ? făcu primul-procuror parc'ar fi fost surprins. Prin urmare stăruești ?

— Dați-mi voie să recapitulez rezultatele până în acest moment !

Negel ascultă cu atenție, întrerupse de câteva ori, făcu unele obiecții, dar se vedea că îl convingea sau cel puțin îl impresiona expunerea pe care judecătorul i-o făcea în termeni oficiali.

— Toate acestea fără a ținea seama de surpriza testamentului, domnule prim-procuror ! zise Dolga grav.

Primul-procuror rămase un răstimp pe gânduri, apoi se ridică :

— In orice caz, prudență, amice, multă prudență! Să nu uităm că trăim între oameni și cu oameni!

— Mâine mai am două confruntări grave și pe urmă îi dăm drumul! spuse misterios judecătorul.

— Pregătești lovituri de teatru, vād! zise Negel răsând nehotărît. Totuși, încă odată, prudență și mereu prudență!

CAPITOLUL XIX

PĂRERILE LUI SPIRU

Liniștitul oraș Pitești, de când cu crima din Strada Speranței, devenise mai agitat ca Bucureștii în zilele de criză de guvern. Seara, în casele unde se juca pocher sau maus nu se mai respectau regulile englezești de a tăcea, ori cel mult de a discuta numai asupra vreunei greșeli de joc. Acuma mereu se arunca întrebarea: care să fie asasinul? Și îndată controversele țâșneau pasionate, încât jocul nu mai era joc. Sumedenie de piteșteni și poate mai multe piteștence își descoperiră talente de detectivi. Niciodată doi nu erau de acord asupra criminalului, dar toți într'un glas criticau pe judecătorul Dolga, iar cei mai indulgenți îl făceau prost.

Deschiderea testamentului și arestarea lui Ciufu, împreună cu svonurile despre arestarea probabilă și iminentă a lui Romulus Delulescu și poate chiar a lui Dică Secuianu, deși nepot iubit al primului-președinte, au provocat ade-

vărate furtuni în multe case. Crima și eventualii asasini treceau totuși pe al doilea plan față de lovitura cu testamentul. Niciodată în viață n'a fost elogiat Ilarie Dăniloiu cât a fost în seara aceea, afară de cei interesați și cei prea simpli, pe care îi indigna cruzimea lui de a frustra neamurile de sânge de un drept al lor...

Spiru Dăniloiu a ascultat lectura testamentului calm, aproape placid, spre deosebire de soră-sa Aretia care schimba fețe-fețe și mormăia, încât primul-președinte, în câteva rânduri, i-a aruncat priviri de reprobare. La sfârșit, Spiru a declarat președintelui că e mulțumit și bine a judecat bietul Ilarie c'a împărțit averea la instituții folositoare tuturor, în loc s'o fi ciopărțit și irosit altfel. Romulus Delulescu, mai palid ca de obicei și sclipind aprig pe sub ochelarii cu rame groase negre ca de doliu, își drese puțin glasul și se asocia la declarația unchiului său, adăugând că numele Dăniloiu este merit, prin dispozițiile înțelepte ale mult regretatului dispărut, să rămâie veșnic viu în Argeș și să fie o pildă de urmat și pentru alți oameni cu averi adunate mai ușor decât cea care ajunge azi ur. patrimoniu național. Atunci însă Aretia, care se retrăsese puțin, își dădu la o parte vâlul de pe față, se închină larg de trei ori și exclamă plângător ca pentru sine, dar așa încât să fie auzită de toți :

— Nu i-ar ajuta Dumnezeu sfântul și Maica

Precista !... Nu-l rabde pământul în groapă și ciorile să-i sfâșie leșul !

Primul-președinte, iubitor să păstreze anume solemnitate tuturor actelor în camera de consiliu ca și în ședințele publice, îi curmă foarte energic imprecățiile :

— Doamnă Delulescu, vă interzic să turburați ședința prin asemenea ieșiri nesocotite ! Aitminteri voui fi silit să vă îndepărtez din sală !

— Plec singură, domnule președinte, plec ! zise Aretia plângând furioasă. Dar Dumnezeu e sus și o să-l trăznească mai rău decât m'a batjocorit el pe mine !

Spiru Dăniloiu se duse apoi la prăvălie și-și văzu de treburi până seara. Abia venind spre casă a aflat, chiar dela grefierul cabinetului de instrucție, care ieșea dela tribunal, că s'a emis mandat de arestare contra lui Ciufu și că judecătorul Dolga a adunat destule dovezi încât mâine are de gând să aresteze și pe ceilalți doi.

— Eu nu ți-aș fi spus, domnule Spirică — adăuga grefierul parcă luându-și seama că a vorbit prea mult. Dar tot tribunalul știe, așa că de ce să-ți ascund tocmai d-tale care...

Când ajunse Spiru acasă, după ce grefierul îi povesti cu toate amănuntele vinovăția servitorului și indiciile despre vinovăția celorlalți, se duse direct, ca totdeauna, în sufragerie unde masa era așternută, cu tacâmurile lucind în

lumina unicului bec aprins din pomposul candelabru, iar Vasilica stătea de vorbă cu Solomia.

— Ei, te-ai și întors, Solomie? întrebă mirat stăpânul, desbrăcând paltonul și făcându-se comod pentru mâncare.

— Apoi dacă am isprăvit, ce era să mai fac acolo? răspuse servitoarea cu amar.

— Numai adineaori a sosit, niciun ceas — explică d-na Dăniloiu puțin nemulțumită că au fost întrerupte tocmai când convorbirea se încinsese mai bine. Câte a suferit și nenorocita asta de ființă, parcă nici nu-ți vine a crede și te miri cum le poate îndura!... (Apoi imediat cu alt glas, de gospodărie.) Aidem, Solomie, să vedem repede de masă că domnul, știi, n'are răbdare!... Tu așează-te, Spirache, și așteaptă numai nițeluș, că toate-s gata și într'o secundă te servim!...

Intr'adevăr, domnul nici nu apucă să dea drumul la radio, să mai asculte puțină muzică și să se distreze, că Vasilica reveni urmată de Solomia cu tava încărcată.

— Ia vezi, Spirache, nu te mai lăcomi, cum ți-e obiceiul, că pe urmă știi ce pățești — zise d-na Dăniloiu, văzând că soțul ei prea își încărcă farfuria.

— Lasă-mă, femeie, să mănânc în tihnă! se supără Spiru. Că n'o să mă ții flămând după ce muncesc toată ziua ca un hamal!

Când își mai îndestulă stomacul, redobândi cheful de vorbă și, cu gura plină, întrebă iar pe Solomia :

— Și zi n'ai găsit bine pe-acasă?... Ce face Lixandru?

— Ce să mai facă dacă a murit? răspunse d-na Dăniloiu în locul ei. Dacă n'ai noroc în viață, de geaba te sbuciumi și te svârcolești că tot rău nimerești. A murit, l-a îngropat, a isprăvit!... Baremi de-aci înainte să i se întoarcă norocul!

Solomia, răzimată de speteaza scaunului ca și alte dăți, bâigui resemnată :

— Norocul meu s'a dus, cucoană!... De-acu...

Se opri însă parcă ar fi fost vorba de un gând pe care vrea să-l păstreze în sufletul ei.

— Ba să nu mai vorbești de-astea, fată, că mă superi! îi zise Vasilica privind-o pieziș, peste umăr, de jos în sus. Tânără ești, frumoasă ești, muncitoare ești... ce-ți lipsește? Vieța ta e înainte, nu înapoi.

— Pe viața mea am pus cruce... — murmură Solomia, privind straniu peste capul stăpânului, dincolo de geamlâc, în întunerecul de afară.

Pe d-na Dăniloiu o enerva încăpățânarea Solomiei. Ca să nu-i mai dea importanță și parcă abia atunci și-ar fi adus aminte, zise cu imputare :

— Bine, Spirache! Vii tu dela tribunal și

din oraș, și în loc să-mi povestești și mie, că doar știi cât mă interesează, te pui la conversație cu încăpățanata asta !

Spiru trebui să-i povestească din fir în păr deschiderea testamentului mai întâi, de unde Vasilica sperase o parte frumoasă pe care plănuiseră de mult s'o facă donație îndată nepoțelului lor iubit. De față cu nevastă-sa Spiru își arată toată amărăciunea pe care a trebuit să o ascundă la tribunal. Vasilica, întocmai ca și Aretia, doar cu mai puțină vehemență care nu era în firea ei, a vărsat și un ropot de lacrimi îmbinate cu diferite cuvinte foarte puțin măgulitoare despre cumnatul asasinat.

— Și mă mai bombăneai că nu l-am primenit și l-am lăsat în hainele răpănoase în care a murit — mormăi Spiru cu durere. Mai rău îmi pare însă că am fost în casă, înainte de a veni poliția, și nu m'am atins mai de nimic ! adăugă apoi mărturisind astfel un regret care-l rodea de când Aretia i-a făcut reproșurile cele mai nerușinate, cu toate că, pe de altă parte, cutiuța albastră, încuiată în casa de fier dela prăvălie, îi pricinuisse destule ceasuri amare.

— Ba de asta să nu-ți pară rău ! zise d-na Dăniloiu speriată. Că n'aș mai fi liniștită toată vieța !... Ai văzut cum te-a bănuțit și te-a desecusut judecătorul ? Dacă erai vinovat poate că-ți făcea rușinea să ne caute prin casă, Doamne ferește !

— Ai dreptate — recunosc bărbatul, cum recunoștea totdeauna că Vasilica e mai înțeleaptă în multe privinți. Mai bine sărac și curat! Că noi avem destul pentru noi și pentru fată, iar în colo...

În vâlmășagul întâmplărilor nici n'a găsit răgaz să-i spuie Vasilichii despre cutiuța aibastră. Mai bine. Ii va spune după ce se vor liniști lucrurile. Dacă ar fi bănuit câte emoții va avea, s'ar fi și lipsit.

— Vezi, știe Dumnezeu ce face! reluă Vasilica. Ne prăpădeam cu firea ce moarte năpraznică au avut, dar poate că așa au meritat... Cine i-a omorât nu i-o fi omorât de geaba!

Spiru, sătul și moleșit, începu să caște. Nu mai zise nimic, fiindu-i lene să mai deschidă gura, deși Vasilica era avidă după noutățile din jurul asasinatului.

Solomia strângea masa domol, așezând la locul lor șervetele, solnițele, adunând pe tavă farfuriile și tacâmurile... Fără să se oprească din lucru, răspunse d-nei Dăniloiu liniștit:

— Moartea de om e mare păcat, cucoană, păcat de moarte!...

— Dar cum să nu fie păcat! se grăbi să aprobe stăpâna, parcă i-ar fi părut rău că a vorbit fără socteală în fața servitoarei.

Domnul tresări ca deșteptat din picoteală și se crezu obligat să zică:

— Apoi pe unul l-a și dovedit!... E om priceput și energic judecătorul, nici vorbă!

— Va să zică tot amărîtul de Ciulu? se cruci d-na Dăniloiu. Vai de păcatele lui!

— Ce păcate, că l-a dovedit cu martori cum a intrat în curte Sâmbată dimineța, ba a găsit la dânsul și un inel cu briliant din amaneturile dela țața Mița, fie iertată! Cu Ciufu s'a isprăvit, mănâncă ocna cu lingura cea mare!... Acuma vine rîndul celorlalți... complicitii... Ca mî ne îi toarnă la gros și pe ei!... Nu-i pasă de nimeni!... Strașnic magistrat!... Dreptatea zice, mai presus de toate!

Vasilica nu se mulțumi. Trebui să-i detalizeze. Mai ales inelul o pasiona cu mărimea briliantului și cu proprietatea adevărată. Pe Ilina Dogaru a cunoscut-o și auzise ceva pe vremuri despre dragostea ei cu Budeanu. O admira acuma că a păstrat inelul și când a dat mizeria peste ea... Ar fi vrut pe urmă să știe ce parte au avut în asasinat ceilalți doi și nu-i venea a crede că niște tineri de familie bună să fie capabili de a ucide.

— Se zice prin oraș că s'ar fi găsit la Romică portofelul cel mare al lui Ilarie! mormăi Spiru. Ții minte? În care păstra banii străini...

— Știu, cum nu! zise d-na Dăniloiu îngrozită Asta e pedeapsa lui Dumnezeu pentru că mă-sa a avut nerușinarea să te acuze în fața judecătorului!

Solomia se opriase lângă scaunul stăpânei, ascultând și ea, ca alte-ori. Ochii triști erau plini de lacrimi, parcă i-ar fi rămas dela înmormântare și n'ar mai fi vrut să sece.

— Hai, fată, ce stai ! o apostrofă într'un târziu Vasilica, observând că încă n'a terminat de strâns masa. Tu vezi-ți de necazurile tale, nu mai asculta la crime și ticăloșii !... De ne-trebnici e plină lumea ; oamenii buni sunt puțini...

Servitoarea mai stătu pe loc câteva clipe ca și când gândurile ei ar fi umblat aiurea și nici n'ar fi auzit mustrarea. Apoi se desmetici și ieși afară cu tava încărcată de vase murdare.

— O fi prăpădită și ea, sărmana, prin câte a trecut ! zise cu milă d-na Dăniloiu. Am s'o și trimit să se odihnească, nici să nu mai spele vasele astă-seară, că doar și mâine e zi de lucru...

Solomia reveni curând, mai înviorată, adună fața de masă, o împături frumos, apoi întrebă deodată :

— Dacă Ciufu n'o fi vinovat, de ce să-l bage la ocnă ?

D-na Dăniloiu însă îi curmă scurt curiozitatea :

— Lasă prostiile că nu-s de tine, fată !... Du-te și te culcă !...

CAPITOLUL XX

INTOARCEREA JUDECĂTORULUI

— Unde pleci, fată, tocmai în preajma dejunului, când avem mai multă treabă ! se supără d-na Dăniloiu. Acuși vine domnul, nici masa nu e pusă, nici bucatele gata și tu mă lași aci singură ca să umbli hai-hui după potcoave de cai morți ?

— Acum trebuie să mă duc, cucoană, altfel e mai rău ! bombăni Solomia îmbrăcată de ieșire în oraș. Sărut mâna și Dumnezeu să v'ajute !

D-na Dăniloiu mai zise ceva, dar Solomia închise ușa și nu mai auzi nimic. Ii era numai frică să nu ajungă prea târziu, parcă de sosirea ei atârna rostul lumii. Simțea însă că nu va avea liniște până ce nu va fi acolo...

Urcând treptele exterioare alunecă de două ori pe zăpada necurățată și înghețată, dar nu căzu. În capul scării, în peristil, se îmbulzeau oamenii, mai mulți țărani. Era Sâmbătă. O clipă Solomia șovăi, parcă i-ar fi fost rușine să intre.

Mulțimea o împinse înainte și se pomeni în sala pașilor pierduți. Atunci își aduse bine aminte, de când a fost cu cucoana, că trebuie să urce mai sus. Pe scară suiau și coborau oameni grăbiți, fără s'o ia nimeni în seamă. Sus o încurcară ușile și nu știa pe care s'o deschidă. Recunoscu pe aprodul de deunăzi care însă o întrebă sever :

— Ai citație ?

— N'am...

— Atunci nu se poate... Fără citație nu se poate...

Ieși afară tocmai grefierul. Întrebă pe aprod :

— Ce vrea ?

— N'are citație...

— De unde ești, fetițo ? îi zise grefierul. N'ai fost tu cu d-na Dăniloiu ?... Cine te-a trimis ?... Domnul ?

— Nimeni — răspunse Solomia. Am venit singură să vorbesc cu dumnealui...

— Adică cu domnul judecător ? o îndreptă grefierul. Acuma nu e aici. S'a dus până la domnul prim-procuror. Dar trebuie să pice... Așteaptă-l aici.

Solomia se răzică de rama ușii și așteaptă. Dacă a ajuns până aici nu mai era grăbită. Treceau oameni încoace și încolo, dar nu-i vedea, cu toate că se uita la ei. Era liniștită totuși. Și vedea numai înlăuntrul ei, gândurile ei, ca niște vietăți cumiști... Apoi deodată se pomeni

cu o mână pe umăr și auzi un glas cunoscut :

— Ce mai cauți aici, fată?...

Judecătorul Dolga i-a recunoscut ochii cu privirile stranii, catifelate.

— Am venit la domnul judecător — murmură ea speriată.

— Eu sunt judecătorul... Nu-ți mai aduci aminte?

— Da... îmi aduc... Acuma da — zise ea privind-l lung.

Pe Dolga privirea aceasta îl turbură. Numai o secundă se gândi, apoi întrebă :

— Vrei ceva?

— Vreau să vă spun ceva...

Pe urmă Solomia se pomeni în cabinetul pe care și-l reamintea mai cu seamă din pricina crucifixului ce se afla pe birou, un crucifix de lemn negru, puțin șters împrejurul suportului rotund din pricina mâinilor multe care s'au sprijinit pe el jurând. Se uita numai la cruce bucurată că a găsit sprijinul sigur de care avea nevoie... După un răstimp auzi iar glasul cunoscut, prietenos :

— Ei, cum te cheamă... stai că-mi amintesc... Solomie, ce poștești?

Femeia rămase cu ochii la crucifix și îngână ușor ca un susur :

— Vreau să mărturisesc, domnule judecător, că eu i-am omorât... pe amândoi...

Judecătorul înmărmuri. Intoarse ochii spre

grefier, ca și când ar fi vrut să se controleze dacă a auzit bine, apoi întrebă din nou :

— Ce zici?... Ce-ai făcut ?

— Am omorît...

Solomia stătea acuma dreaptă, cu ochii în ochii lui, având încă pe buzele umede tremurul cuvântului rostit. Era albă, fără pic de sânge în obraji, încât buzele păreau mai roșii și mai pline.

Dolga era buimăcit. Se ridicase în picioare, mereu necrezător, având impresia că trebuie să fie o confuzie la mijloc. Se întoarse apoi iar spre ea, repetând mai energic :

— Pe cine ai omorît, femeie ?

— Pe domnul Ilarie și pe cucoana dumnealui
— răspunse clar Solomia.

Acum judecătorul se desmetici. În creierii lui se răsturnară brusc, cu sgomot surd, construcții, interogatorii, rapoarte, speranțe. Venea tocmai dela primul-procuror, căruia îi mai dăduse câteva lămuriri complimentare în vederea confirmării mandatului de arestare a lui Ciufu. Se înfuriă deodată și se răsti la Solomia :

— Ascultă, femeie ! Să nu te îndemne cumva ceasul rău să încerci a mă purta cu minciuni și matrapazlăcuri, că ai să mă pomenești câte zile-i trăi !... Ai înțeles?... Ei, hai !... Spune cum i-ai omorît ?

I se năzări că Solomia poate să fie pusă îna-dins să ia asupra ei crima spre a salva pe cri-

minalul cel mare, care i se părea că este Romulus Delulescu, părere deplin confirmată prin conținutul testamentului. Cum fata e servitoare la unchiul lui, n'ar fi de mirare să se fi aranjat în familie încercarea de a sabota instrucția, încercând toate socotelile... Se așeză la birou, dărăbănind cu degetele un marș nervos.

— I-am omorât... așa... Intâi pe cucoana, apoi pe domnul... — zise Solomia.

— Cum... așa? strigă judecătorul sărind în picioare. Așa... așa... Ce, ești năbleagă?... Nu știi să povestești?... Să omori știi, iar să povestești, nu?

Se întrerupse îndată, jenat. Enervarea aceasta își dădu seama că e ridicolă, parcă i-ar fi părut rău că o combinație mintală i-a fost stricată de apariția realității brutale, chiar sub forma unei fetișcane... Se potoli. Făcu câțiva pași ca să se liniștească deplin și să aibă o trecere rezonabilă dela strigătul fără rost la vorbirea naturală.

— Bine, fată... Ai dreptate... Nu e ușor să povestești când te apasă pe suflet un păcat așa de mare — zise dânsul cu un ton de comprehensiune puțin moralizatoare. Am să te ajut să-mi explici cum s'au întâmplat faptele... Ei, ia spune, când ai făcut... omorul?

— Acum o săptămână... tocmai o săptămână — vorbi Solomia mai tulburată de blândețea decât de strigătele lui. Adică Sâmbăta cealaltă...

— Și cum s'a întâmplat?... Povestește pe în-delete, că eu te ascult... D'aia sunt aci ca să ascult...

Solomia oftă foarte adânc parcă și-ar fi luat avânt pentru o cale lungă :

— Sâmbătă dis-de-minineață a venit măică-mea dela țară și a adus cu o căruță pe Lixandru, să-l mai arătăm la doftor, să-l bage iar la raze, că nu mai putea de boală, parcă trăgea să-și dea sufletul... Mi-a venit tare greu, că n'aveam deloc bani, că de trei ani, de când boala Lixandru, am cheltuit și m'am îndatorat de nici nu mai știu încotro să mă întorc. Salba de bănuți de aur o zălogisem de un an la cucoana Mița pentru cinci sute și n'am mai putut-o scoate... Uite-așa mă frământam și mă chinuiam că la doftorul Mirescu nu puteam să merg fără bani și dacă nu mergeam până la unsprezece apoi dumnealui pleca la spital... Cum eram de amărîtă cu bietul Lixandru, gata să moară dacă nu l-oiu duce la raze, m'am gândit să mă mai duc la cucoana Mița, să-i cad în genunchi și să-i sărut mâinile ca să-mi mai împrumute cinci sute, ori dacă nu vrea, să-și oprească un bănuț de aur pentru datorie și să-mi dea salba înapoi ca să o mai amanetez undeva ori să vând încă un galben și să fac rost de plata doftorului și a farmaciei... Numai sufletul meu știe cât de greu mi-a venit să mă despart de salbă când am lăsat-o la cucoana

Mița. Că salba o avea maică-mea dela o mătușă a ei bătrână care a moștenit-o dela mama ei din bătrâni, și când mi-a dat-o mie s'o port m'a pus să jur pe cruce că n'am s'o înstrăinez... Imi era dragă ca ochii din cap, că atâta poadoabă aveam și eu pe mine... Stăpâna mea a băgat de seamă că nu mai purtam salba și m'a întrebat mereu, dar eu o tot mințeam că am lăsat-o acasă la maică-mea, iar mamei îi spuneam c'am dat-o cucoanei să mi-o păstreze, numai ca să nu afle nimeni rușinea mea... Dar dacă altă scăpare nu mai aveam acuma, trebuia să fac și asta și orice ca să nu-l las pe Lixandru să se prăpădească... Pentrucă mai aveam de lucru și afară era ger, am luat în cârcă pe Lixandru din căruță și l-am dus în odăița mea, la căldură. Cucoana m'a trimis pe urmă la piață și am plecat cu coșul să mă grăbesc, să nu întârziu și să mă întorc curând. Când m'oi întoarce, mi-am zis, o să mă abat și pe la cucoana Mița ca să isprăvesc și cu dumneaei... Am târguit ce-am avut în piață, m'am dus pe la prăvălia noastră să iau ce-o mai fi târguit și domnul, cum îi e dumnealui obiceiul. Acolo pică și domnul Ilarie și-mi dădu o pâine să i-o duc cucoanei și să-i spun că vine și dânsul din urmă îndată. Am pornit în grabă spre casă, că-mi era frică să nu dea peste noi domnul și să nu mai pot vorbi cu cucoana Mița ce voiam. M'am mai oprit într'un loc de am

mai luat ceva ce-mi lipsea, am ieșit repede pe strada mare, ca să nu ocolesc, și am coborît spre dumnealor...

Solomia vorbea grăbit, ca o lecție învățată pe dinafară, cu glas uniform, răzimată puțin de speteaza scaunului ce se afla lângă birou, mișcând numai buzele și privind drept înainte, la fereastra largă și înaltă prin care se vedea acoperișul unei clădiri vecine. Apoi, ca și când i s'ar fi tăiat respirația, tăcu brusc, încât în cabinet se făcu o liniște așa de mare că se auzi din vestibul sgomotul unei discuții între ușier și cineva străin. Grefierul își făcea însemnările, ca de obicei, dar ochii lui examinau când pe Solomia, când pe judecătorul Dolga, mai mult intrigat decât impresionat de mărturisirile ce le auzea. Dolga însuși asculta foarte atent, măsurând-o în același timp mereu din cap până în picioare parcă ar fi vrut să judece dacă o ființă atât de slăbuță a fost în stare într'adevăr să ucidă doi oameni. Solomia i se părea stranie ca și întâia oară. Figura ei de madonă plânsă avea totuși parcă și ceva sârbezit, ca și când în sufletul ei ar fi stat la pândă, într'un colțișor păstrat cald, un diavol care să o împingă în prăpastie. Chiar când povestea, cu glasul alb, nevinovat și copilăros, incremenită pe loc și pierdută, inspira mai puțină milă decât curiozitate... De două ori a vrut s'o întrerupă și să întrebe : cine e Lixandru și cum l-a putut lua

în cârcă, ea însăși atât de slabă? A renunțat ca să nu-și piardă șirul. De aceea și acum, când tăcerea se prelungea, a lăsat-o în pace, să reia singură povestirea. Solomia însă părea că se pierduse și uitase unde se află, trăind cu închipuirea aiurea. Abia când grefierul s'a mișcat și a hârâit scaunul, femeia s'a cutremurat, și-a rotit repede privirea prin cameră și a rămas cu ea țintită în ochii judecătorului. Ca și când ar fi nimerit un izvor de îmbărbătare, fața i se însenină o secundă într'un surâs jenant, aproape feciorelnic, care însă se stinse în clipa când începu iar să vorbească :

— Aoleu... parcă mi-am pierdut mințile! Doamne, iartă-mă!... (Se închină foarte repede, neștiind dacă e voie sau nu. Apoi continuă mai rar, coborînd privirea în pământ.) Era sloată urită și frig... M'am dus până la ușa bucătăriei și am bătut, știam că o ține veșnic încuiată. Coana Mița a venit de a deschis și mi-a dat drumul înlăuntru. Zice: „Tu erai?... Ce-ai adus?“ Am scos pâinea din coș, iar coșul l-am pus jos lângă ușă, că era greu. „Pune-o pe masă, fată!“ zice cucoana. Pe urmă a vrut să se apuce iar de lucru, că avea niște rufe în albie și turnase apă fierbinte și-i era să nu se răcească. Nu știam cum să încep și stăteam lângă dumneaei și mă uitam cum spăla și sufla greu, că era bătrână și slabă și sfrijită de te mirai de ce mai muncește. M'a lăsat așa nițel, să stau,

poate credea că vreau să mă încălzesc, apoi deodată mi-a zis : „Acu hai, du-te acasă, că și Vasilica o fi având nevoie de tine !“ „Mă duc, zic, dar întâi să-mi dai salba !“ Zice cucoana : „Bani ai ?“ „Am“, zic și-i arăt portofelul plin. Dar banii erau rest dela piață, ai stăpânei mele. „Bine“, zice dumneaei și se șterge pe mâini și trece dincolo. Am auzit-o cotrobăind prin dulapuri, dar nu m'am uitat că-mi bătea inima de să-mi spargă coșul. A venit înapoi cu o ulciică de pământ, a scos un șomoiog de jurnale dintr'însa și apoi a răsturnat pe masă salba mea cu treisprezece bănuți de aur și un ineluș cu o pietricică albă de-ți lua ochii. Coana Mița a început să facă socoteala dobânzilor, câte un pol pe lună, dar ținea mâna pe salbă ca nu cumva să mă apropiu de ea. Atunci i-am spus cum a venit Lixandru pe moarte și am rugat-o să-mi mai împrumute cinci sute, că salba face și cinci mii. S'a supărat însă și m'a ocărit că umblu cu șiretlicuri. Nu m'am înfricoșat și am rugat-o să ia un galben pentru datorie, ca să fie plătită, iar salba să mi-o dea înapoi ca să-mi fac rost dela altcineva, dacă dumneaei nu vrea să mă ajute. Mai rău s'a supărat și a pus iar în oală salba și inelul și le-a astupat cu șomoiogul. „Coană Mițo, zic atunci fără nădejde, eu nu plec de-aici fără salbă ! Că nu-mi poți ținea d-ta salba întreagă dacă eu vreau să te plătesc cu un ban de aur !“ Nu știu ce-mi venise, dar

parcă vedeam roșu. „Așa ? strigă dumneaei mâniașă. De asta îmi ești va să zică?... Să ieși afară, hoață!... Afară!“ „Nu ies fără salbă!“ zic eu mai dârză. Dumneaei s'a și repezit atunci și m'a luat de mână să mă împingă pe ușă afară. Simțeam că m'am făcut și de rușine, că mă crede hoață, și trebuie să mă întorc cu mâna goală la Lixandru. M'a cuprins mânia și am răcnit: „De ce pui mâna pe mine, cucoană?... De ce nu-mi dai salba?“ Și am împins-o spre albia de rufe. S'a împiedecat și a căzut și s'a lovit cu capul de dunga scaunului. Atunci eu m'am repezit la oala cu salba, am smuls șomologul și l-am aruncat sub masă. Dar cucoana s'a sculat repede și s'a apropiat să-mi ia oala din mână... Apoi așa din una în alta, am omorât-o!...

Judecătorul interveni:

— Stai, stai Solomie!... Nu așa: am omorât-o... Trebuie să spui tot... Așa cum ai spus până acuma!... Înțelegi!

— Am înțeles, dar nu mai pot — zise Solomia privindu-l rugător. Și nici nu-mi mai aduc aminte toate așa de bine, că nu mai știam ce fac...

— Se poate și cred că ți-e rușine să-ți mai amintești o faptă așa de ticăloasă — zise Dolga blând spre a-i păstra încrederea. Dar cum ai putut s'o săvârșești, așa trebuie să o și povestești, oricât de greu ți-ar veni acuma, după

ce te-ai pocăit... Va să zică spune pe îndelete ce ai făcut când cucoana s'a aruncat asupra ta?

Ezitănd puțin, dar totuși limpede, Solomia continuă :

— Am împins-o cu cotul de nu s'a putut agăța de mine. Atunci, de necaz, dumneaei s'a uitat împrejur să puie mâna pe ceva ca să mă lovescă. Mi-a fulgerat prin gând că are să mă omoare și că nu trebuie să mă las să mă omoare. Cât stătusem lângă albie am văzut în colț, între mașină și pervazul ușii, două bucăți de sârmă pregătite să le agățe în cuiele lor ca să întindă pe ele rufele la uscat... Am luat o sârma și am vrut s'o îndoiesc în două ca să am și eu cu ce să lovesc. Cucoana era întoarsă cu spatele și se aplecase să apuce o bucată de lemn... Nu știu ce mi-a venit, cum îndoiam bucată de sârmă, că deodată am aruncat-o după gâtul cucoanei și am început să strâng din răputeri și apoi să răsucesc capetele sârmei sub ceafă. Dumneaei s'a prăvălit jos, strigând: „Aoleu !... Ajutor !... Săriți !... Mă omoară !...“ Cum a căzut m'a tras și pe mine după dânsa, că eu nu slăbeam deloc sârma și o răsuceam mereu. Când am auzit-o strigând și gemând, am crezut că o să stârnească vecinii... Am zărit un prosop stors pe marginea albiei, l-am tras și l-am petrecut peste gură și nas, să nu mai poată striga...

Fiindcă Solomia se opri, judecătorul întrebă :

— Pe urmă ai plecat ?

— Nu... Am vrut să plec, dar dumneaei tot mai mișca și se svârcolea. Ca să nu se deslege și să țipe, mi-a dat prin minte să-i leg mâinile și picioarele, și i le-am legat cu niște rufe ude care mi-au fost mai la îndemână.

— Va să zică ai vrut cu orice preț s'o omori ?

— Nu știu ce-am vrut... Eram așa de amărîtă de parcă nici nu-mi dădeam seama ce făceam... Pe urmă toate au venit așa, din rău în mai rău, până la capăt... Că tocmai când isprăvisem și mă ridicai să plec, să nu dea cumva domnul peste mine aici și să mă omoare, aud niște bătăi în ușa bucătăriei. „Hai, Mișo, deschide!“ Era glasul domnului Ilarie de-afară. Am stat incremenită cu ochii la clanța care se mișca și așteptam să intre, că uitasem că cucoana încuiase cu cheea ușa după ce mi-a dat drumul înlăuntru. A mai bătut nițel, a mai strigat și eu stăteam mai mult moartă decât vie, iar cucoana jos se svârcolea fără glas. „Vai de mine, ce s'o fi întâmplat?“ zice domnul la ușă, afară. Apoi îl auzii întorcându-se, să intre prin față. Mi-am dat seama că n'am să mai pot ieși de-aci dacă boierul ajunge până la bucătărie. Am pus mâna pe cealaltă bucată de sârmă și am dat fuga prin sufragerie până în dormitor și m'am ascuns după ușă... De acolo am auzit deslușit cum a descuiat domnul Ilarie ușa dela marchiză, mormăind mereu ceva, apoi a intrat

în antret, a agăţat ceva în cuierul de lângă uşă, şi-a scos paltonul şi căciula şi le-a aruncat mi se pare pe un scaun, apoi a început să strige grijuliu : „Miţo !... Miţo !... Unde eşti, Miţo ?“ şi a trecut pragul în dormitor spre bucătărie, unde o lăsase... Am ieşit tiptil de după uşă şi, pe la spate, i-am cuprins gâtul cu sârma îndoită, ca şi la cucoana adineaori, şi am strâns şi am răsucit. Boierul poate de spaimă, n'a mai scos niciun sunet, dar a vrut să se întoarcă, să vadă cine-l strânge... Eu mă feream şi-l trăgeam încât am ajuns lângă picioarele paturilor. S'o fi împiedecat ori l-am împiedecat eu, nu ştiu, dar m'am pomenit cu dumnealui între paturi, cu faţa în jos, de mi-au scăpat capetele sârmei din mâini. Am sărit pe pat şi apoi jos, între paturi, i-am pus genunchiul pe spinare şi am mai răsucit de câteva ori până ce am simţit că nu mai mişcă... A murit ca un puiu de găină, zisei în mine, răsufând parcă acum aş fi scăpat de toate primejdiile...

Dolga se mohorîse din ce în ce. Trăsăturile Solomiei rămăseseră aceleaşi şi totuşi i se părea că s'au schimonosit, încât s'a transformat într'un monstru. Ii ceruse să mărturisească tot, dar mărturisirea îl îngrozea. Încerca să se convingă că Solomia tocmai din nevoia de ispăşire i se spovedeşte ca unui duhovnic, fără a ascunde nimic, nici măcar un gând. Orice explicaţie părea de prisos : îi era scârbă. Afară

dacă povestirea n'ar fi decât o închipuire pentru a salva pe adevărații vinovați... Cu toate că și ipoteza aceasta se năruia în fața amănunțelor atât de precise... Murmură cu desgust :

— Ce bestie de femeie !... (Și adăugă repede, poruncitor) . Aide, mai departe !... De ce te-ai oprit ?... Mai bine te-ai fi oprit atunci când să-vârșeai fapta mârșavă !

— De câte ori nu mi-am spus și eu pe urmă tot așa, domnule judecător ! răspunse Solomia deodată cu un glas atât de sfâșietor, parc'ar fi țâșnit dintr'o rană din fundul inimii. Dar atunci nu m'am gândit la nimic ori poate m'am gândit și totuși am făptuit...

— Continuă, continuă ! zise aproape răstit judecătorul. Lasă smiorcăelile... Ce-ai făcut după ce i-ai omorît?

Solomia tăcu o clipă, apoi atinse cu privirea crucifixul și urmă ca și înainte :

— După aceea m'am dus iar în bucătărie, am răsturnat oala, mi-am luat salba și am vârit-o în sân... Pe masă rămase inelul ca un strop de lumină. Am vrut să-l iau, pe urmă am uitat. Mi-am potrivit nițel haina și basmaua, că se ciufuliseră, și am ridicat coșul cu cumpărături să plec. Mi-am adus aminte că ușa bucătăriei e încuiată și mi-am zis că e mai bine să ies prin față. Atunci iar am zărit inelul pe masă. De ce să rămâie acolo, cine știe cui ? L-am luat și am trecut în sufragerie. Mi s'a părut că aud

sgomot din urmă și am întors capul. Coana Mița se uita la mine cu niște ochi cât pumnii... Poate că nici nu era moartă... Am grăbit pașii, am avut grijă să nu mă împiedec de picioarele boierului și am ieșit prin marchiză cu băgare de seamă să nu trântesc ușa... Când am ajuns la portița din stradă n'am mai simțit în palmă inelul. Mi-o fi scăpat când am închis ușa... Se vede că nu mi-e scris să fie al meu... Nu mă mai întorc să-l caut... Am ajuns acasă încălzită și cu o spaimă în suflet care nu mă ierta deloc. Pe urmă n'am mai avut timp să mă gândesc la astea... Era trecut de mult de zece și, dacă nu grăbeam, nu mai găseam doctorul... Am urcat pe Lixandru în căruță și am pornit îndată, lăsând-o pe biata stăpână-mea cu toate necazurile pe cap. Am oprit în strada mare la ceasornicar și mi-a dat opt sute pe un bănuț de aur. Am sosit tocmai bine la doctor de a avut răgaz să caute cu de-a-mănuntul pe Lixandru, să-l bage și la raze și să-i scrie o mulțime de leacuri. Am cheltuit mai toți banii, dar eram mulțumită că l-am văzut pe Lixandru mai liniștit și încrezător. Atâta dorință am avut și eu în lume: să-l scap pe dânsul cu vieață cum m'a scăpat și el pe mine...

- Cine e Lixandru? întrebă Dolga intrigat.
- Bărbatul meu — răspuse Solomia.
- Și, ca să salvezi un om, ai omorât doi?
- N'avea el nicio vină, săracul, că nu mi-a

cerut niciodată nimic... Dar aş fi făcut orice pentru dânsul, că şi el a făcut tot pentru mine.

— Mhm, dragostea... — bombăni judecătorul. Femeia nu mai răspunse.

— Unde e salba? întrebă, după o pauză, Dolga.

— Uite, aici! zise Solomia desprinzând salba dela gât şi punând-o pe birou, lângă crucifix.

Judecătorul o luă. Banii erau calzi şi catifelati, parcă îmbibaţi de aroma trupului ei. Îi examină câteva clipe, îi cântări în palmă, apoi întrebă iar:

— Ziceai că sunt treisprezece... Unul l-ai vândut... Şi aici sunt numai zece...

— Am mai vândut doi alaltăieri...

— De ce?... Iar cu Lixandru?

— Da... Pentru înmormântare.

— A murit?

— Miercuri noaptea. Ieri l-am îngropat.

— Aşa? zise Dolga mai îngăduitor. Atunci, vezi, Dumnezeu te-a pedepsit pentrucă...

— M'a pedepsit — bâlbâi Solomia abia perceptibil.

— Nu-ţi pare rău acuma de ce-ai făcut?

— D'aia am venit, ca să ispăşesc deplin — rosti femeia cu glasul puţin înecat.

— Despre asta n'ai nicio grijă! făcu judecătorul. Dacă o crimă ca asta n'ar fi pedepsită exemplar, n'ar mai avea niciun rost justiţia!...

Se sculă, ca de obicei, să se mişte şi să-şi

recapituleze în gând cele auzite. Se uită puțin la însemnările grefierului, apoi se apropie de Solomia care plecase capul în pământ.

— Ascultă, încă ceva... Nu te-a văzut nimeni când ai intrat în curtea lui Ilarie Dăniloiu?

— Poate să mă fi văzut, dar eu n'am băgat de seamă.

— Nici când ai ieșit?

— Nici.

Dolga se mai plimbă de două ori și iar se opri lângă ea:

— Foarte ciudat... Ce spui tu aci poate să fie adevărat și chiar este, fiindcă o mărturisesc două cadavre. Dar s'ar putea totuși să nu fie... Spune repede: Ciufu nu ți-a ajutat deloc, deloc?

— Ce să-mi ajute?... Parcă am știut eu când m'am dus ce are să se întâmple? Dacă aș fi știut, m'aș fi dus eu să omor oameni?...

Solomia vorbea acum numai cu ochii în pământ, parcă i-ar fi fost rușine să mai privească în fața judecătorului.

— Atunci cum a pus Ciufu mâna pe inel?... Ești sigură că l-ai pierdut afară? Nu cumva ți-a alunecat din mână în casă?

— Nu știu ce-au făcut alții. Imi ajunge păcatul meu.

— În sfârșit, vom mai vedea noi astea...

Mai stătu câteva clipe pe gânduri, apoi se întoarse brusc spre grefier:

— E clar... Il facem mandat de arestare...
Imediat...

— Dar cazul Ciufu ? întrebă grefierul modest.

— Ce are a face ? Rămâne arestat și Ciufu...
In orice caz afacerea e mai complicată decât se pare... (Sună. Ușierul intră repede.) Ia vezi domnul prim-procuror e în cabinet ? Că am să-i vorbesc...

Solomia rămăsese în acelaș loc, de când a intrat. Ca și când s'ar fi crezut de prisos acum, rosti întrebător :

— Eu pot să plec, domnule judecător ?

— Unde să pleci, Solomie ? făcu Dolga batjocoritor. Nu mai pleci de-acuma nicăiri, rămâi aici, la noi. Doar nu ți-ai închipuit că ai să te întorci să mai faci sarmale pentru stăpănu-tău ? (Grefierul se hlizi în spatele judecătorului ca să audă că i-a gustat cuvântul de duh.) Nu, frumoaso !... Ai isprăvit slujba pe-afară... Acuma noi îți facem formele cuvenite și pe urmă are să te însoțească un domn la noua-ți locuință. Iar Luni dimineața te vom aduce să mergem împreună în Strada Speranței, unde ai omorât pe bieții bătrâni, să reconstituim crima !

Servitoarea înlemni, dar izbuti să îngaiame :

— Ce să fac... acolo ?...

— Ce-ai făcut și atunci, Solomie ! zise judecătorul cu tonul lui normal față de delinvenți. Să povestești frumos din fir în păr, ca adineaori, dar la fața locului și să ne arăți și

nouă cum ai lucrat, ca să nu-ți iei vorba înapoi mai târziu, când o să vezi că se încurcă ȋtele și că se apropie ocna !

Solomia nu mai zise nimic și nici nu se clinti. Doar fața parcă i se înălbi mai tare și mâna care se răsima pe speteaza scaunului avu câteva tremurături ca inima unei pasări speriate.

Pe urmă îndată reveni ușierul, anunțând că primul procuror tocmai a ieșit din ședință și urcă scara spre cabinet.

— Bine ! zise judecătorul. Mă duc !

In aceeași clipă însă apăru Negel în ușă :

— Voiam numai să te vestesc că s'a confirmat mandatul lui Ciufu !

— Un moment, domnule prim-procuror ! se înclină Dolga. Dați-mi voie să vă prezint pe autorul dublului asasinat din Strada Speranței !

Ii arată cu un gest teatral pe Solomia, ca și când ar fi fost vorba de o lovitură pregătită de perspicacitatea lui polițistă.

Primul-procuror se uită aproape speriat la Solomia. Nu-i venea să creadă. Zise nehotărît :

— Cum !... Fata asta ?... Imposibil !... Cine e ?... De unde a răsărit ?

— E servitoare la domnul Spirică Dăniloiu — se amestecă și grefierul.

— Nu mai spune, frate ! se cruci Negel. Ea să-i fi omorît ?... Singură ?... Nu se poate !... Adevărat, fată ? I-ai ucis pe amândoi, tu, o mână de femeie ?

— A făcut mărturisiri complete — declară mândru judecătorul. Tocmai era să vin pentru mandatul de arestare...

— Bine, bine, dar asta e ne mai pomenit ! spuse primul-procuror. Cum o dibuiși, Dolga ? Tare ești, frate ! Mă și uimești.

— Și încă n'am terminat, domnule prim-procuror ! făcu Dolga cu prefăcuta-i modestie profesională. Mai avem rezerve...

— Fugi, dragă ! strigă Negel jovial. Că până la urmă o să mă arestezi și pe mine !

CAPITOLUL XXI

UN AC DE PĂR

Spiru se retrăsese să-și împlinească somnul de amiazi început cu moțaiala din sufragerie. Doamna Dăniloiu era în bucătărie, după masă, să robotească singură, mâhnită în sine de nerecunoștința Solomieii care a ajuns să-și bată joc de casa ei, să plece și să vie când o apucă toanele de parcă nici n'ar mai fi la stăpân. Tocmai în toiul acestor meditații se pomeni cu un băiețuș, trimis de greșierul dela instrucție, prietenul lui Spiru, că s'a întâmplat ceva cu Solomia și să vie de grabă până la tribunal.

— Eram sigură că o paște nenorocirea ! murmură d-na Dăniloiu agitată.

Ca în toate împrejurările importante din viața familiei, Vasilica deveni deodată plină de energie. Sculă din somn pe Spiru și, cu toate protestele lui, îl târi cu dânsa la tribunal. Găsiră pe Solomia în anticamera judecătorului, șezând pe scaun, păzită de un polițist mai spe-

riat decât ea. Grefierul le spuse în trei cuvinte întâmplarea și că judecătorul se află cu mandatul de arestre la primul-procuror.

— Vai de mine, Solomie fată, doar n'ai făcut tu nelegiuirea asta? se spăimântă d-na Dăniloiu. Nu, nu! Dar te-ai zăpăcit de tot cu întâmplările astea și cu moartea băiatului... Altfel cum să-ți dea prin gând așa ceva?...

Solomia se ridică în picioare, izbucni în lacrimi, apucă mâna d-nei Dăniloiu și o sărută.

— Tu să-ți ții credința și firea, Solomia — reluă Vasilica mai mișcată. Că nu te-om lăsa noi să fii batjocorită de pomană!... Fii liniștită, auzi?

Ieși cu Spiru. Se duseră la primul-procuror. D-na Dăniloiu jura pe nevinovăția fetei, ori cât spunea Negel că fata singură a mărturisit tot, de bună voie.

— Domnule Costică, zău, că ești om de-al nostru, nu ca alții — se revoltă bătrâna din ce în ce mai sigură că numai judecătorul a născocit și asta, ca atâtea altele. Eu o cunosc mai bine și știu ce inimă are. Ce-a pățimit și cât a jertfit fata asta numai pentru Lixandru, merită să-i dea încurajări, nu s'o bage în temniță cu tâlharii și ucigașii!

— O fi fost bună fata, cum nu, recunosc, dacă spui d-ta — zise Negel împăciuitor ca totdeauna. Dar dacă a greșit așa de urit, ce să-i

mai facem?... A omorît doi oameni, coană Vasilică, pe cumnații d-tale?

— Ceasul rău ce nu-i ticluiește bietului om — murmură d-na Dăniloiu mozolind două lacrimi între gene. Eu totuși am mare speranță în inima d-tale, domnule Costică! D-ta cunoști suferința oamenilor...

— Bine, coană Vasilică, ce-om putea vom face — sfârși primul-procuror numai ca să scape de insistențele ei. Că și pe noi ne obligă legea și nu putem lucra de capul nostru...

D-na Dăniloiu plecă totuși cu o speranță. Afară, pe coridor, însă luă la răspundere pe Spiru:

— Stai ca bolovanul și nici gura n'o deschizi, parcă nici n'ai fi suflet... Și doar te-a slujit destul biata fată și n'a pregetat... Cum poți fi așa de nesimțitor, păcatele noastre?

Bărbatul se opri supărat:

— Mai taci din gură, Vasilico, că mă scoți din fire!... Nu-i destul că mă târăști pe-aci de răsul magistraților?... Ce vrei să-i faci? Să-i dea medalie c'a omorît pe frate-meu și pe Mița?

— A omorît, a omorît — făcu d-na Dăniloiu cu glas scăzut. La necaz și la durere să ajuți pe om, nu la petreceri!

Se abătu iar prin anticamera lui Dolga, dar Spiru nu o mai urmă. Solomia era pe același scaun, cu mâinile în poală, cu ochii în gol.

— Ce-ai făcut, nenorocito? îi zise acum Vasilica, mereu cu blândețe. Cum nu ți-a fost frică de Dumnezeu?... Of, amărîtă și becisnică ți-a fost soarta!... Dar să nu pierzi nădejdea în mila Atotputernicului, Solomie! Să rabzi și să ispășești, ca să-ți răscumperi păcatul!

— Să mă iertați, cucoană, că ai fost bună și miloasă și m'ai învățat numai bine, iar eu te-am supărat și v'am făcut și rușinea asta — bolborosi Solomia, legănându-și capul în dreapta și în stânga, cu glasul plâns și cu obrazii vrăstați de lacrimi.

— Solomia Ionescu născută Motroc! mormăi primul-gardian citind foaia și ridicând ochii s'o vadă: apoi mormăi în sine decepționat: Hm... nde...

Autorii marilor crime se bucură în închisori, atât din partea paznicilor cât și a celorlalți deținuți, de o considerație specială și chiar de un fel de admirație. Solomia nu păru gardianului destul de arătoasă pentru fapta ei și o predă îndată secției feminine, actualmente goală. O paznică urîtă și ursuză o conduse bombănind:

— Numai tu mai lipseai, pricopseala pământului!... Că nu vă satură diavolul de blestemății...

Apoi Solomia se pomeni singură într'o celulă

rece, mirosind a mucegaiu, cu o închipuire de lumină ce se strecura dela becul din coridor prin ferestruica de deasupra ușii. Patul de tier, cu salteaua umflată de paie și cu pătura trențuită era în colțul din fund, iar sus, aproape de tavan, fereastra zăbrelită, îngustă, care dădea afară.

Se așeză pe dunga patului și șezu așa, nemîșcată, cu haina de iarnă pe ea, cu capul gol și basmaua alături, unde o lepădase când gardiana a căutat-o să n'aibă ceva și i-a luat portofelul mic, cu treizeci și șapte de lei rămași după cheltuiala înmormântării, cum și acele de păr care-i țineau coadele pe cap. Nu simțea nimic și nu se gândea la nimic. Era într'o toropeală în care se amestecau și anihilau osteneala cu groaza și cu remușcarea.

Intr'un târziu tresări auzind cheia învârtindu-se în ușa cu vazistasul ca un ochiu de pândă.

— Mănâncă și culcă-te, n'aștepta plăcinte și invitații !

Solomia rămase pe loc, dar parcă glasul paznicei ar fi smuls-o din toropeală, se simți deodată moartă de oboseală, fără totuși a simți și nevoia de odihnă sau măcar o moleșire somnoasă. Iși aduse aminte că de aseară n'a luat nimic în gură : cucoana i-a făcut ceaiu azi-dimineață, dar ea nu l-a atins și nici nu s'a gândit la mâncare de vreme ce se frământa numai cum să-și ușureze sufletul... Apoi își zise brusc

și cu mare părere de rău că salba a dat-o judecătorului și cine știe ce s'o mai alege de ea, în loc s'o fi lăsat acasă, să se împodobească cu ea soră-sa Domnica, fiindcă ei n'o să-i mai trebuiască nici salbă și nicio podoabă...

Pe urmă gândurile o năpădiră cu grămada, de-a-valma de nu le mai putea conțeni. Se încurcau mereu ochii lui Lixandru cu privirea cucoanei Mița ori cu a judecătorului, în aceeași muștrare ciudată pe care o înțelegea totuși încât îi înțepa inima ca un ac neascuțit. Apoi parcă vedea într'o goană vijelioasă toate câte s'au întâmplat în săptămâna de Sâmbătă dimineața, când a sosit Lixandru, până Sâmbăta astalaltă când a mărturisit c'a omorît, toate sbuciumările și spaimile și speranțele rostogolite peste sufletul ei ca niște pietre de moară. Și, dându-și seama unde a ajuns, în momente de limpezire, îngâna fără glas :

— Mai bine... S'a sfârșit...

Voia să uite tot, să nu-și mai amintească și nici să se gândească la nimic, căci toate o chinuiau iar, mai rău ca atunci. Retrăirea în fragmente poate să fie, prin lipsa de legături și motivări firești, mai insuportabilă decât trăirea directă, totală care, prin continuitate, nivelează și amortizează sguuirile...

Din strânsoarea gândurilor o treziră pași care se apropiau și care se opriră la ușa celulei. So-

lomia ridică privirea și întâlnește în vazistasul ușii ochii răutăcioși ai gardianei.

— Ce, tu nu înțelegi să te culci?... N'ai auzit stingerea? răsună glasul, umplând celula.

Solomia ascultă până se pierdu șgomotul pașilor. Se întinse ca să-și alunge nehotărîrea, apoi își trecu amîndouă palmele peste obraji parcă s'ar fi spălat de o murdărie ce o supăra. Se sculă în picioare și mașinal își pipăi părul. Coadele îi atârnavă pe spate, peste haină. Voind să le încolăcească pe cap, să nu o încurce, își sgârie degetul într'un ac uitat după ceafă. Il scoase și-l infipse în căpătâiul saltelei până își va strînge părul. Potrivi pătura s'o aibă drept perină, iar cu haina de iarnă să se învelească. Se gândi că e îmbrăcată cu hainele de sărbătoare și acum are să se culce așa și să le strice. Dar îndată adăugă că de-acuma n'are ce face cu îmbrăcămintea cea bună...

Mai stătu puțin cu ochii spre ușă parc'ar fi uitat ceva. Apoi deodată bâlbâi pierdută:

— O, Doamne, Doamne...

Căzu în genunchi să se roage, cum a deprins-o maică-sa Ioana și cum s'a rugat în fiecare seară până Sâmbăta trecută, de când n'a mai îndrăznit ori poate nici nu i-a mai trecut prin minte de cât a fost de sbuciumată. Nu-și mai amintea rugăciunile și stătu în genunchi până amorți îngânând întruna:

— Doamne Dumnezeu, fie-ți milă și iartă-mă!... Doamne...

Se ridică cu sufletul mai ușor și cu fața scaldată în lacrimi.

Se întinse pe pat și se acoperi cu haina până la gât. Ochii deschiși mari se uitau în tavanul puțin afumat peste care lumina bolnavă de-afară întindea o umbră tremurătoare. Ar fi vrut să adoarmă și să nu se mai deștepte niciodată. Ii apăru deodată iar fața judecătorului, aspră, și-i răsună în urechi glasul lui batjocoritor că va trebui să mai povestească odată, înaintea tuturor, la fața locului, și să arate pas cu pas cum a ucis.. A nu știu câtea oară îi revenea amenințarea aceasta și de fiecare dată o îngrozea mai mult. Inchise ochii ca să alunge vedenia și în schimb își auzi inima izbindu-se în coșul pieptului ca un peștișor prins în undiță. Iși puse mâna pe piept să-i potolească svârcolirea, dar peste pânza cămășii nu simțea mângâierea. Desprinse iia din brâu și vârî mâna pe dedesubt. Sânul mic avu un cutremur ca de o atingere dușmană. Dar încet-încet mâna se încălzi și inima își îmblânzi bătăile.

— Dac'ar da Dumnezeu să adorm... Tot n'am niciun rost pe lume...

Se întoarse pe o parte. Mirosul pâinii, ascunsă lângă perete, îi aduse aminte că a înfipt acul în saltea. Intinse brațul, dar nu-l nimeri și trebui să se întoarcă iar cu fața în sus. Il pipăi

și-și aminti că tocmai așa, cum e acul de păr, a îndoit ea atunci sârma... Se apucă să-l îndrepte, parcă i-ar fi fost silă de asemănarea cu sârma. Apoi i se înfipse brusc gândul în creieri că n'are să mai poată dormi niciodată, fiindcă veșnic are să-și aducă aminte.

— O, Doamne, unde să mă mai întorc ? murmură ea și când nu și-ar găsi locul.

Apoi deodată continuă în sine cu o mare împăcare :

— Oare de ce să mă chinuesc de geaba ?

Haina îi alunecase în jos, iar iia rămăsese deschisă în dreptul inimii. Bâjbâi cu vârful acului locul sub sânul stâng unde inima bătea acum liniștit ca un ceasornic de precizie. Intre două coaste i se păru că bătaia e mai vie. Respiră odată foarte adânc și apăsă acul. Intâi simți o rezistență dureroasă încât fără voie înceteni apăsarea. Pe urmă respiră din nou și implântă acul mai adânc, gândind neconținut că nu doare. Pe urmă vârful acului întâmpină iar o împotrivire. Solomia strânse dinții și închise ochii, apăsând mereu, ajutându-se și cu mâna cealaltă, păstrând în minte mereu gândul că nu doare...

*

— Hai, scoală !... Ce lenevești ?... N'ai auzit deșteptarea ?

Gardiana strigă prin vazistas și așteaptă câteva clipe. Apoi strigă din nou, mai aspru :

— N'auzi, mironosițo ?...

Deschise ușa și se apropie s'o sgâlțâie.

— Aoleu !... E moartă !

Urmă alarmă și panică. Primul gardian dădea din colț în colț. Sbârnâi telefonul, sculând din somn pe domnii care, fiind Duminecă, dormeau liniștiți. Totuși peste două ore se aflau în celula Solomiei primul-procuror cu judecătorul Dolga, cu medicul legist și cu polițaiul Ploscaru, pe când directorul închisorii se plimba prin coridor desperat.

— Asta mai lipsea ! zise primul-procuror supărat că întâmplarea aceasta se va răsfrânge și asupra parchetului întreg. Firește, dacă oamenii nu-și fac datoria în conștiință !... Am spus de atâtea ori că aici e o cloacă de desordine ! Acuma veți vedea sancțiunile !

— Eu am percheziționat-o până la piele, domnule prim-procuror — se scuză gardiana care se învârtea pe lângă patul moartei și o acoperea cu haina. Nici nu știu cum Dumnezeu s'a putut omori că doar...

— Nu știi, sigur că nu știi pentrucă ești neglijentă ! strigă Negel mânios. Dă-te la o parte de acolo !... Doctore dragă, te rog, vezi puțin !

Doctorul descoperi cadavrul. Solomia zăcea cu fața în sus, cu ochii închiși și gura strânsă într'o încordare supremă. Buzele aveau o dungă

roșie parc'ar fi fost fardate prea mult. Mâinile amândouă, una peste alta, strângeau coșul pieptului sub sânul stâng, atât de tare, că medicul abia le-a putut da la o parte ca să vadă capătul acului de păr într'o pată rotundă de sânge închegat cât un ban de aur...

— Cu acul de păr! mormăi doctorul pipăind ușor pielea împrejurul petei roșii. A avut o poftă de moarte titanică!

— Ei, și acum? întrebă judecătorul Dolga foarte grav.

— Acuma s'o ducă la morgă și mâine îi vom face autopsia! zise medicul nepăsător. Azi doar e Duminecă!... De altfel nu mai e nicio grabă, căci ea a terminat socotelile cu justiția noastră. Cel mult cu Dumnezeu mai poate să aibă dificultăți!

Umorul medicului nu fu gustat. Primul-procuror simțea răspunderea sinuciderii în închisoare, iar judecătorul de instrucție avea impresia că iar i s'au năruit combinațiile și speranțele de glorie.

— Asta înseamnă că... — începu Dolga.

— Asta înseamnă, onorate domnule judecător, că și providența divină acordă concursul ei justiției! termină împăciuitor polițaiul Ploscaru. Cel puțin când e vorba de închiderea dosarului!

S F A R Ș I T

CUPRINSUL :

	Pag.
CAP. I Ciufu	11
" II Stăpâna cu servitoarea	23
" III Cinci minute	31
" IV Casa crimelor	41
" V Moștenitorii indignați	52
" VI Bănuielile Aretiei	59
" VII Solomia vrea să plece	69
" VIII Judecătorul și polițaiul	79
" IX Informatorul ofensat	89
" X „Când ai mințit ?”	100
" XI Două biete femei	109
" XII Toiagul bătrânețelor	123
" XIII Cortegiul funerar	134
" XIV O celebritate piteșteană	144
" VX Lixandru	162
" XVI Alibi	172
" XVII Inelul cu brilliant	186
" XVIII Testamentul	203
" XIX Părerile lui Spiru	216
" XX Intoarcerea judecătorului	225
" XXI Un ac de păr	246

ÎN EDITURA „CUGETAREA“ AU APĂRUT
URMĂTOARELE ROMANE
DE
LIVIU REBREANU

I O N

2 volume, 620 pagini — XIII ediții

E romanul de căpetenie al epicei românești. În el e cuprinsă, total și definitiv, marea dramă a patimei țărânului nostru pentru pământ.

Neobișnuită întindere a cărții acesteia, cu adevărul monumentală, nu scade nimic și niciun moment din interesul cu care e citită, fiindcă e realizată cu acel irezistibil meșteșug de neîntrecut povestitor, care a făcut din Liviu Rebreanu, maestrul incontestabil al prozei românești.

„Ion“, operă socotită pretutindeni, — la noi ca și în toate limbile în care a fost tradusă, — ca una din construcțiile epice de permanență circulație universală, nu poate lipsi din cunoștința și biblioteca niciunui intelectual.

CIULEANDRA

1 volum, 300 pagini — VI ediții

Marea putere de observație a lui Liviu Rebreanu s'a îndreptat, cu aceeași pătrundere și luciditate și asupra viciei clasei selectate a societății moderne.

„Ciuleandra“ este disecția morală, întreprinsă de o mână de maestru, a unui „caz“ de turburătoare morbiditate. Desprins din cea mai sensatională desfășurare de întâmplări și acte, subiectul „Ciuleandrei“ analizează și luminează tragedia unei destăinuitoare demențe morale, cu o certitudine de penetrație psihologică și cu o vigoare de expresie, care așează cartea lui Rebreanu lângă capodoperile lui Dostoiewsky.

Ca și „Ion“, ca și „Pădurea Spânzuraților“, „Ciuleandra“ a găsit în limbile în care a fost tradusă, aceeași largă recepție de curiozitate intelectuală și emoție rară.

JAR

1 volum, 300 pagini — VI ediții

Drama împătimirii erotice, purcesă exclusiv din involburarea simțurilor, este înfățișată în romanul „Jar“, cu o putere de analiză și cu o pătrundere, care dau acestei cărți însușiri de înfiorare și de realism aproape clinic.

Nefericirea unei tinere fete robită fizic, cu toate calitățile ei de delicatetă sufletească deosebite, poștei grosolane a unui seducător vulgar, — iată tema esențială a „Jar“-ului.

În jurul desfășurării acestei drame, se află o lume întregă de tipuri omenesti reprezentative, ale unei clase sociale și ale unor vremuri, în care răsfățul belșugului ușor și însămânțarea marilor catastrofe umane ce trebuiau să vie, le dau în prețuirea cititorului de astăzi, o valoare de document istoric și moral.

CRAIȘORUL HORIA

1 volum, 300 pagini — V ediții

Epopeea victii de suferință, de luptă și nădejde a Ardealului, a trebuit să găsească în ardeleanul Liviu Rebreanu, pe inspiratul ei cel mai autentic. Dar, un inspirat care — pornind dela realități și dela fapte, — prinde, într'o povestire de neîntrecută putere epică, tot adevărul istoric și moral al stăruinței românești în Ardeal.

Asaltul secular al iobagilor împotriva lăcomiei magnatilor e înfățișat în cuprinsul acestui roman de irezistibilă vigoare realistă, cu o bogăție de cunoștință și de pătrundere psihologică, ce-l fac deopotrivă sensation și instructiv.

RĂSCOALA

2 volume, 600 pagini — VI ediții

Cel mai mare cunsocător și inspirat al dramei pământului, era menit să înscrie în eternitatea literară, povestea cumplitei sângerări a țărânilor și a cutremurării sociale românești, din 1907.

Așezând adevărul moral și istoric al acestei tragedii colective într'o afabulație realistă de cea mai palpitantă desfășurare, Liviu Rebreanu a realizat în „Răscoala“, nu o carte de interes documentar, restrâns la hotarele amintirilor și preocupărilor noastre, ci o operă de vaste explorări sufletești și de vesnicie umană, care a făcut-o să fie primită în toate limbile în care se găsește astăzi indigenată, cu o atenție mereu înprospătată.

„Răscoala“ este una din cărțile alese ale cititorului de pretutindeni și de totdeauna. Istorie socială, psihologie, dramă răscolitoare, portretistică morală desăvârșită, — tot ce face valoarea epice, slujită de un talent excepțional, — se adună în paginile, măestrit lucrate, ale acestei capodopere.

PĂDUREA SPANZURAȚILOR

1 volum, 360 pagini — XII ediții

Trageăia, suveran împlinită artistic, a două vieți rezumative de românesc și umanitate, face din „Pădurea Spânzuraților” — de sigur — cartea cea mai palpitantă a operei lui Liviu Rebreanu. Niciodată nu s’au scris episoade de istorie morală mai „tari”, cu atâta austeritate nobilă de stil și cu atâta respect pentru arta adevărată. Inspirată din frământarea, neînchipt de dramatică, a Românilor subjugati, în timpul primului războiu mondial, „Pădurea spânzuraților” este cartea clasică a tinereții ca și a amintirii. Geniul epic al lui Rebreanu i-a dăruit atributele de interes universal, care au făcut-o să fie cerută în multe limbi europene.

ADAM ȘI EVA

1 volum, 400 pagini — VII ediții

Romanul pe care Liviu Rebreanu îl iubea mai mult !... Și, pe drept cuvânt, fiindcă marele scriitor a concentrat în această carte masivă, cu intuiția și cuprinderea lui — deopotrivă de sigure și de stăpâne — nu frântura de viață care constituie în genere, conturul epic al unui roman, ci eternitatea însăși a existenței umane, în drama ei mereu înnoită și nesfârșită.

Un adevărat rezumat al istoriei sufletului omenesc, dela creația lui paradisiacă până în zilele noastre de infern moral, de-a-lungul tuturor epocelor și civilizațiilor, iată ce este într’un cuvânt „Adam și Eva”, cartea care l-a așezat pe Liviu Rebreanu, în toate literaturile străine în care a fost transpus prin căutate traduceri, printre marii poeți ai Omului.

AMĂNDOI

1 volum, 264 pagini — IV ediții

I-a plăcut geniului epic al lui Liviu Rebreanu, să se exercite, cu siguranța lui obișnuită, și în domeniul romanului „sensațional“, gen depreciat, lăsat doar în seama scriitorilor de categorie inferioară, dar căruia talentul său excepțional a știut să-i aducă o valorificare artistică ce-l rânduiește, fără nicio scădere, în permanența operei sale literare.

Cititorul este subjugat dela început, — conform, firește rețetei clasice a romanului polițist — în țesătura turburătoare a aparențelor, care se contrazic întru stabilirea făptașilor unei oribile crime.

„Cine e ucigașul?“ se întrebă cititorul, odată cu instructorul crimei, după fiecare pagină citită cu nesățiuul celei mai sporite curiozități, pentru ca, negreșit, până la urmă să se învedereze că asasinul era tocmai omul, asupra cărui nu cădea nicio bănuială.

Roman sensațional, dar care nu urmărește numai prezentarea exterioară a faptelor și incidentelor meșteșugit alese, pentru simpla afățare a nervilor lectorului, ci colecționează, într'o portretizare desăvârșită, tipuri de umanitate etern identificabile.

Institutul de Arte Grafice
CUGETAREA - GEORGESCU DELAFRAS S. A.
București IV - Popa Nan, 21
Reg. Com. 7/944

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2017